

DARES PHRYGIUS
DE EXCIDIO TROIAE
HISTORIA

DARES FRYGIJCZYK
HISTORIA UPADKU
TROI

WYDAWNICTWO NAUKOWE UAM

DARES PHRYGIUS
DE EXCIDIO TROIAE HISTORIA

DARES FRYGIJCZYK
HISTORIA UPADKU TROI

FONTES HISTORIAE ANTIQUAE

Zeszyty Źródłowe
do Dziejów Społeczeństw Antycznych

pod redakcją

LESZKA MROZEWICZA

Zeszyt LII

DARES PHRYGIUS

DE EXCIDIO TROIAE HISTORIA

UNIwersytet IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

DARES PHRYGIUS
DE EXCIDIO TROIAE HISTORIA

DARES FRYGIJCZYK
HISTORIA UPADKU TROI

Przekład, wstęp i komentarz
JAKUB HENDZEL

POZNAŃ 2022

Tekst łaciński zgodny jest z wydaniem: *Daretis Phrygii de Excidio Troiae Historia*,
ed. F. Meister, Lipsiae 1873

Recenzenci
prof. dr hab. Marian Szarmach
dr Teodozja Wikarjak

© Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2022

Seria wydawana staraniem Instytutu Kultury Europejskiej UAM w Gnieźnie

Publikacja sfinansowana przez Instytut Kultury Europejskiej UAM

Na okładce: mezzotinta autorstwa Gavina Hamiltona z 1794 roku pt. *Achilles dragging the body of Hector around Troy*, <https://wellcomecollection.org/works/hxhe9axw/items> [dostęp: 18.07.2022]

Projekt okładki: Ewa Wąsowska
Redaktor: Ewa Dobosz
Redaktor techniczny: Elżbieta Rygielska
Łamanie komputerowe: Reginaldo Cammarano

ISBN 978-83-232-4099-0 (wersja drukowana)

ISBN 978-83-232-4100-3 (PDF)

DOI:10.14746/amup.9788323241003

ISSN 1506-5898

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIWERSYTETU IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU
61-701 POZNAŃ, UL. FREDRY 10

www.press.amu.edu.pl

Sekretariat: tel. 61 829 46 46, faks 61 829 46 47, e-mail: wyd nauk@amu.edu.pl

Dział Promocji i Sprzedaży: tel. 61 829 46 40, e-mail: press@amu.edu.pl

Wydanie I. Ark. wyd. 8,50. Ark. druk. 8,875.

DRUK I OPRAWA: VOLUMINA.PL DANIEL KRZANOWSKI, SZCZECIN, UL. KS. WITOLDA 7-9

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
Uwagi do tekstu łacińskiego	19
Dares Frygijczyk, Historia upadku Troi	27
Komentarz (do tekstu polskiego)	78
Komentarz filologiczny	94
Tabele i mapy	131
Bibliografia	137

WSTĘP

*Historia upadku Troi*¹ (łac. *De excidio Troiae historia*²) to zrealizowany w koncepcji pseudoepigrafu³ niedużej objętości łaciński utwór, którego autorstwo przypisywane jest niejakiemu Daresowi Frygijczykowi, który miał być żołnierzem armii trojańskiej w czasie walk pod Troją. Dziełko to w swojej formie jest bardzo podobne do *Dziennika wojny trojańskiej* (łac. *Ephemeris belli Troiani*) Diktysa z Krety⁴ i bardzo często przyjmuje się, że *Historia upadku Troi* Daresa była pomysłem jako swego rodzaju protrojańska kontrpropozycja, czy też odpowiedź na dzieło greckiego Diktysa⁵. Podobnie jak Diktys, Dares Frygijczyk miał

¹ Najważniejszą na ten temat pracą o charakterze monograficznym jest książka A. Beschornera, *Untersuchungen zu Dares Phrygius*. Zob.: Beschorner 1992. Z innych ważnych monografii wymienić można: Clark 2020; Dunger 1869; Greif 1885; Griffin 1907; Jäckel 1875; Koerting 1874; Schissel von Fleschenberg 1908. Inne ważne publikacje na temat Daresa Frygijczyka i jego dzieła to: Bevegni 2001, s. 110-111; Bornmann 1987, s. 391-395; Botto, De Biasi 1978, s. 107-139; Bradley 1991, s. 232-246; Brakman 1937, s. 315-316; Bretzigheimer 2008, s. 365-399; Bretzigheimer 2009, s. 63-95; Clark 1914, s. 17-20; Clark 2010, s. 203-226; Clark 2011, s. 183-207; Clark 2018, s. 201-216; Collilieux 1886; Colville 1940, s. 1-11; Cornil 2012; Courtney 1959; De Biasi 1979, s. 53-112; De Biasi 1990, s. 210-219; Del Castillo Lebourgeois 2011; Diop 2009, s. 121-143; Dottin 1924, s. 157-158; Eisenhut 1983, s. 1-28; Farrow 1992, s. 339-359; Frazer 1966; Galli 2013, s. 800-808; Garbugino 2015, s. 197-210; Garbugino 2018, s. 77-127; Grossardt 1998, s. 370-372; Gudeman 1894, s. 140-164; Johnson 1938; Lentano 2014, s. 1-19; Lentano 2016, s. 1013-1026; Lentano, Zanusso 2016-2017, s. 255-296; Lumiansky 1969, s. 200-209; Mazal 1964, s. 210-218; Meister 1871; Merkle 1990, s. 491-522; Merkle 1996, s. 563-580; Merkle 1999, s. 155-166; Pavano 1993a, s. 229-275; Pavano 1993b, s. 525-532; Pavano 1996; Pavano 1998, s. 207-218; Posh 2015, s. 8-28; Roszbach 1901, s. 2213-2214. Schetter 1987, s. 211-231; Schetter 1988, s. 94-109; Stenger 2005, s. 175-190; Sturm 2015, s. 11-43; Teuffel 1873b, s. 510-512; Usener 1994, s. 102-120; Yavuz 2015, s. 50-71; Yavuz 2016, s. 7-11; Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 7-73; Ziegler 2012, s. 67-91.

² Taki tytuł znajduje się w podstawowym wydaniu krytycznym Meistera z 1873 r., jak również we wcześniejszych edycjach: Dedericha z 1835 r., Dresemiusa z 1825 r. oraz Hueta z 1702 roku. Jak jednak pisze A. Bobrowski, „należy się spodziewać, iż przy opracowaniu nowej edycji (od ostatniej minęło blisko półtora wieku) tekst otrzyma tytuł *Acta diurna belli Troiani*”. Zob.: Bobrowski 2009, s. 52 (przyp. 24). Por.: Schetter 1988, s. 107-109; Beschorner 1992, s. 1, 191-192; Frazer 1966, s. 14.

³ Pseudoepigraf – tekst przypisywany jakiejś konkretnej osobie, choć w rzeczywistości napisany przez kogoś zupełnie innego.

⁴ Na temat Diktysa z Krety zob. prace: Bobrowski 2006, s. 175-191; Bobrowski 2007, s. 193-210; Bobrowski 2009; Bobrowski 2019, s. 129-139.

⁵ Bobrowski 2009, s. 54-55. Por.: Merkle 1999, s. 155-166. Tradycyjnie zakładane (zob. np.: Griffin 1907, s. 10) protrojańskie sympatie autora, które miały wynikać po prostu z faktu, iż ten walczył po stronie Trojan, nie są wcale takie oczywiste, jak mogłoby się to na pierwszy rzut oka

być – jak sam twierdzi – naocznym świadkiem wojny trojańskiej, a jego dzieło jest dziennikiem (*acta diurna*), który spisał w trakcie trwania konfliktu.

O osobie Daresa Frygijczyka nie wiemy praktycznie nic. Jego imię pojawia się dwukrotnie w *Iliadzie* (5.9-11 oraz 5.27⁶) Homera, gdzie został opisany jako szlachetny kapłan Hefajstosa, ojciec dwóch synów, Fegeusa i Idajosa. Nie jest to nawet drugorzędna postać w eposie, bardziej trzecio- lub czwartorzędna, która nie ma żadnego wpływu na fabułę. W *Eneidzie* (5.369-472) Wergiliusza również pojawia się Dares, towarzysz Eneasza, ale prawdopodobnie chodzi tutaj o inną postać, zwłaszcza że homerycki Dares jest kapłanem, a wergilijski doświadczonym pięściarzem, który walczył w igrzyskach ku czci zmarłego Anchizesa. Poza tym istnieją tylko cztery źródła, w których pojawia się interesująca nas postać. Pierwszym z nich jest *Biblioteka* (cod. 190) Focjusza (IX wiek n.e.), w której pojawia się cytata z *Nowej Historii* (gr. *Καινή ιστορία*) Ptolemeusza Chennosa, historyka z I wieku n.e.:

Ἀντίπατρος δὲ φησιν ὁ Ἀκάνθιος Δάρητα, πρὸ Ὀμήρου γράψαντα τὴν Ἰλιάδα, μνήμονα γενέσθαι Ἐκτορος ὑπὲρ τοῦμη ἀνελεῖν ἑταῖρον Ἀχιλλέως⁷.

Antypater z Akantos utrzymuje, że Dares, który przed Homerem napisał *Iliadę*, był doradcą Hektora; doradzał mu, by nie zabijał przyjaciela Achillesa⁸.

Cytat z Ptolemeusza Chennosa pojawia się również u Eustacjusza z Tesaloniki (XII wiek n.e.) w jego komentarzu do *Odysei* (Eustath. *ad Hom. Od.* 11.521):

Ἀντίπατρος δὲ ὁ Ἀκάνθιος φησι καὶ τῷ Ἐκτορι Δάρητα Φρύγα δοθῆναι μνήμονα μὴ ἀνελεῖν φίλον τοῦ Ἀχιλλέως Ἀπόλλωνος τοῦ Θυμβραίου τοῦτο χρήσαντος. τὸν δὲ αὐτομολήσαντα ὑπὸ Ὀδυσσεῶς ἀναιρεθῆναι⁹.

Antypater z Akantos mówi, że Dares Frygijczyk został wyznaczony Hektorowi jako doradca i że odradzał mu zabijanie przyjaciela Achillesa, ponieważ tak nakazał wyrocznią Apollo Tymbrejski. Został on zabity przez Odysuseusza, kiedy uciekał¹⁰.

wydawać. Relacja Daresa jest stonowana, wyważona, dość bezstronna, bez wyraźnego podziału na „dobrą” i „złą” stronę konfliktu. Zob. na ten temat: Bradley 1991, s. 246 (przyp. 125); Cornil 2012, s. 18-19; Merkle 1996, s. 572-577; Beschorner 1992, s. 243; Posh 2015, s. 28-29. L. Berkes sugeruje nawet w swoim artykule, że jest to utwór pisany z greckiej perspektywy, a Trojanie są w nim przedstawieni w lekko negatywnym świetle. Zob.: Berkes 2009, s. 319-326.

⁶ Hom. *Il.* 5.9-11: ἦν δὲ τις ἐν Τρώεσσι Δάρης ἀφνειὸς ἀμύμων, / ἱεὺς Ἥφαιστοιο: δύο δὲ οἱ υἱεὲς ἦσθην, / Φηγεὺς Ἰδαῖός τε, μάχης ἐν εἰδότε πάσης („Możny tam Dares bez skazy uwijał się pośród Trojan, / kapłan Hefajsta, i obaj stawali przy nim synowie: / Fegeus oraz Idajos, wszelkiej walki świadomi”); 5.27: Τρῶες δὲ μεγάθυμοι ἐπεὶ ἶδον υἷε Δάρητος [„Gdy wielkoduszni Trojanie spostrzegli synów Daresa (...)]. Wszystkie oryginalne fragmenty z *Iliady* podaję podstawie wydania: *Homeri Ilias*, ed. W. Dindorf, vol. I, Lipsiae: B.G. Teubner 1893. Passusy *Iliady* cytuję wszędzie w przekładzie K. Jeżewskiej.

⁷ Cyt. za: Meister 1873, s. XIII.

⁸ Przekład O. Jurewicza.

⁹ Cyt. za: Meister 1873, s. XIII-XIV.

¹⁰ Przekład własny.

Warto zauważyć, że w przypadku obu tych źródeł, w których cytowany jest Ptolemeusz Chennos (który sam z kolei powołuje się na Antypatra z Akantos), informacje te są sprzeczne z treścią *De excidio Troiae historia*. W tekście, którym dysponujemy, nie ma mowy o tym, że Dares był doradcą Hektora i że namawiał go, aby ten nie zabijał Patrokłusa. W tekście nie ma też żadnej wzmianki, że Dares zginął z ręki Ulisseasa, kiedy uciekał – jak możemy przypuszczać – przed Grekami w trakcie zdobywania Troi; wręcz przeciwnie, Dares przeżył upadek miasta, ponieważ w ostatnim rozdziale utworu możemy przeczytać, że pozostał on w Ilionie wraz ze stronnictwem Antenora. Kolejny problem dotyczy źródła pierwotnego, Antypatra z Akantos, na które powołuje się Ptolemeusz Chennos, co ma bezpośredni związek z wiarygodnością samego Ptolemeusza jako autora. Już Rudolf Hercher zauważył swego czasu, że przynajmniej 19 autorów (w tym wspomniany Antypater), których przytacza w swoim dziele Ptolemeusz Chennos, jest niepoświadczonych nigdzie indziej, co skłoniło go do wniosku, że autor *Nowej Historii* to *Schwindelautor*, który dla uwiarygodnienia swojej domniemanej erudycji zwyczajnie zmyśla własne źródła¹¹. Bardzo podobna sytuacja zachodzi również w przypadku dzieł Pseudo-Plutarcha, *Paralella minora* oraz *De fluviis*, a także zbioru biografii cesarzy rzymskich znanego jako *Historia Augusta*. Badacze słusznie kwestionują źródła pojawiające się we wspomnianych pracach z uwagi na podejrzenie dużą liczbę źródeł skądinąd niepoświadczonych, albo wprost demaskują je jako oszustwa¹². I choć na przestrzeni lat podejmowane były różnorakie próby obrony wiarygodności Ptolemeusza Chennosa¹³, to abstrahując już całkowicie od tego, czy ów Antypater z Akantos faktycznie istniał, faktem pozostaje, że nie wiemy o nim absolutnie nic, a jedynym źródłem, które o nim wspomina, jest właśnie autor *Nowej Historii*. Co za tym idzie, nie mamy żadnej możliwości zweryfikowania przekazu Ptolemeusza Chennosa, a w obliczu tak wielkiej liczby cytowanych przez niego autorów, o których nigdzie indziej nie słyszymy, powinniśmy zachować daleko idący sceptycyzm, np. w kontekście traktowania tego przekazu jako ewentualnego dowodu źródłowego za istnieniem hipotetycznego greckiego oryginału *De excidio Troiae historia*, o czym będzie mowa dalej. Powróćmy jeszcze na moment do zasygnalizowanej wcześniej kwe-

¹¹ Hercher 1855, s. 267-293. Do takiej interpretacji współcześnie przychyliła się również A. Cameron, który pisze bez ogródek, że źródła, na które powołuje się Ptolemeusz Chennos, to „czysta fikcja”, a sam Antypater z Akantos jest niemal na pewno inwencją autora *Nowej Historii*. Zob.: Cameron 2004, s. IX, 137-140.

¹² W przypadku cytowań Pseudo-Plutarcha A. Cameron (2004, s. 127-128) wyliczył aż 19 nieznanymi skądinąd autorów spośród 38 w *Paralella minora* oraz 25 spośród 46 w *De fluviis*. „The statistics speak for themselves” – konkluduje brytyjski badacz. W odniesieniu do dzieła *Historia Augusta* Cameron (2004, s. 125) pisze: „In addition to 36 otherwise unknown source citations, the *Historia Augusta* cites hundreds of forged letters and other documents, not to mention the fact that the six author names among whom the work itself is apportioned are bogus, complete with the implied biographies attached to them”.

¹³ Ní Mheallaigh 2014, s. 120-121.

stii, a mianowicie, że cytowany przez Focjusza i Eustacjusza Ptolemeusz Chennos przekazuje nam informacje tak radykalnie odbiegające od obrazu Daresa w *Historii upadku Troi*. Nawet gdybyśmy na potrzeby prowadzonych rozważań zignorowali wszelkie wątpliwości dotyczące wiarygodności źródeł Ptolemeusza Chennosa oraz istnienia Antypatra z Akantos i uznali prawdziwość tych relacji, to w najlepszym wypadku stanowiłyby one dowód na istnienie jakiegoś innego starożytnego utworu przypisywanego Daresowi, który co do swojej treści różnił się od *Historii upadku Troi*. Badacze zajmujący się Daresem mają tego świadomość, dlatego A. Beschorner oraz F. Bornmann zasugerowali, że być może istniała niegdyś alternatywna tradycja związana z Daresem, która niestety nie przetrwała do naszych czasów, co wydaje się jedynym logicznym wnioskiem, jeśli zdecydujemy się potraktować poważnie te testimonia w obliczu ich wewnętrznej sprzeczności z *De excidio Troiae historia*¹⁴.

Kolejnym autorem wzmiankującym o Daresie jest piszący na przełomie II i III wieku n.e. Klaudiusz Elian, który w swoim dziele *Varia Historia* (11.2) pisze tak:

Ἵτι ἦν Ὀροιβαντίου <τοῦ> Τροϊζηνίου ἔπι πρὸ Ὀμήρου, ὡς φασιν οἱ Τροϊζήνιοι λόγοι. καὶ τὸν Φρύγα δὲ Δάρητα, οὗ Φρυγίαν Ἰλιάδα ἔτι καὶ νῦν ἀποσφωζομένην οἶδα, πρὸ Ὀμήρου καὶ τοῦτον γενέσθαι λέγουσι¹⁵.

Że – jak głoszą opowieści trojezańskie – jeszcze przed Homerem istniały jakoby pieśni Trojeńczyka Orojbantiosa. Podobno także i Dares Fryg, którego *Iliada* frygijska – jak wiem – zachowała się do naszych czasów, także żył przed Homerem¹⁶.

Przekaz Eliana jest bardzo ogólnikowy i lakoniczny: z jednej strony, w przeciwieństwie do dwóch poprzednich źródeł, nie ma tu niczego, co byłoby w jakiś sposób sprzeczne z obrazem Daresa z *Historii upadku Troi*. Z drugiej jednak strony nie ma u autora *Varia Historia* również niczego, co by mogło sugerować, że pisząc o frygijskiej *Iliadzie*, Elian ma na myśli to samo dziełko Daresa, którym dysponujemy w wersji łacińskiej. Z Elianem jest jeszcze jeden problem: jego *Opowiadki Historyczne* to tak naprawdę zbiór anegdotek i ciekawostek z przeróżnych dziedzin o mocno tabloidowym charakterze. Jedne z nich są wiarygodne i znajdują potwierdzenie w innych źródłach, inne zaś nedorzeczne, fantastyczne i całkowicie nieweryfikowalne, co sprawia, że źródło to powinno być traktowane z dużą ostrożnością w kontekście ewentualnego dowodu za hipotetycznym greckim oryginałem

¹⁴ Beschorner 1992, s. 233-234; Bornmann 1987, s. 392-393. Ponieważ jednak nie mamy żadnych dowodów na poparcie tej hipotezy, J. Cornil proponuje, że „być może najbardziej wiarygodnym wyjaśnieniem jest to, że ten «Antypater» nigdy nie istniał i że oba źródła sięgają do prosto Ptolemeusza Chennosa, który jest znany z wygłaszania rzekomo «prawdziwych» twierdzeń opartych na popularnych plotkach i własnej wyobraźni”. Zob.: Cornil 2012, s. 4 (przekład własny). Por.: Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 11-12; Clark 2020, s. 20; Bobrowski 2009, s. 53.

¹⁵ Cytat z Klaudiusza Eliana na podstawie wydania: *Clavdii Aeliani Varia Historia*, ed. M. Dilts, Leipzig: B.G. Teubner 1974.

¹⁶ Przekład M. Borowskiej.

Daresa¹⁷. Jako że nie znamy pierwotnego źródła autora *Varia Historia* na temat Daresa, rzecz tak naprawdę sprowadza się do tego, że musimy wierzyć Elianowi na słowo, że takie dziełko w jego czasach istniało i to jeszcze przy założeniu, że frygijska *Iliada* Daresa, o której pisze, to to samo dzieło, które znamy pod tytułem *De excidio Troiae historia* (na co nie mamy żadnych dowodów z uwagi na bardzo ogólnikowy charakter źródła). Jednak fakt, że zarówno Ptolemeusz Chennos, jak i Klaudiusz Elian nazywają utwór Daresa *Iliadą*, może sugerować, że autor *Varia Historia* swój przekaz o *Iliadzie* frygijskiej Daresa zaczerpnął właśnie z Chennosa, a co za tym idzie, prawdopodobnie ma na myśli ten sam utwór, który co do swojej treści stoi w ewidentnej sprzeczności z *Historią upadku Troi*¹⁸.

Ostatnim pisarzem jest działający na przełomie VI i VII wieku n.e. biskup Izydor z Sewilli, który nazywa Daresa „pierwszym pogańskim historykiem” (*Etym.* 1.42.1-2):

Historiam autem apud nos primus Moyses de initio mundi conscripsit. Apud gentiles vero primus Dares Phrygius de Graecis et Troianis historiam edidit, quam in foliis palmarum ab eo conscriptam esse ferunt. Post Daretem autem in Graecia Herodotus historiam primus habitus est. Post quem Pherecydes claruit his temporibus quibus Esdras legem scripsit¹⁹.

Pośród nas, chrześcijan, Mojżesz jako pierwszy napisał historię o początku świata. Jednak wśród pogan to Dares Frygijszyk jako pierwszy opublikował historię na temat Greków i Trojan, która – jak powiadają – została przez niego napisana na liściach palmowych. Po Daresie zaś to Herodot jest uważany za pierwszego człowieka w Grecji, który pisał historię. Po nim – w czasach, gdy Ezdrasz napisał prawo – zasłynął Ferecydes²⁰.

Zważywszy na fakt, że powyższe źródło mówi *expressis verbis* o Daresie jako o historyku, co jest zgodne obrazem Daresa, który znamy z *De excidio Troiae historia*²¹, jak również na to, że autor *Etymologiae* – jak powszechnie wiadomo – sam znał grekę słabo, możemy z dużym prawdopodobieństwem domniemywać, że Izydor odwołuje się do łacińskiej wersji Daresa, toteż jego przekaz jest czasem uznawany za *terminus ante quem* w kontekście datacji dzieła²².

Przejdźmy teraz do krótkiego omówienia stylu pisarskiego autora. Utwór Daresa jest napisany prozą, która charakteryzuje się daleko posuniętą prostotą stylu²³, co prawdopodobnie było powodem tego, że przez długi czas tekst był uznawany

¹⁷ Por.: Cornil 2012, s. 5 (przyp. 1).

¹⁸ Bobrowski 2009, s. 54.

¹⁹ Cytat z Izydora na podstawie wydania: *Isidori Hispalensis Episcopi Etymologiarum sive Originum libri XX*, ed. W.M. Lindsay, Oxonii: E Typographeo Clarendoniano 1911.

²⁰ Przekład własny.

²¹ Zob.: *Epist. dedicat.*, s. 1, w. 1-2: *inveni historiam Daretis Phrygii ipsius manu scriptam*; c. 12, s. 14, w. 9-10: *Dares Phrygius, qui hanc historiam scripsit*.

²² Zob.: Bobrowski 2009, s. 54 (przyp. 34).

²³ Jak określił to jeden z badaczy, jest to „prostota doprowadzona do ekstremum, graniczająca wręcz z głupotą” [„(...) prose of extreme simplicity, verging on stupidity”]. Zob.: Highet 2015, s. 51.

przez badaczy za *Machwerke*, to jest tandetę, napisaną kiepską łaciną i pozbawioną jakiegokolwiek wartości artystycznej czy literackiej²⁴. Wydaje się jednak, że tego typu opinie nie były do końca sprawiedliwe. Wszystko wskazuje na to, że ta radykalna prostota stylu, zapowiedziana już w liście dedykacyjnym, była celowym zabiegiem ze strony autora i wynikiem rygorystycznej próby stylizacji dzieła na dziennik (*acta diurna*)²⁵. Ten całkowity brak stylistycznej finezji, „zgodna z prawdą”, prosta i nieupiększona (*vere et simpliciter*) forma tworzenia narracji, najwyraźniej była w opinii autora najlepszą drogą do przekonania czytelnika co do rzetelności i prawdziwości Daresowego przekazu. I choć nie jest to literatura z górnej półki, to utwór nie wydaje się dziełem jakiegoś partacza²⁶, z gramatycznego punktu widzenia jest napisany całkowicie poprawną – jak na swoją prostotę – łaciną²⁷, a autor miał niewątpliwie rozległą wiedzę mitologiczną, co pozwoliło mu na zręczną polemikę z tradycją (zwłaszcza z Homerem) i tworzenie ciekawych oraz oryginalnych wariacji powszechnie znanych mitów.

W literaturze przedmiotu przyjmuje się dość powszechnie, że łaciński tekst *Historii upadku Troi* powstał w późnym antyku²⁸, mniej więcej w V wieku n.e., choć wśród badaczy są spore różnice dotyczące sposobu, w jaki doszli do takiej właśnie konkluzji²⁹. W. Eisenhut i S. Merkle oparli swoje domysły na „barbarzyńskim” stylu utworu, typowym dla późnoantycznej literatury łacińskiej, a następnie założyli, że tekst został napisany w drugiej połowie V wieku³⁰. W. Schetter oraz A. Beschorner podeszli do sprawy w nieco bardziej obiektywny sposób i spróbowali ustalić realistyczne ramy czasowe³¹. Przyjęli oni, że *terminus post quem* w przypadku Daresa stanowi ukazanie się *Ephemeris belli Troiani* Diktysa z Krety (IV wiek) ze względu na wyraźny związek tych dwóch utworów, natomiast *terminus ante quem* to publikacja epylionu Drakoncjusza *De raptu Helenae* (końcówka V wieku)³². Również analiza języka używanego przez autora dostarcza dowodów na

²⁴ Tego typu krytyczne opinie przytaczają: Merkle 1996, s. 564; Bradley 1991, s. 232. Por.: Frazer 1966, s. 15; Dunger 1869, s. 7.

²⁵ Merkle 1999, s. 157; Cornil 2012, s. 34-38.

²⁶ Beschorner 1992, s. 265.

²⁷ Cornil 2012, s. 31: „In terms of style, we must not forget that the crude Latin used by Dares is perfectly correct from a grammatical perspective”.

²⁸ Opinie badaczy na temat datacji utworu: Beschorner 1992, s. 254-263; Bobrowski 2009, s. 54-55; Bretzigheimer 2008, s. 368-369; Cornil 2012, s. 9-10; Eisenhut 1983, s. 1-28; Galli 2013, s. 800; Garbugino 2015, s. 208-210; Garbugino 2018, s. 77-127; Griffin 1907, s. 5-6; Gudeman 1894, s. 154; Lumiansky 1969, s. 200; Merkle 1996, s. 577; Merkle 1999, s. 155; Posh 2015, s. 9; Schetter 1987, s. 231; Schissel von Fleschenberg 1908, s. 169; Sturm 2015, s. 20-23; Teuffel 1873b, s. 510; Yavuz 2015, s. 54; Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 21-25.

²⁹ Cornil 2012, s. 9.

³⁰ Eisenhut 1983, s. 16; Merkle 1999, s. 155-156;

³¹ Schetter 1987, s. 211-231; Beschorner 1992, s. 254-263.

³² Schissel von Fleschenberg datował swego czasu łacińską wersję Daresa na lata 510-530 n.e., ponieważ według niego *terminus post quem* to ukazanie się *De raptu Helenae* Drakoncjusza. Uważał bowiem, że to Dares opierał się na utworze poety z Kartaginy, a nie odwrotnie. Zob.: Schissel von

to, że mamy do czynienia z tekstem późnołacińskim, którego datowanie na okres wcześniejszy niż druga połowa V wieku jest – zdaniem A. Beschornera – nieprawdopodobne (*unwahrscheinlich*)³³. Niemiecki badacz podaje tutaj przykład użycia przez Daresa konstrukcji *audivit quia* (c. 15, s. 19, w. 16) zamiast wariantu *audivit quod*, który stosowali wcześniejsi autorzy łacińscy. W późnej łacinie *accusativus cum infinitivo* stopniowo ustępował miejsca konstrukcji *quod/quia* z koniunktywem. Uzus ten był prawdopodobnie bardziej powszechny w łacinie mówionej i jest to też forma, która była konsekwentnie używana na przykład w *Wulgacie* Hieronima (zob. np. *Gen.* 1.4: *Et vidit Deus quod esset bona*), a ponadto był to też odpowiednik greckiej konstrukcji z ὅτι³⁴. A. Beschorner twierdzi, że na publikację *De excidio Troiae historia* mogło mieć również wpływ wydarzenie historyczne, jakim było zdobycie i spłądowanie Rzymu przez Wizygotów w 410 roku, co wywołało szok w całym rzymskim świecie. Upadek Troi w *De excidio Troiae historia* mógłby być zatem odczytany jako alegoria upadku Rzymu³⁵. J. Cornil przytomnie jednak zwraca uwagę, że chociaż ta hipoteza brzmi atrakcyjnie, równie dobrze można by argumentować, że jest to klasyczny przypadek nadinterpretacji³⁶. Związek utworu Daresa z dziennikiem Diktysa z Krety według wszelkiego prawdopodobieństwa pozostaje jednym z głównych powodów publikacji dzieła, a wszelkie dalsze założenia opierają się wyłącznie na spekulacjach³⁷. W każdym razie ze stanowiskiem A. Beschornera, które zakłada, że łaciński tekst *Historii upadku Troi* powstał mniej więcej w drugiej połowie V wieku n.e., natomiast wersja grecka na początku III wieku n.e.³⁸, zgadza się obecnie większość badaczy.

Zasadniczy tekst utworu poprzedzony jest listem dedykacyjnym (*epistula dedicatoria*), którego autorem miał być Korneliusz Nepos, odbiorcą zaś Salustiusz Kryspus. Nie ulega wątpliwości, że postaci znanych rzymskich historyków zostały wykorzystane, aby swoim autorytetem niejako uwiarygodnić zarówno utwór, jak i samą osobę Daresa³⁹. Z treści listu możemy dowiedzieć się, że kiedy Korneliusz Nepos prowadził badania w ateńskiej bibliotece (być może gromadził źródła do swoich prac historycznych), przypadkiem natrafił na grecki tekst niejakiego Daresa Frygijczyka, który zaintrygował go na tyle, że postanowił przetłumaczyć go natychmiast na łacinę. Utwór – wedle epistolarnej zapowiedzi – ma być nie tylko

Fleschenberg 1908, s. 169. W. Schetter wykazał jednak w swoim artykule *Dares und Dracontius über die Vorgeschichte des Trojanischen Krieges*, że to Drakoncjusz znalazł dziełko Daresa i wykorzystał je w pracy nad swoim poematem. Zob.: Schetter 1987, s. 211-231.

³³ Beschorner 1992, s. 255. Por.: Merkle 1999, s. 164 (przyp. 3): „Language and style of the Latin *Acta* suggest a late date”.

³⁴ Por.: Dunger 1869, s. 7; Wagener 1879, s. 95.

³⁵ Beschorner 1992, s. 255-256.

³⁶ Cornil 2012, s. 9.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Beschorner 1992, s. 250-263, 265.

³⁹ Na temat listu dedykacyjnego dołączonego do utworu Daresa zob.: Bobrowski 2019, 129-139; Clark 2010, s. 203-226.

świetną okazją do tego, aby czytelnicy mogli lepiej poznać przebieg wydarzeń, ale również do tego, by mogli sami ocenić, komu wierzyć bardziej: Daresowi, który żył w tamtych czasach i osobiście uczestniczył w wojnie trojańskiej, czy też Homerowi, który urodził się wiele lat później, a ponadto według rozpowszechnionej w Atenach opinii miał być niespełna rozumu, ponieważ pisał, że pod murami Troi walczyli zarówno ludzie, jak i bogowie. Jak pisze Antoni Bobrowski:

Tak ostro i bezpośrednio sformułowana krytyka odbiera przekazanej przez tradycję relacji Homera wszelkie podstawy wiarygodności poprzez zdeprecjonowanie jej jako źródła historycznego. W przeciwieństwie do Homera, dzieło Daresa spełnia wymogi przekazu źródłowego, jako że spisane zostało przez naocznego świadka, zgodnie z prawdą, stylem nieupiększonym (*vere et simpliciter*), pozbawione jest elementów fantastycznych i nadnaturalnych, takich jak bezpośrednie ingerencje antropomorficznych bóstw w przebieg wydarzeń rozgrywających się wśród ludzi⁴⁰.

Jaki był zatem sens powstania utworu?

Teksty Diktysa i Daresa pomyślane zostały jako swoiste „naprawienie błędów popełnionych przez Homera” – miały budować alternatywny przekaz, tym razem w pełni wiarygodny. W ten sposób domniemane kłamstwa i błędy przekazu epickiego zastąpione zostały całościową, w pełni przemyślaną koncepcją literackiego fałszerstwa, zrealizowaną w postaci pseudoepigraficznych tekstów stylizowanych na przekaz historyczny⁴¹.

Polemika z Homerem czy rewizjonizm tradycji mitologicznej jest w *Historii upadku Troi* niekiedy bardzo radykalny⁴², dlatego zarówno w przypisach do polskiego tłumaczenia *De excidio Troiae historia*, jak i w części z komentarzem filologicznym starałem się zwrócić uwagę czytelnika na szereg elementów, które stanowiły odstępstwo od kanonu tradycji mitologicznej (a zwłaszcza homeryckiej). Z najbardziej rzucających się w oczy rzeczy wymienić można:

(1) Niezwykle istotna dla przebiegu fabuły w *Iliadzie* postać Patrokłusa występuje w *Historii upadku Troi* w skrajnie zredukowanej roli i zostaje uśmiercona już na samym początku konfliktu.

(2) Motyw przewodni *Iliady*, czyli „gniew Achillesa”, pojawia się wprawdzie w utworze, ale przyczyna gniewu herosa jest zgoła odmienna od podanej przez Homera.

(3) Niezwykle wyeksponowanie postaci, które w *Iliadzie* w ogóle nie występowały (Palamedes) albo zostały wprawdzie wymienione, ale nie odegrały nawet najmniejszej roli w fabule (Troilus), a które w utworze Daresa stały się absolutnie pierwszoplanowe. Warte odnotowania jest także zwiększenie znaczenia drugorzędnych postaci z *Iliady* oraz tradycji mitycznej, jak np. Dolona, który ze zwykłego

⁴⁰ Bobrowski 2009, s. 55.

⁴¹ Bobrowski 2019, s. 130.

⁴² Bobrowski 2009, s. 55; Garbugino 2015, s. 197-210.

żołnierza staje się jednym z przywódców sprzysiężenia przeciwko Priamowi, lub Archemacha, który z praktycznie anonimowego syna Priama, staje się jedną z kluczowych postaci w końcowych rozdziałach utworu.

(4) Całkowicie zmieniony wątek miłosny w stosunku do *Iliady*. Achilles zakochuje się nie w Bryzejdzie, która w utworze Daresa zostaje wymieniona tylko raz, ale w Poliksenie. Wątek ten nabiera zresztą dużo większego niż u Homera znaczenia, ponieważ miłość do Polikseny staje się ostatecznie przyczyną śmierci Achillesa, który sądząc, że idzie prowadzić rozmowy z Hekubą w sprawie zawarcia małżeństwa z jej córką, wpada w zasadzkę, w której ginie.

(5) Przekaz, że do upadku Troi dochodzi nie w wyniku podstępu ze strony Greków, ale bezpośrednio z powodu zdrady, której dopuściła się garstka trojańskich wodzów, niezadowolonych z decyzji Priama o kontynuowaniu wojny.

(6) Polemikę z tradycyjną opowieścią o „koniu trojańskim”, który z gigantycznej drewnianej konstrukcji zostaje zredukowany do krótkiego napomknięcia, że nad Skajską Bramą, przez którą Grecy wtargnęli do miasta, znajdowała się rzeźba w kształcie głowy konia.

(7) Tworzenie całkowicie nowych, nigdzie indziej niespotykanych postaci (Archiloch z Tracji, Feres, syn Admeta, trzech synowie Laomedonta: Hypsipilus, Wolkontis i Ampitus) oraz tworzenie postaci nowych, choć najprawdopodobniej wzorowanych na bohaterach znanych z mitologii (Diomedes z Myzji wzorowany na Diomedesie z Tracji).

(8) Odmienne od tradycji losy poszczególnych bohaterów. Dobrym przykładem jest tutaj końcowe zestawienie walczących (*tabula pugnatorum*). Z 14 bohaterów, którzy giną zarówno w utworze Daresa, jak i w *Iliadzie*, rozbieżności są w ośmiu przypadkach (57%)⁴³. Różne od tradycji są także koleje Trojanek i Trojan, którzy przeżyli upadek miasta (Andromachy, Helenusa, Hekuby) oraz wielu innych postaci przewijających się w tekście.

(9) Kontrastujący z kanonem mitologicznym *background* postaci (Peliasz jako król Peloponezu, a nie Jolkos; Pantus jako syn, a nie ojciec, Euforbusa; Kalchas jako trojański zdrajca, a nie Grek; Memnon jako Pers).

(10) Tworzenie wariacji znanych mitów czy epizodów mitologicznych (mit o Telefusie, Priam przebywający we Frygii w podczas pierwszego upadku Troi, skład poselstwa do Achillesa).

(11) Uzupełnianie opowieści Homera poprzez dodawanie drobnych szczegółów (wskazanie miejsca pochówku Hektora, wymienienie z nazwy wszystkich bram Troi) dla uwiarygodnienia przekazu.

(12) Obrazoburcze na swój sposób ukazanie bohatera narodowego Rzymian – Eneasza – jako zdrajcy, który doprowadza do upadku Troi.

⁴³ Różnica zachodzi w przypadku Protesilausa, Protoenora, Elefenora, Dioresa, Hippotousa, Euforbusa, Troilusa i Sarpedona.

W liście dedykacyjnym jest mowa, że tekst został przetłumaczony na język łaciński z oryginału, który – jak się możemy domyśleć – został napisany w języku greckim. Kwestia istnienia greckiej wersji utworu, tzw. *Daresfrage*, zrodziła wiele kontrowersji wśród badaczy⁴⁴. Należało bowiem ustalić, czy informacja przekazana przez „Korneliusza Neposa” o dokonaniu łacińskiego przekładu miała jakieś odzwierciedlenie w rzeczywistości, czy też była jedynie częścią strategii uwierzytelnienia tekstu w oczach czytelnika, na którą zdecydował się łaciński autor. Ponieważ do naszych czasów nie zachowały się żadne papirusowe fragmenty z domniemanej wersji greckiej, część uczonych – jak np. H. Dunger czy W.S. Teuffel⁴⁵ – swego czasu zajęła stanowisko, że żaden grecki oryginał w rzeczywistości nigdy nie istniał, a tekst jest po prostu późnoantycznym fałszerstwem powstałym w języku łacińskim. W tym miejscu warto jednak zauważyć, że dokładnie takie same wątpliwości dotyczyły niegdyś utworu Diktysa z Krety przed odnalezieniem w 1902 roku i opublikowaniem pięć lat później fragmentu papirusowego, którego analiza porównawcza wykazała niezbicie, że jest to część greckiej wersji tekstu⁴⁶. Z drugiej jednak strony – na co zwracają uwagę A. Beschorner i J. Cornil – sytuacja ta jest obecnie nadużywana w dowodzeniu istnienia greckiego pierwowzoru Daresa w ramach rozumowania *per analogiam*⁴⁷. Innymi słowy, z przesłanki, że Diktys miał swój grecki oryginał, bynajmniej nie wynika, że Dares musi takowy mieć⁴⁸. Współcześnie większość badaczy przyjmuje stanowisko A. Beschornera, który – choć zasadniczo pozostawia sprawę otwartą – uważa, że utwór Daresa najprawdopodobniej miał swój grecki oryginał i datuje jego powstanie na początek III wieku n.e.⁴⁹ Choć teza, że utwór Daresa nie jest przekładem, jest obecnie traktowana z rezerwą⁵⁰, muszą przyznać, że J. Cornil przekonująco podważył główne argumenty A. Beschornera i pokazał, że są one oparte w dużej mierze na spekulacjach⁵¹. Nawet dowody źródłowe

⁴⁴ Na ten temat: Beschorner 1992, s. 231-242; Pavano 1998, s. 207-218; Stenger 2005, s. 175-190; Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 21-25.

⁴⁵ Dunger 1869, s. 12-17; Teuffel 1873b, s. 511.

⁴⁶ Bobrowski 2009, s. 54. Por.: Cornil 2012, s. 27. Łącznie, jak pisze A. Bobrowski, odnaleziono dwa fragmenty greckiego oryginału Diktysa. Pierwszy, wspomniany już fragment z 1902 roku, zawierał rozdziały 9-15 z IV księgi *Ephemeris belli Troiani*. W latach sześćdziesiątych XX wieku odnaleziono jeszcze jeden fragment papirusowy zawierający rozdział 18 z IV księgi. Zob.: Bobrowski 2009, s. 11-12.

⁴⁷ Beschorner 1992, s. 231-231; Cornil 2012, s. 27.

⁴⁸ Jak ujął to J. Cornil: „The problem with this theory is that researchers rely on nothing but speculation; although the Greek Dictys makes it easier to believe in a Greek version of its counterpart, such analogies cannot be considered as factual evidence – and certainly not as the leading argument in a scholarly debate such as this”. Zob.: Cornil 2012, s. 27.

⁴⁹ Zob.: Beschorner 1992, s. 231-242 (analiza argumentów dotyczących istnienia greckiej wersji Daresa), 250-254 (datowanie greckiego pierwowzoru).

⁵⁰ Pomijając J. Cornila, ze współczesnych badaczy tylko W. Eisenhut oraz G. Bretzigheimer opowiedzieli się przeciwko istnieniu greckiej wersji Daresa. Zob.: Eisenhut 1986, s. 1-28; Bretzigheimer 2008, s. 365, 392-397.

⁵¹ Zob.: Cornil 2012, s. 27-30.

w postaci wzmianek o utworze Daresa w testimoniach literackich, które w opinii Beschornera jednoznacznie mają wskazywać na istnienie greckiej wersji *De excidio Troiae historia*⁵², można zakwestionować, co starałem się pokazać wcześniej przy omawianiu tych źródeł. Być może więc bezpieczniej będzie zawiesić nasz osąd w tej sprawie lub uczciwie przyznać, że na ten moment brak jest dostatecznych podstaw, by przyjmować istnienie greckiego oryginału Daresa za pewnik.

Jeżeli chodzi o przyjętą przeze mnie strategię translatorską, to starałem się tłumaczyć w miarę możliwości literalnie, odchodząc jednak w niektórych miejscach od dosłowności na rzecz klarowności przekazu. Mój przekład nie jest aż tak radykalnie dosłowny, jak np. niemieckie tłumaczenie A. Beschornera, z drugiej strony jest też daleki od swobody, z jaką tłumaczył na język angielski R.M. Frazer. Przyznaję również, że dokonane przeze mnie spolszczenie *De excidio Troiae historia* prawdopodobnie nie oddaje w pełni specyfiki surowego stylu Daresa, gdyż mam wrażenie, że takowe byłoby po prostu zbyt ciężkie w odbiorze dla współczesnego czytelnika. Tekst polski jest więc nieco wygładzony względem oryginału. Chociaż utwór osadzony jest w realiach greckich, sam tekst jest łaciński, toteż wszystkie pojawiające się w nim nazwy własne konsekwentnie latynizowałem. Stąd mamy np. Ulissesa zamiast Odyseusza, Minerwę zamiast Ateny, Cykonię zamiast Kikonii, Teucera zamiast Teukrosa itd.

Tekst łaciński, z którego korzystałem przy translacji, pochodzi z teubnerowskiej edycji Ferdinanda Meistera z 1873 roku. I choć dzieła ukazujące się w tej renomowanej niemieckiej serii wydawniczej przyzwyczyły nas do wysokiej jakości, wydanie Daresa do najlepszych, niestety, nie należy. Meisterowi zarzucano m.in. wykorzystanie zbyt małej ilości manuskryptów przy opracowywaniu edycji oraz wprowadzanie do tekstu dość kontrowersyjnych koniektur (np. w katalogu Trojan z rozdz. 18)⁵³. Mimo niewątpliwych wad, ta stuipięćdziesięcioletnia edycja jest i tak mimo wszystko najlepszym wydaniem krytycznym, którym dysponujemy, i *nolens volens* jesteśmy z niej korzystać.

De excidio Troiae historia była przekładana na liczne języki nowożytne: angielski⁵⁴, niemiecki⁵⁵, włoski⁵⁶, francuski⁵⁷, rosyjski⁵⁸, hiszpański⁵⁹ i wiele innych.

⁵² Beschorner 1992, s. 242-243: „Einzig die Quellenlage deutet bis jetzt nachdrücklich auf das Vorhandensein griechischer Acta hin”.

⁵³ Na temat krytyki edycji Meistera zob.: Lentano 2014, s. 2; Lentano 2016, s. 1013; Pavano 1993a, s. 229-275; Pavano 1993b, s. 525-532; Pavano 1996; Courtney 1959, s. 1-7; Johnson 1938; Beschorner 1992, passim; Sturm 2015, s. 37-38.

⁵⁴ Np.: Frazer 1966; Cornil 2012; Rigg 2005.

⁵⁵ Najnowsze niemieckie przekłady znajdziemy w następujących pracach: Beschorner 1992; Hradský 2005; Sturm 2015; Brodersen 2019.

⁵⁶ Np.: Garbugino 2011; Canali, Canzio 2014. Istnieją też starsze tłumaczenia: Buono 1832 oraz Compagnoni 1819.

⁵⁷ Fry 1998; Caillot 1813.

⁵⁸ Zacharowa, Torszyłow 1997.

⁵⁹ Vega, López 2001.

Moje tłumaczenie, o ile mi wiadomo, jest pierwszym przekładem tego dzieła na język polski⁶⁰.

Choć wielu uczonych krytycznie ocenia zarówno sam utwór, jak i styl jego autora, to jednak wspólnie z dziennikiem Diktysa, relacja Daresa stała się niezwykle popularna w średniowieczu, służąc m.in. jako źródło dla rycerskiego romansu pt. *Le Roman de Troie* Benoîta de Sainte-Maure (napisanego ok. 1160 roku), który z kolei zainspirował Sycylijczyka Guido delle Colonne do napisania swojego dzieła *Historia destructionis Troiae* (ok. 1287). Na dziełku Daresa opierał się w dużym stopniu również Józef z Exeter (łac. *Iosephus Iscanus*), autor spisane go heksametrem poematu *De bello Troiano* w 6 księgach z 1184 roku. W czasach, gdy w Europie Zachodniej w dużej mierze zanikła znajomość greki, utwory Daresa i Diktysa, a także łacińskie streszczenie Iliady (*Ilias Latina*), były jedynymi źródłami, które pozwalały ówczesnemu czytelnikowi poznać mit trojański. Uważa się, że to właśnie na łacińskiej wersji Daresa opierał się Giovanni Boccaccio, pisząc swój utwór *Il Filostrato*, który był głównym źródłem dla poematu epickiego *Troilus i Kresyda* Geoffreya Chaucera (połowa XIV wieku). Dziełko epickie zainspirowało z kolei Williama Szekspira do napisania dramatycznej wersji *Troilusa i Kresydy*. Można więc powiedzieć, że *Historia upadku Troi* Daresa, pomimo że uchodziła (i uchodzi) za utwór o stosunkowo niskiej wartości literackiej, wywarła znaczący wpływ na twórczość późniejszych pisarzy i literaturę europejską.

* * *

W tym miejscu chciałbym serdecznie podziękować mojemu promotorowi, Panu Profesorowi Krzysztofowi Tomaszowi Witczakowi, za okazane wsparcie i pomoc, jak również za cenne uwagi merytoryczne, które zrewidowały niejedno z moich początkowych założeń. Dziękuję także Pani Profesor Hannie Zalewskiej-Jurze, która recenzowała moją pracę na wcześniejszym etapie, za jej ważne rady natury translatorskiej oraz Panu Profesorowi Antoniemu Bobrowskiemu z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie za przesłanie mi wielu przydatnych publikacji. Osobne podziękowania należą się także mojej mamie, germanistce Annie Hendzel, której wiedza i doświadczenie okazały się nieocenione przy korzystaniu z literatury niemieckojęzycznej. Kieruję wreszcie słowa podziękowania do recenzentów Wydawnictwa Naukowego UAM, prof. dr. hab. Mariana Szarmacha i dr Teodozji Wikarjak za poświęcony czas i trud włożony w recenzowanie mojej pracy. Jestem szczególnie wdzięczny za wszystkie sugestie dotyczące wprowadzenia poprawek do tekstu w moim tłumaczeniu. Jest mi niezmiernie miło, że uznali Państwo moją pracę za wartościową i godną publikacji w tak renomowanej serii jak „*Fontes Historiae Antiquae*”, redagowanej przez prof. dr. hab. Leszka Mrozewicza. Dziękuję Panu Profesorowi, że zechciał przyjąć pierwsze tłumaczenie na język polski *Historii upadku Troi* Daresa Frygijczyka.

⁶⁰ Myślę, że jednak warto w tym miejscu wspomnieć, że przeróbka *De excidio Troiae historia*, interpolowana fragmentami z Diktysa, ukazała się jako *Historia Trojańska* w Krakowie w 1563 roku. Zob.: Adalberg 1896.

UWAGI DO TEKSTU ŁACIŃSKIEGO

Jak zostało napomknięte we wstępie, tekst łaciński, na którym oparłem swoje tłumaczenie *Historii upadku Troi*, pochodzi z teubnerowskiej edycji Ferdinanda Meistera *Daretis Phrygii de Excidio Troiae Historia*, która ukazała się w Lipsku w 1873 roku⁶¹. Wydanie to oparte jest na jedenastu średniowiecznych kodeksach, które wraz ze swoimi oznaczeniami zostały wymienione w tabeli *Siglorum tabula*. Jedynym moim dodatkiem do tekstu Meistera jest zamieszczony na końcu utworu wykaz walczących (tzw. *tabula pugnatorum*), który pojawia się w wielu kodeksach i najstarszych wydaniach *De excidio Troiae historia*⁶². Fragment ten, choć prawdopodobnie słusznie nie został włączony przez Meistera do zasadniczego tekstu, jest mimo wszystko dobrym uzupełnieniem podsumowania dziełka, które Dares serwuje nam w rozdziale 44, i dlatego też zdecydowałem się go dołączyć do utworu. Aby jednak podkreślić, że *passus* nie jest integralną częścią edycji Meistera, postanowiłem umieścić go w nawiasie kwadratowym⁶³. Tekst łaciński poprzedzony jest uporządkowaną listą zmian, których zdecydowałem się dokonać w wydaniu Meistera. Uzasadnienie każdej interwencji znajduje się w „Komentarzu filologicznym”.

a) Interwencje w tekście w edycji *De excidio Troiae historia* F. Meistera (1873)

1. Epistula dedicatoria

Edycja F. Meistera (1873): cui nihil adiciendum vel diminuendum rei reformandae causa putavi, alioquin mea posset videri.

Wprowadzona zmiana: cui nihil adiciendum vel diminuendum rei *formandae* causa putavi, alioquin mea posset videri.

2. Capitulum 3.

Edycja F. Meistera (1873): Hercules, ubi omnium voluntates intellexit, naves paravit, milites elegit.

Wprowadzona zmiana: Hercules, ubi omnium voluntates intellexit, naves *XII* paravit, milites elegit.

⁶¹ W odróżnieniu od tego wydania, w którym poszczególne rozdziały noszą numerację rzymską, w tej edycji, zgodnie z zasadami przyjętymi w *Fontes Historiae Antiquae*, wprowadzono ich oznakowanie za pomocą cyfr arabskich [od Redaktora serii].

⁶² Meister 1873, s. VIII-X. Fragment ten jest restytuowaną przez Meistera wersją z kodeksu *L*.

⁶³ Na podobne rozwiązanie zdecydowali się autorzy rosyjskiego wydania *De excidio Troiae historia*. Zob.: Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 118.

3. Capitulum 3.

Edycja F. Meistera (1873): *quod ubi* Laomedonti regi nuntiatum est classem Graecorum ad Sigeum accessisse, et ipse cum equestri copia ad mare venit et coepit proeliari.

Wprowadzona zmiana: *quod ubi* Laomedonti regi nuntiatum est classem Graecorum ad Sigeum accessisse, Laomedon cum equestri copia ad mare venit et coepit proeliari.

4. Capitulum 3.

Edycja F. Meistera (1873): (...) dono dedit. ceteri uero qui cum Laomedonte ierant occiduntur. Priamus in Phrygia (...).

Wprowadzona zmiana: (...) dono dedit. Laomedontis filii qui cum eo fuerant occiduntur Hypsipilus Volcontis Ampitus. Priamus in Phrygia (...).

5. Capitulum 6.

Edycja F. Meistera (1873): (...) illos contumeliose tractasse *Antenorem* et Antenorem ab eis nihil impetrasse.

Wprowadzona zmiana: (...) illos contumeliose se tractasse et Antenorem ab eis nihil impetrasse.

6. Capitulum 6.

Edycja F. Meistera (1873): qui coepit dicere se voluntatem patris vindicaturum et Laomedontis avi sui necem et quascumque iniurias Graeci Troianis fecissent, executurum, ne (...).

Wprowadzona zmiana: velle se voluntatem patris exequi et Laomedontis avi sui necem ulcisci et quascumque iniurias Graeci Troianis fecissent, ne (...).

7. Capitulum 7.

Edycja F. Meistera (1873): (...) et tunc sibi Venerem pollicitam esse, si suam speciosam faciem iudicaret, (...).

Wprowadzona zmiana: (...) et tunc sibi Venerem pollicitam esse, si suam speciosiorem faciem iudicaret, (...).

8. Capitulum 8.

Edycja F. Meistera (1873): (...) placere sibi Alexandrum in Graeciam mitti cum classe qui avi *sui* mortem Troianorum iniurias ulciscatur.

Wprowadzona zmiana: (...) placere sibi Alexandrum in Graeciam mitti cum classe qui avi mortem Troianorum iniurias ulciscatur.

9. Capitulum 9.

Edycja F. Meistera (1873): Argis Iunonis dies festus erat his diebus, quibus Alexander in insulam Cytheream venit, ubi fanum Veneris erat: Dianae sacrificavit.

Wprowadzona zmiana: Argis Iunonis dies festus erat his diebus, quibus Alexander in insulam Cytheream venit, ubi fanum Veneris erat: Dionae sacrificavit.

10. Capitulum 14.

Edycja F. Meistera (1873): Eurypylus ex Ormenio navibus numero XL, Antiphus et Amphimachus ex Elide navibus numero XI, Polypoetes et Leonteus ex Argisa navibus numero XL, (...).

Wprowadzona zmiana: Eurypylus ex Ormenio navibus numero XL, Polypoetes et Leonteus ex Argisa navibus numero XL, (...).

11. Capitulum 18.

Edycja F. Meistera (1873): (...) de Zelia Pandarus Amphius Adrastus, de Colophonia Mopsus, de Phrygia Asius, de Caria Amphimachus Nastes, de Lycia Sarpedon Glaucus, de Larisa Hippothous et Cupesus, de Ciconia Euphemus, de Thracia Pirus et Acamas, de Paeonia Pyraechmes et Asteropaeus, de Phrygia Ascanius et Phorcys, de Maeonia Antiphus et Mestles, de Paphlagonia Pylaemenes, de Aethiopia Perses et Memnon, de Thracia Rhesus et Archilochus, de Adrestia Adrastus et Amphius, de Alizonia Epistrophus et Odius.

Wprowadzona zmiana: (...) de Zelia Pandarus, de Arisba Asius, de Caria Amphimachus Nastes, de Lycia Sarpedon Glaucus, de Larisa Hippothous Pylaeus, de Ciconia Euphemus, de Thracia Pirus et Acamas, de Paeonia Pyraechmes et Asteropaeus, de Mysia Chromius et Ennomus, de Alizonia Epistrophus et Odius, de Phrygia Ascanius et Phorcys, de Maeonia Antiphus et Mesthles, de Paphlagonia Pylaemenes, de Aethiopia Perses Memnon, de Thracia Rhesus [et Archilochus], de Adrestia Adrastus et Amphius.

12. Capitulum 18.

Edycja F. Meistera (1873): his ductoribus et exercitibus qui paruerunt praefecit Priamus principem et ductorem Hectorem, (...).

Wprowadzona zmiana: his ductoribus et exercitibus qui pararunt praefecit Priamus principem et ductorem Hectorem, (...).

13. Capitulum 20.

Edycja F. Meistera (1873): (...) Hector Boetem Arcesilaum Prothoenorem occidit.

Wprowadzona zmiana: Hector Boeotos Arcesilaum Prothenorem occidit.

14. Capitulum 21.

Edycja F. Meistera (1873): (...) Hector Orcomeneum Ialmenum (...).

Wprowadzona zmiana: (...) Hector Orchomeneum Ialmenum (...).

15. Capitulum 21.

Edycja F. Meistera (1873): Agamemnon (...) pugnam revocavit. laeti Troiani in castra revertuntur.

Wprowadzona zmiana: Agamemnon (...) pugnam in castra revocavit. laeti Troiani revertuntur.

16. Capitulum 23.

Edycja F. Meistera (1873): (...) Achilles Lycaonem et Phorcyn occidit (...).

Wprowadzona zmiana: (...) Achilles Lycaonem et Euphorbum occidit (...).

17. Capitulum 24.

Edycja F. Meistera (1873): statimque Idomeneum obruncavit, *Iphinoum* sauciavit, (...).

Wprowadzona zmiana: statimque Idomeneum obruncavit, *Iphiclum* sauciavit, (...).

18. Capitulum 24.

Edycja F. Meistera (1873): Achilles ut respexit multos duces eius dextera cecidisse, animum in eum dirigebat, ut illi obvius fieret. considerabat enim (...).

Wprowadzona zmiana: Achilles ut respexit multos duces eius dextera cecidisse, animum in eum dirigebat, ut illi obvius fieret *nec aliud in mente Achillis est nisi Hectorem comprehendat*. considerabat enim (...).

19. Capitulum 24.

Edycja F. Meistera (1873): noctu Troiani Hectorem lamentantur, Graiugenaes suos.

Wprowadzona zmiana: noctu Troiani Hectorem lamentantur.

20. Capitulum 26.

Edycja F. Meistera (1873): interea naves onerandas curat Palamedes, castra munit, turribusque circumdat.

Wprowadzona zmiana: *interea Palamedes naves comparandas curat*, castra munit, turribusque circumdat.

21. Capitulum 27.

Edycja F. Meistera (1873): Agamemnon cum magno comitatu ad castra revertitur.

Wprowadzona zmiana: Agamemnon cum magno *commeatu* ad castra revertitur.

22. Capitulum 28.

Edycja F. Meistera (1873): cui exultanti et glorianti Alexander Paris sagitta collum transfigit.

Wprowadzona zmiana: cui exultanti et glorianti [*Alexander*] Paris sagitta collum transfigit.

23. Capitulum 28.

Edycja F. Meistera (1873): Rege occiso cuncti hostes inpressionem faciunt (...).

Wprowadzona zmiana: Rege occiso cuncti [*hostes*] inpressionem faciunt (...).

24. Capitulum 30.

Edycja F. Meistera (1873): Diomedi et Ulixi Menelaus resistens bellum geri suadebat.

Wprowadzona zmiana: *Diomedes et Ulixes Menelao resistentes bellum geri prohibebant*.

25. Capitulum 34.

Edycja F. Meistera (1873): eo Achillem venturum, conlocuturum ibique se *illi* insidias collocare, satis sibi *victum* esse, si eum occideret.

Wprowadzona zmiana: eo Achillem venturum, conlocuturum ibique se *illi* insidias collocare, satis *esse suae vitae*, si eum occideret.

26. Capitulum 36.

Edycja F. Meistera (1873): Priamus subsistere, urbem munire et quiescere, (...).

Wprowadzona zmiana: Priamus subsistere, urbem munire et quiescere *coepit*, (...).

27. Capitulum 36.

Edycja F. Meistera (1873): Agamemnon ex consilio castra munit tueturque et in bellum non prodit, usque dum Menelaus veniat. Menelaus ad Scyrum venit, arma Achillis Neoptolemo filio eius tradit, quae cum sumpsisset, *venit et in Argivorum castris vehementer circa patris tumulum lamentatus* est.

Wprowadzona zmiana: Agamemnon ex consilio castra munit tueturque et in bellum non prodit, usque dum *veniat Menelaus cum Neoptolemo. Neoptolemus ut advenit arma patris sui accipit. Lamentatur vehementer circa patris tumulum.*

28. Capitulum 36.

Edycja F. Meistera (1873): Neoptolemus Myrmidonum princeps contra aciem ducit, (...).

Wprowadzona zmiana: Neoptolemus *princeps Myrmidonas contra educit*, (...).

29. Capitulum 37.

Edycja F. Meistera (1873): Hoc postquam Troiani viderunt, Antenor Polydamas Aeneas ad Priamum veniunt, agunt cum eo, ut consilium *convocet* (...).

Wprowadzona zmiana: Hoc postquam Troiani viderunt, Antenor Polydamas Aeneas ad Priamum veniunt, agunt cum eo, ut consilium *cogat* (...).

30. Capitulum 37.

Edycja F. Meistera (1873): postquam multis verbis de pace concilianda *egerunt*, (...).

Wprowadzona zmiana: postquam multis verbis de pace concilianda *satis egerunt*, (...).

31. Capitulum 37.

Edycja F. Meistera (1873): (...) surgit Amphimachus filius Priami adolescens fortissimus, (...).

Wprowadzona zmiana: (...) surgit *Archemachus* filius Priami adolescens fortissimus, (...).

32. Capitulum 37.

Edycja F. Meistera (1873): (...) lenibus mitibusque dictis Amphimacho repugnat, (...).

Wprowadzona zmiana: (...) lenibus mitibusque dictis *Archemacho* repugnat, (...).

33. Capitulum 38.

Edycja F. Meistera (1873): (...) Amphimachus secum in regiam ducit (...).

Wprowadzona zmiana: (...) *Archemachum* secum in regiam ducit (...).

34. Capitulum 38.

Edycja F. Meistera (1873): simulque rogat, ut sibi fidelis et obaudiens paratusque cum armatis sit, id sine suspitione posse fieri, postera die se in arce ita uti solet (...).

Wprowadzona zmiana: simulque rogat, ut sibi fidelis et obaudiens paratusque cum armatis sit, id sine suspitione posse fieri, se in arce ita uti solet (...).

35. Capitulum 38.

Edycja F. Meistera (1873): (...) tunc Amphimachus cum armatis inruptionem faciat eosque interimat.

Wprowadzona zmiana: (...) tunc *Archemachus* cum armatis inruptionem faciat eosque interimat.

36. Capitulum 38.

Edycja F. Meistera (1873): Amphimachus consilium eius approbat seque hoc facturum promittit.

Wprowadzona zmiana: *Archemachus* consilium eius approbat seque hoc facturum promittit.

37. Capitulum 40.

Edycja F. Meistera (1873): Sinon ad Troiam proficiscitur et quia nondum claves portae Amphimachus custodibus tradiderat, (...).

Wprowadzona zmiana: Sinon ad Troiam proficiscitur et quia nondum claves portae *Archemachus* custodibus tradiderat, (...).

38. Capitulum 41.

Edycja F. Meistera (1873): Postquam pacta dicta demonstrata sunt, Polydamas in oppidum redit, rem peractam nuntiat dicitque Antenori et Aeneae ceterisque quibus placitum erat, uti suos omnes in eam partem adducant, (...).

Wprowadzona zmiana: Postquam pacta dicta demonstrata sunt, Polydamas in oppidum redit, rem peractam nuntiat dicitque Antenori et Aeneae ceterisque quibus placitum erat, ut hi suos omnes ad eam partem muri adducant, (...).

39. Capitulum 41.

Edycja F. Meistera (1873): (...) Polyxena tradit se ei, quam Aeneas ad patrem Anchisen abscondit.

Wprowadzona zmiana: *Polyxenam ei tradit*, quam Aeneas ad patrem Anchisen abscondit.

40. Capitulum 42.

Edycja F. Meistera (1873): Postquam dies inluxit, Agamemnon universos duces in arce convocat, (...).

Wprowadzona zmiana: Postquam dies inluxit, Agamemnon universos duces in arce *Minervae* convocat, (...).

41. Capitulum 43.

Edycja F. Meistera (1873): Agamemnonem poscit conqueritur, exercitum accusat, Antenorem accersiri iubet (...).

Wprowadzona zmiana: Agamemnonem poscit conqueritur, exercitum accusat, *Agamemnon Antenorem accersiri iubet* (...).

42. Tabula pugnatorum

Edycja F. Meistera (1873): Hector Protesilaum Patroclum Merionem Boetem Arcesilaum Prothoenorem (Orcomeneum) Ialmenum Epistrophum Schedium Elephenorem Diorem Polyxenum Philippum Antiphum Idomeneum Polypoetem Leontium Sthenelum.

Wprowadzona zmiana: Hector Protesilaum Patroclum Merionem *Boeotos* Arcesilaum Prothoenorem (*Orchomeneum*) Ialmenum Epistrophum Schedium Elephenorem Diorem Polyxenum *Phidippum* Antiphum Idomeneum Polypoetem *Leonteum* Sthenelum.

b) Wykaz skrótów dla poszczególnych kodeksów wykorzystanych w edycji F. Meistera (1873)

Siglorum tabula	
<i>L</i>	codex Leidensis s. X
<i>M</i>	codex Monacensis s. IX vel X
<i>G</i>	codex Sangallensis s. X
<i>F</i>	codex Florentinus s. X
<i>B</i>	codex Bambergensis s. X
<i>H</i>	codex Bernensis s. X
<i>D</i>	codex Dresdensis s. s. X
<i>V</i>	codex Vindobonensis s. XII
<i>R</i>	codex Vratislaviensis Rhedig. s. XIII
<i>A</i>	codex Vratislaviensis s. XIII
<i>O</i>	codex Guelferbytanus s. XV

DARETIS PHRYGII
DE EXCIDIO TROIAE HISTORIA

Cornelius Nepos Sallustio Crispo suo salutem.

Cum multa ago Athenis curiose, inveni historiam Daretis Phrygii ipsius manu scriptam, ut titulus indicat, quam de Graecis et Troianis memoriae mandavit. quam ego summo amore complexus continuo transtuli. cui nihil adiciendum vel diminuendum rei *reformandae* causa putavi, alioquin mea posset videri. optimum ergo duxi ita ut fuit vere et simpliciter perscripta, sic eam ad verbum in latinitatem transvertere, ut legentes cognoscere possent, quomodo res gestae essent: utrum verum magis esse existiment, quod Dares Phrygius memoriae commendavit, qui per id ipsum tempus vixit et militavit, cum Graeci Troianos obpugnarent, ane Homero credendum, qui post multos annos natus est, quam bellum hoc gestum est. de qua re Athenis iudicium fuit, cum pro insano haberetur, quod deos cum hominibus belligerasse scripserit. sed hactenus ista: nunc ad pollicitum revertamur.

De excidio Troiae historia

- [1] Pelias rex [in Peloponneso] Aesonem fratrem habuit. Aesonis filius erat Iason virtute praestans, et qui sub regno eius erant, omnes hospites habebat et ab eis validissime amabatur. Pelias rex ut vidit Iasonem tam acceptum esse omni homini, veritus est, ne sibi iniurias faceret et se regno eiceret. dicit Iasoni Colchis pellem inauratam arietis esse dignam eius virtute: ut eam inde auferret, omnia se ei daturum pollicetur. Iason ubi audivit, ut erat animi fortissimi et qui loca omnia nosse volebat et quod clariorem se existimabat futurum, si pellem inauratam Colchis abstulisset, dicit Peliae regi se eo velle ire, si vires sociique

DARES FRYGIJCZYK

HISTORIA UPADKU TROI

Korneliusz Nepos¹ przesyła pozdrowienia Salustiuszowi Kryspusowi².

Kiedy spędzałem wiele czasu w Atenach³ w celach naukowych, odkryłem historię Daresa Frygijczyka, którą ów spisał własnoręcznie i przekazał ku pamięci potomnych. Traktuje ona, jak wskazuje tytuł, o Grekach i Trojanach. Zająwszy się dziełem z najwyższą troskliwością, niezwłocznie je przetłumaczyłem. Postanowiłem nie dodawać ani nie pomijać niczego w procesie translacji, ponieważ w przeciwnym wypadku można byłoby odnieść wrażenie, że to moja własna praca. Uznałem zatem, że skoro oryginał napisany był prawdziwym i prostym stylem, najlepiej będzie przełożyć go na łacinę dosłownie, ażeby czytelnicy mogli dowiedzieć się, jak przebiegały te wydarzenia. Niech czytelnicy ocenią, czy bardziej wiarygodne jest to, co Dares Frygijczyk, który żył i walczył w czasach, kiedy Grecy napadli na Trojan, przekazał ku pamięci potomnych, czy też należy wierzyć Homerowi⁴, który urodził się wiele lat po tym, jak ta wojna była prowadzona. W tej sprawie wydano w Atenach osąd, w którym uznano Homera za szalonego, ponieważ pisał, jakoby bogowie prowadzili wojnę u boku śmiertelników. Ale dość już o tym. Powróćmy teraz do tego, co obiecałem.

Historia upadku Troi

- [1] Król Peliasz⁵, władca na Peloponezie, miał brata Ezona⁶. Synem Ezona był Jazon⁷, który odznaczał się cnotą: uważał za przyjaciół wszystkich, którzy znajdowali się pod jego władzą i z tego powodu był przez nich szczególnie uwielbiany. Kiedy król Peliasz zobaczył, jak bardzo Jazon ceniony był przez każdego człowieka, obawiał się, ażeby ten nie wyrządził mu krzywd i nie wypędził go z jego własnego królestwa. Powiedział więc Jazonowi, że w kraju Kolchów⁸ znajduje się rzecz godna jego męstwa: złote runo barana. Peliasz obiecał, że jeśli Jazon zdołałby je stamtąd zabrać, to dostanie od niego wszystko, czego tylko zapragnie. Kiedy usłyszał to Jazon, który był człowiekiem niezwykle dzielnego ducha i który chciał poznać wszystkie miejsca na świecie, i ponieważ sądził, że stałby się jeszcze sławniejszy, gdyby odebrał

non deessent. Pelias rex Argum architectum vocari iussit et ei imperavit, ut navim aedificaret quam pulcherrimam ad voluntatem Iasonis. per totam Graeciam rumor currit navim aedificari, in qua Colchos eat Iason pellem auream petitem. amici et hospites ad Iasonem venerunt et pollicentur se una ituros. Iason illis gratias egit et rogavit, ut parati essent cum tempus supervenisset: interea navis aedificatur et cum tempus anni supervenisset, Iason litteras ad eos misit, qui erant polliciti sese una ituros et ilico convenerunt ad navem, cuius nomen erat Argo. Pelias rex quae opus erant in navim inponi iussit et hortatus est Iasonem et qui cum eo profecturi erant, ut animo forti ad perficiendum irent, quod conati essent. ea res claritatem Graeciae et ipsis factura videbatur. demonstrare eos qui cum Iasone profecti sunt non videtur nostrum esse: sed qui volunt eos cognoscere, Argonautas legant.

- [2] Iason ubi ad Phrygiam venit, navim admovit ad portum Simoenta: deinde omnes de navi exierunt in terram. Laomedonti regi nuntiatum est mirandam navim in portum Simoenta intrasse et in ea multos iuvenes de Graecia venisse. ubi audivit Laomedon rex, commotus est: consideravit commune periculum esse, si consuescerent Graeci ad sua litora adventare navibus. mittit ad portum, qui dicant, ut Graeci de finibus excedant, si non dicto obaudissent, sese armis eos de finibus eiecturum. Iason et qui cum eo venerant graviter tulerunt crudelitatem Laomedontis sic se ab eo tractari, cum nulla ab eis iniuria facta esset. simul timebant multitudinem barbarorum, si contra imperium conarentur permanere, ne obprimerentur, cum ipsi non essent parati ad proeliandum: navim conscenderunt et a terra recesserunt, Colchos profecti sunt, pellem abstulerunt, domum reversi sunt.
- [3] Hercules graviter tulit a rege Laomedonte contumeliose se tractatum et eos qui una profecti erant Colchos cum Iasone, Spartam ad Castorem et Pollucem venit, agit cum his, ut secum suas iniurias defendant, ne Laomedon inpune ferat, quod illos a terra et portu prohibuisset: multos adiutores futuros, si se accommodassent. Castor et Pollux omnia promiserunt se facturos quae Hercules vellet. ab his Salaminam profectus ad Telamonem venit: rogat eum, ut secum ad Troiam eat, ut suas suorumque iniurias defendat. Telamon

Kolchom złote runo, wtedy powiedział królowi Peliaszowi, że pragnie się tam udać, ale nie bez żołnierzy i towarzyszy. Król Peliasz nakazał wezwać budowniczego Argusa⁹ i rozkazał mu wybudować jak najpiękniejszy statek zgodnie z wolą Jazona. Po całej Grecji rozbiegła się wieść, że budowany jest statek, na którym Jazon zamierza wyruszyć do kraju Kolchów, aby zdobyć złote runo. Do Jazona przybyli przyjaciele i znajomi, którzy obiecali, że razem z nim wyruszą. Jazon podziękował im i poprosił ich, aby byli gotowi, gdy nadejdzie czas. Tymczasem statek został wybudowany i kiedy nadszedł czas wypłynięcia, Jazon wysłał listy do wszystkich tych, którzy obiecali, że popłyną razem z nim, a ci natychmiast zebrali się przy statku, którego imię brzmiało Argo. Król Peliasz rozkazał, aby na statek załadowano wszystkie potrzebne rzeczy i zachęcił Jazona oraz tych, którzy mieli razem z nim płynąć, żeby wyruszyli silni duchem, tak aby zdołali osiągnąć to, do czego się przymierzali. Wydawało się, że wyprawa ta przyniesie sławę Grecji i im samym. Opisywanie tych, którzy wyruszyli wraz z Jazonem, nie jest moim celem: ci jednak, którzy chcą ich poznać, powinni przeczytać *Argonautów*¹⁰.

- [2] Jazon, kiedy przybył do Frygii¹¹, wprowadził statek do portu na rzece Simoeis. Następnie wszyscy zeszli ze statku na ląd. Królowi Laomedontowi¹² zostało oznajmione, że niezwykle statek wszedł do portu na rzece Simoeis¹³, a na nim przybyli z Grecji liczni młodzi wojownicy. Kiedy król Laomedont to usłyszał, był zaniepokojony: uważał bowiem, że jeśli Grecy przyzwyczailiby się przybijając do jego wybrzeży statkami, stanowiłoby to zagrożenie dla dobra publicznego. Wysłał więc do portu posłańców, którzy powiedzieli, aby Grecy opuścili granice jego kraju; jeśli nie usłuchają tego rozkazu, to on wyrzuci ich stamtąd siłą. Jazon oraz ci, którzy wraz z nim przybyli, ciężko zniesli srogość Laomedonta i to, że w ten sposób zostali przez niego potraktowani, zwłaszcza że nie wyrządzili mu żadnej krzywdy: jednocześnie jednak obawiali się, że zostaną zmioteni przez wielką liczbę barbarzyńców, jeśli spróbowaliby wbrew rozkazowi króla pozostać dłużej. Ponieważ sami nie byli gotowi do walki, wsiedli na okręt i opuścili Frygię. Następnie popłynęli do kraju Kolchów, skąd zabrali runo i powrócili do domu.
- [3] Herkules¹⁴ ciężko zniósł, że on oraz ci, którzy wraz z Jazonem wyruszyli do kraju Kolchów, zostali haniebnie potraktowani przez króla Laomedonta. Przybył więc do Sparty¹⁵ do Kastora i Polluksa¹⁶ i przekonał ich, aby razem z nim walczyli z tą niesprawiedliwością i aby Laomedont nie pozostał bezkarny, ponieważ zabronił im dostępu do ziemi i portu; jeśliby na to przystali, będą mieli wielu sprzymierzeńców. Kastor i Polluks obiecali, że uczynią wszystko, co tylko zechce Herkules. Opuściwszy Spartę, Herkules udał się na Salaminę¹⁷ do Telamona¹⁸. Poprosił go, aby wraz z nim wyruszył na Troję i walczył z niesprawiedliwością, której doznał on oraz jego ludzie. Telamon

promisit omnibus se paratum esse, quae Hercules facere vellet. inde ad Phthiam profectus est ad Peleum rogatque eum, ut secum eat ad Troiam. pollicitusque est ei Peleus se iturum. inde Pylum ad Nestorem profectus est rogatque eum Nestor, quid venerit. Hercules dicit quod dolore commotus sit, velle se exercitum in Phrygiam ducere. Nestor Herculem conlaudavit operamque suam ei pollicitus est. Hercules, ubi omnium voluntates intellexit, naves paravit, milites elegit. ubi tempus datum est proficiscendi, litteras ad eos, quos rogaverat, misit ut venirent cum suis omnibus: cum venissent, profecti sunt in Phrygiam: ad Sigeum noctu accesserunt. inde Hercules Telamon et Peleus exercitum eduxerunt: navibus qui praesidio essent Castorem et Pollucem et Nestorem reliquerunt. *quod ubi* Laomedonti regi nuntiatum est classem Graecorum ad Sigeum accessisse, et ipse cum equestri copia ad mare venit et coepit proeliari. Hercules ad Ilium ierat et imprudentes qui erant in oppido urgere coepit. quod ubi Laomedonti nuntiatum est urgeri ab hostibus Ilium, ilico revertitur et in itinere obvius Graecis factus ab Hercule occiditur. Telamon primus Ilium oppidum introiit, cui Hercules virtutis causa Hesionam Laomedontis regis filiam dono dedit. ceteri uero qui cum Laomedonte ierant occiduntur. Priamus in Phrygia erat, ubi eum Laomedon eius pater exercitui praefererat. Hercules et qui cum eo venerant praedam magnam fecerunt et ad naves deportaverunt. inde domum proficisci decreverunt, Telamon Hesionam secum convexit.

- [4] Hoc ubi Priamo nuntiatum est patrem occisum, cives direptos, praedam *devectam*, Hesionam sororem dono datam, graviter tulit tam contumeliose Phrygiam tractatam esse a Graecis, Ilium petit cum uxore Hecuba et liberis Hectore Alexandro Deiphobo Heleno Troilo Andromacha Cassandra Polyxena. nam erant ei etiam alii filii ex concubinis nati, sed nemo ex regio genere dixit esse nisi eos qui essent ex legitimis uxoribus. Priamus ut Ilium venit, ampliora moenia extruxit, civitatem munitissimam reddidit. et militum multitudinem ibi esse fecit, ne per ignorantiam opprimeretur, ita ut Laomedon pater eius oppressus est. regiam, quoque aedificavit et ibi aram Iovi statuamque consecravit. Hectorem in Paeoniam misit, Ilio portas fecit, quarum nomina sunt haec: Antenorea Dardania Ilia Scaea Thymbraea Troiana et postquam Ilium stabilitum vidit, tempus expectavit. ut

obiecał, że będzie gotowy na wszystko, co Herkules pragnie uczynić. Stamtąd udał się do Ftyi¹⁹ do Peleusa²⁰ i poprosił go, aby ten wyprawił się z nim na Troję²¹. I Peleus obiecał mu, że wyruszy. Stamtąd podążył do Pylos²² do Nestora²³. Nestor zapytał go, po co przybył. Herkules powiedział, że chce poprowadzić wojsko do Frygii, ponieważ jest poruszony bólem. Nestor pochwalił Herkulesa i obiecał mu swoje wsparcie. Herkules poznawszy wolę wszystkich, przygotował dwanaście okrętów i zebrał żołnierzy. Kiedy nadszedł czas, aby wyruszyć, wysłał listy do tych, których wcześniej poprosił, aby przybyli ze wszystkimi swoimi wojskami. Gdy już dotarli na miejsce, popłynęli do Frygii i nocą przybyli do Sigeum²⁴. Stamtąd Herkules, Telamon i Peleus poprowadzili armię, natomiast Kastora, Polluksa i Nestora pozostawili, aby chronili okręty. Kiedy królowi Laomedontowi zostało doniesione, że do Sigeum przybyła flota Greków, przybył on osobiście nad morze z zastępem jazdy i zaczął walczyć. Herkules pomaszerował na Ilion i zaczął atakować nieprzeczuwających niczego ludzi, którzy byli w mieście. Gdy Laomedontowi oznajmiono, że Ilion został napadnięty przez wrogów, natychmiast zawrócił, lecz idąc naprzeciw Grekom, został zabity przez Herkulesa. Telamon jako pierwszy wkroczył do miasta Ilion. W uznaniu jego dzielności Herkules dał mu w darze córkę króla Laomedonta, Hezjonę²⁵. Synowie Laomedonta – Hysipilus, Wolkontis i Ampitus²⁶ – którzy mu towarzyszyli, zostali zabici. Priam²⁷ przebywał we Frygii, gdzie jego ojciec Laomedont uczynił go dowódcą armii. Herkules oraz ci, którzy przybyli wraz z nim, zdobyli wielkie łupy i zabrali je na statki. Postanowili wtedy wrócić do domu, a Telamon zabrał ze sobą Hezjonę.

- [4] Kiedy Priamowi doniesiono, że jego ojciec został zabity, współobywatele ograbieni, łup wywieziony, siostra Hezjona oddana w darze, ciężko zniósł fakt, że Frygia tak haniebnie została potraktowana przez Greków. Udał się do Ilionu z żoną Hekubą²⁸ i dziećmi: Hektorem²⁹, Aleksandrem³⁰, Dejfbem³¹, Helenusem³², Troilusem³³, Andromachą³⁴, Kasandrą³⁵ i Poliksena³⁶. Miał też i innych synów zrodzonych z konkubin, ale jedynie ci, którzy pochodzili z prawowitych żon, mogli twierdzić, że są z królewskiej krwi. Kiedy Priam przybył do Ilionu, zbudował większe mury i na powrót uczynił miasto w najwyższym stopniu bezpiecznym. Umieścił tam duży garnizon, ażeby Troja ponownie nie została zdobyta w wyniku zaskoczenia – tak jak wtedy, kiedy jego ojciec Laomedont został zaatakowany. Wybudował również pałac królewski i poświęcił tam ołtarz i posąg Jowiszowi³⁷. Wysłał Hektora do Peonii³⁸. Zbudował Ilionowi bramy, które mają następujące nazwy: Antenorska, Dardańska, Ilijska, Skajska, Tymbrejska i Trojańska³⁹. I po tym, jak ujrzał Ilion bezpiecznym, wyczekiwał na odpowiedni moment. Zamierzając

visum est ei iniurias patris ulcisci, Antenorem vocari iubet dicitque ei velle se *eum* legatum in Graeciam mittere: graves sibi iniurias ab his qui cum exercitu venerant factas in Laomedontis patris nece et abductione Hesiona: quae omnia tamen aequo se animo passurum, si Hesiona ei reddatur.

- [5] Antenor, ut Priamus imperavit, navim conscendit et profectus venit Magnesium ad Peleum: quem Peleus hospitio triduo recepit, die quarto rogat eum, quid venerit. Antenor dicit quae a Priamo mandata erant, ut Graios postularet, ut Hesiona redderetur. haec ubi Peleus audivit, graviter tulit et quod haec ad se pertinere videbat, iubet eum de finibus suis discedere. Antenor nihil moratus navim ascendit, secundum Boeotiam iter fecit, Salaminam advectus est ad Telamonem, rogare eum coepit, ut Priamo Hesionam sororem redderet: non enim esse aequum in servitute habere regii generis puellam. Telamon Antenori respondit nihil a se Priamo factum, sed quod virtutis causa sibi donatum sit se nemini daturum: ob hoc Antenorem de insula discedere iubet. Antenor navim conscendit et in Achaiam pervenit. inde ad Castorem et Pollicem delatus coepit ab his postulare, ut Priamo satisfacerent et ei Hesionam sororem redderent. Castor et Pollux negaverunt iniuriam Priamo factam esse, Antenorem discedere iubent. inde Pylum ad Nestorem venit, dixit Nestori qua de causa venisset. qui ut audivit coepit Antenorem obiurgare, cur ausus sit in Graeciam venire, cum a Phrygibus priores Graeci laesi fuissent. Antenor ubi udidit nihil se impetrasse et contumeliose [Priamum] tractari, navim conscendit, domum reversus est. Priamo regi demonstrat, quid unusquisque responderit et quomodo ab illis tractatus sit simulque hortatur Priamum, ut eos bello persequatur.
- [6] Continuo Priamus filios vocari iubet et omnes amicos suos Antenorem Anchisen Aenean Ucalegonta *Bucolionem* Panthum Lamponem et omnes filios, qui ex concubinis nati erant. qui ut convenerunt, dixit eis se Antenorem legatum in Graeciam misisse, ut hi sibi satisfacerent quod patrem suum necassent, Hesionam sibi redderent: illos contumeliose tractasse *Antenorem* et Antenorem ab eis nihil impetrasse. verum quoniam suam voluntatem facere noluisent, videri sibi exercitum in Graeciam mitti qui poenas repeterent ab eis, ne barbaros Graeci inrisui haberent. hortatusque est

pomścić krzywdy, które zostały wyrządzone jego ojcu, rozkazał wezwać Antenora⁴⁰ i oznajmił mu, że chce go wysłać do Grecji jako posła. Ci, którzy przybyli z wojskiem greckim, wyrządzili mu ciężkie krzywdy, zabijając jego ojca Laomedonta i porywając Hezjonę. A jednak zniósłby to wszystko ze spokojem ducha, gdyby tylko zwrócono mu Hezjonę.

[5] Antenor, jak rozkazał Priam, wszedł na statek i udał się do Magnezji⁴¹ do Peleusa. Peleus przyjął go w trzydniowej gościnie, czwartego zaś dnia zapytał go, w jakim celu przybył. Antenor powiedział mu to, co kazał mu powiedzieć Priam, to jest, że przyплыł zażądać od Grajów⁴² oddania Hezjony. Kiedy Peleus to usłyszał, ciężko to zniósł, a ponieważ zobaczył, że jest to sprawa, która jego samego dotyczy, rozkazał mu opuścić swoje włości. Nie zwlekając ani chwili, Antenor wszedł na statek, przepłynął obok Beocji⁴³ i udał się na Salaminę do Telamona. Zaczął go prosić, żeby zwrócił Priamowi jego siostrę Hezjonę: nie jest bowiem rzeczą sprawiedliwą trzymać w niewoli dziewczynę z królewskiego rodu. Telamon odpowiedział Antenorowi, że on sam nie uczynił Priamowi niczego złego i że nikomu nie odda tego, co zostało mu dane z powodu męstwa. Dlatego też nakazał, żeby Antenor opuścił wyspę. Antenor wszedł na statek i udał się do Achai⁴⁴. Zaprowadzony do Kastora i Polluksa zaczął domagać się od nich, ażeby zadośćuczynili Priamowi i oddali mu siostrę Hezjonę. Kastor i Polluks zaprzeczyli, by Priamowi wyrządzono krzywdę, Antenorowi zaś rozkazali odejść. Stamtąd udał się do Pylos do Nestora i oznajmił mu powód swojego przybycia. Ten, gdy to usłyszał, zaczął łajać Antenora, dlaczego miał czelność przybyć do Grecji, skoro to Grecy jako pierwsi zostali znieważeni przez Frygijczyków⁴⁵. Kiedy Antenor zobaczył, że niczego nie osiągnął, a Priam został potraktowany ze zniewagą, wszedł na statek i wrócił do domu. Przedstawił królowi Priamowi to, co każdy z nich odpowiedział i w jaki sposób został przez nich potraktowany. Jednocześnie wezwał Priama, żeby zemścił się na nich, ruszając na wojnę.

[6] Priam natychmiast rozkazał wezwać swoich synów i wszystkich przyjaciół: Antenora, Anchizesa⁴⁶, Eneasza⁴⁷, Ukalegona⁴⁸, Bukoliona⁴⁹, Pantusa⁵⁰, Lampusa⁵¹, a także tych wszystkich synów, którzy zostali zrodzeni z konkubin. Kiedy wszyscy przybyli, opowiedział im, jak to wysłał Antenora do Grecji jako posła, żeby Grecy zadośćuczynili mu za zabicie jego ojca i zwrócili mu Hezjonę. Relacjonował, jak haniebnie go potraktowano i że Antenor nie zdołał niczego u nich osiągnąć. A ponieważ nie chcieli spełnić jego żądań dobrowolnie, postanowił wysłać armię do Grecji, aby ich ukarać i aby Grecy wiedzieli, że barbarzyńców nie należy wyśmiewać. Priam zachęcił swoich synów, aby zostali wodzami tej wyprawy, a zwłaszcza Hektora, ponieważ

Priamus liberos suos, ut eius rei principes forent, maxime Hectorem, erat enim maior natu. qui coepit dicere se voluntatem patris vindicaturum et Laomedontis avi sui necem et quascumque iniurias Graeci Troianis fecissent, executurum, ne in punitum id Graiis foret, sed vereri, ne perficere non possent quod conati essent: multos adiutores Graeciae futuros, Europam bellicosos homines habere, Asiam semper in desidia vitam exercuisse et ob id classem non habere.

- [7] Alexander cohortari coepit, ut classis praepararetur et in Graeciam mitteretur: se *eius* rei principem futurum, si pater velit: in deorum benignitate se confidere, victis hostibus laude adepta de Graecia domum rediturum esse. nam sibi in Ida silva, cum venatum abisset, in somnis Mercurium adduxisse Iunonem Venerem et Minervam, ut inter eas de specie iudicaret: et tunc sibi Venerem pollicitam esse, si suam speciosam faciem iudicaret, daturam se ei uxorem, quae in Graecia speciosissima forma videretur: ubi ita audisset, optimam facie Venerem iudicasse. unde sperare *coepit* Priamus Venerem adiutricem Alexandro futuram. Deiphobus placere sibi dixit Alexandri consilium et sperare Graecos Hesionam reddituros et satisfacturos, si, ut dispositum esset, classis in Graeciam mitteretur. Helenus vaticinari coepit Graios venturos, Ilium eversuros, parentes et fratres hostili manu interituros, si Alexander sibi uxorem de Graecia adduxisset. Troilus minimus natu non minus fortis quam Hector bellum geri suadebat et non debere terri metu verborum Heleni. *ob* quod omnibus placuit classem comparare et in Graeciam proficisci.
- [8] Priamus Alexandrum et Deiphobum in Paeoniam misit, ut milites legerent. ad concionem populum venire iubet, commonefacit filios, ut maiores natu minoribus imperarent, monstravit quas iniurias Graeci Troianis fecissent: ob hoc Antenorem legatum in Graeciam misisse, ut sibi Hesionam sororem redderent et satis Troianis facerent: Antenorem a Graiis contumeliose tractatum neque ab his quicquam impetrare potuisse: placere sibi Alexandrum in Graeciam mitti cum classe qui avi *sui* mortem et Troianorum iniurias ulciscatur. Antenorem dicere iussit, quomodo in Graecia tractatus esset. Antenor hortatus est Troianos, ne horrescerent, ad debellandam Graeciam suos alacriores fecit,

był najstarszy. Hektor powiedział, że chce postępować zgodnie z wolą ojca i pomści zabójstwo swojego dziadka Laomedonta i wszystkie inne krzywdy, które Grecy wyrządzili Trojanom, aby nie uszło to Grajom bezkarnie. Obawiał się jednak, że Trojanie nie będą w stanie zrobić tego, co zamierzali, ponieważ Grecja będzie miała wielu sojuszników, a Europa ma wiele wojowniczych ludów. W Azji natomiast ludzie wiodą życie w gnuśności i dlatego nie mają floty.

- [7] Aleksander zaczął ich zachęcać do zbudowania floty i wysłania jej do Grecji. Powiedział, że poprowadzi tę wyprawę, jeśli zechce tego jego ojciec; że wierzy w łaskawość bogów i że po pokonaniu wrogów powróci z Grecji do domu w chwale. Ponieważ kiedy wyruszył polować do lasu na górze Ida⁵², śniło mu się, że Merkury⁵³ przyprowadził do niego Junonę⁵⁴, Wenerę⁵⁵ i Minerwę⁵⁶, aby rozsądził między nimi o ich pięknie. Wenera wówczas obiecała mu, że jeśli uzna, że jej uroda jest wspanialsza [od pozostałych], to ona da mu za żonę najpiękniejszą kobietę w Grecji. Kiedy Aleksander to usłyszał, uznał Wenerę za najpiękniejszą. Dlatego też Priam miał nadzieję, że Wenera będzie sojuszniczką Aleksandra. Dejfab powiedział, że podoba mu się plan Aleksandra. Miał nadzieję, że Grecy oddadzą Hezjonę i zadośćuczynią za krzywdy, jeżeli do Grecji zostałaby wysłana flota. Helenus zaczął wieszczyc, że Grajowie przybędą, zniszczą Ilion i zbrodniczą ręką zabiją jego rodziców i braci, jeżeli Aleksander przyprowadzi sobie z Grecji żonę. Najmłodszy wiekiem Troilus, który był nie mniej odważny niż Hektor, zachęcał do wojny i twierdził, że nie należy obawiać się słów Helenusa. Dlatego też wszyscy zdecydowali, że należy przygotować flotę i wyruszyć do Grecji.
- [8] Priam wysłał Aleksandra i Dejfoba do Peonii, aby zebrać żołnierzy. Wezwał też lud na zgromadzenie. Przypomniawszy swoim synom, że starsi wiekiem powinni wydawać rozkazy młodszym. Opowiedział ludziom, jakie to krzywdy Grecy wyrządzili Trojanom i że z tego powodu wysłał Antenora do Grecji jako posła, aby zwrócili mu jego siostrę Hezjonę i zadośćuczynili Trojanom. Powiedział, jak to Antenor został potraktowany z pogardą i że niczego nie zdołał od nich uzyskać. Postanowił, że Aleksander zostanie wysłany do Grecji wraz z flotą, aby pomścić śmierć dziadka oraz krzywdy Trojan. Nakazał Antenorowi opisać, w jaki sposób potraktowano go w Grecji. Antenor zachęcił Trojan, ażeby nie obawiali się i sprawił, że byli jeszcze bardziej skorzy do pokonania Grecji. Opisał krótko, co wydarzyło się w Grecji. Priam powiedział, że jeśli ktoś jest przeciwny wojnie, powinien wyrazić swoją

paucis demonstravit quae in Graecia gesserat. Priamus dixit, si cui displiceret bellum geri, suam voluntatem ediceret. Panthus Priamo et propinquis prodit ea, quae a patre suo Euphorbo audierat, dicere coepit si Alexander uxorem de Graecia adduxisset, Troianis extremum exitium futurum, sed pulchrius esse in otio vitam degere, quam in tumultu libertatem amittere [et periculum inire]. populus auctoritatem Panthi contempsit, regem dicere iusserunt quid vellet fieri. Priamus dixit naves praeparandas esse, ut eatur in Graeciam, utensilia quoque populo non deesse. populus conclamavit per se moram non esse, quo minus regis praeceptis pareatur. Priamus illis magnas gratias egit, concionemque dimisit. ac mox in Idam silvam misit, qui materiem succiderent, naves aedificarent, Hectorem in superiorem Phrygiam misit, ut exercitum pararet [et ita paratus est]. Cassandra postquam audivit patris consilium, dicere coepit quae Troianis futura essent, si Priamus perseveraret classem in Graeciam mittere.

- [9] Interea tempus supervenit: naves aedificatae sunt, milites supervenerunt, quos Alexander et Deiphobus in Paeonia elegerant. et ubi visum est navigari posse, Priamus exercitum alloquitur, Alexandrum imperatorem exercitui praeficit, mittit cum eo Deiphobum Aenean Polydamantem imperatque Alexandro, ut primum Spartam accedat, Castorem et Pollucem conveniat et ab his petat, ut Hesiona soror reddatur et satis Troianis fiat: quod si negassent, continuo ad se nuntium mittat, ut exercitum possit in Graeciam mittere. post haec Alexander in Graeciam navigavit adducto secum duce eo, qui cum Antenore iam *navigaverat*. non multos ante dies quam Alexander in Graeciam navigavit, et antequam insulam Cytheream accederet, Menelaus ad Nestorem Pylum proficiscens Alexandro in itinere occurrit et mirabatur classem regiam quo tenderet. utrique occurrentes aspexerunt se invicem inscii quo quisque iret. Castor et Pollux ad Clytemestram ierant secum Hermionam neptem suam Helenae filiam adduxerant. Argis Iunonis dies festus erat his diebus, quibus Alexander in insulam Cytheream venit, ubi fanum Veneris erat: Dianae sacrificavit. hi qui in insula erant, mirabantur classem regiam, interrogabant ab illis, qui cum Alexandro venerant, qui essent, quid venissent. responderunt illi a Priamo rege Alexandrum legatum missum ad Castorem et Pollucem, ut eos conveniret.

opinię. Pantus wyjawiał królowi i jego krewnym to, co usłyszał od swojego ojca, Euforbusea⁵⁷. Zaczął mówić, że jeśli Aleksander sprowadzi sobie żonę z Grecji, to oznaczać to będzie całkowitą zagładę dla Trojan. Mówił, że lepiej jest prowadzić życie w spokoju, niż tracić wolność w wojennym zgiełku i podejmować ryzyko. Lud potępił opinię Pantusa i poprosił króla, aby powiedział, co należy zrobić. Priam stwierdził, że aby dostać się do Grecji należy zbudować okręty a do tego celu potrzebują materiałów. Lud gromadnie wykrzyczał, że będą bezzwłocznie słuchać wszystkich rozkazów króla. Priam gorąco im podziękował i rozwiązał zgromadzenie. Niedługo potem wysłał ludzi do lasu na górze Ida, aby wycinali drzewa i budowali z nich statki. Wysłał Hektora do Górnej Frygii⁵⁸, aby zebrał armię; [co zostało uczynione]. Kiedy Kasandra usłyszała o planie swojego ojca, zaczęła mówić, co stanie się z Trojanami, jeśli Priam będzie nalegał na wysłanie floty do Grecji.

- [9] Tymczasem statki zostały zbudowane. Przybyli żołnierze, których Aleksander i Dejfob zaciągnęli do wojska w Peonii. I kiedy wydawało się, że można wyruszać w morze, Priam wygłosił przemówienie do wojska: Aleksandra mianował dowódcą armii i wysłał wraz z nim Dejfoba, Eneasza i Polidamasa⁵⁹. Rozkazał Aleksandrowi najpierw przybyć do Sparty, spotkać się z Kastorem i Polluksem i poprosić ich, aby zwrócili mu jego siostrę Hezjonę i zadośćuczynili Trojanom za krzywdy. Jeśliby odmówili, miał bezzwłocznie wysłać do niego posłańca, aby król mógł wyprawić armię do Grecji. Następnie Aleksander popłynął do Grecji, wziąwszy ze sobą tego samego przewodnika, który wcześniej płynął z Antenorem. Kilka dni przed przybyciem Aleksandra do Grecji i przed dotarciem na wyspę Cyterę⁶⁰, Menelaus⁶¹, zmierzając do Pylos do Nestora, natknął się po drodze na Aleksandra i zastanawiał się, dokąd kieruje się królewska flota. Spotkawszy się, jedni i drudzy przypatrywali się sobie nawzajem, nie wiedząc, dokąd uda się druga strona. Tymczasem Kastor i Polluks pojechali odwiedzić Klitajmestrę⁶² i zabrali ze sobą swoją siostrzenicę Hermionę⁶³, córkę Heleny⁶⁴. W czasie, gdy Aleksander przybył na wyspę Cyterę, gdzie znajdowało się sanktuarium Wenery, obchodzono święto Junony z Argos⁶⁵. Aleksander złożył ofiarę bogini Dionie⁶⁶. Mieszkańcy wyspy byli zdumieni królewską flotą i dlatego pytali się tych, którzy przyплыli z Aleksandrem, kim są i dlaczego przybyli. Oni odpowiedzieli, że Aleksander został wysłany jako poseł przez króla Priama do Kastora i Polluksa, aby się z nimi spotkać.

[10] At Helena vero Menelai uxor, cum Alexander in insula Cytherea esset, placuit ei eo ire. qua de causa ad litus processit. oppidum ad mare est Helaea, ubi Dianae et Apollinis fanum est. ibi rem divinam Helena facere disposuerat. quod ubi Alexandro nuntiatum est Helenam ad mare venisse, conscius formae suae in conspectu eius ambulare coepit cupiens eam videre. Helenae nuntiatum est Alexandrum Priami regis filium ad Helaeam oppidum, ubi ipsa erat, venisse. quem etiam ipsa videre cupiebat. et cum se utrique respexissent, ambo forma sua incensi tempus dederunt, ut gratiam referrent. Alexander imperat, ut omnes in navibus sint parati, nocte classem solvant, de fano Helenam eripiant, secum eam auferant. signo dato fanum invaserunt, Helenam non invitam eripiunt, in navim deferunt et cum ea mulieres aliquas depraedantur. quod cum Helenam abreptam oppidani vidissent, diu pugnaverunt cum Alexandro, ne Helenam eripere posset: quos Alexander fretus sociorum multitudine superavit, fanum expoliavit, homines secum quam plurimos captivos abduxit, in naves inposuit, classem solvit, domum reverti disposuit, in portum Tenedon pervenit, ubi Helenam maestam alloquio mitigat, patri rei gestae nuntium mittit. Menelao postquam nuntiatum est Pylum, cum Nestore Spartam profectus est, ad Agamemnonem fratrem misit Argos rogans, ut ad se veniat.

[11] Interea Alexander ad patrem suum cum magna praeda pervenit et rei gestae ordinem refert. Priamus gavisus est sperans Graecos ob causam recuperationis Helenae sororem Hesionam reddituros et ea quae inde a Troianis abstulerunt. Helenam maestam consolatus est et eam Alexandro coniugem dedit. quam ut aspexit Cassandra, vaticinari coepit memorans ea quae ante praedixerat. quam Priamus abstrahi et includi iussit. Agamemnon postquam Spartam venit, fratrem consolatus est et placuit, ut per totam Graeciam conquisituri mitterentur ad convocandos Graecos et Troianis bellum indicendum. convenerunt autem hi: Achilles cum Patroclo Euryalus Tlepolemus Diomedes. postquam Spartam accesserunt, decreverunt iniurias Troianorum persequi, exercitum et classem comparare: Agamemnonem imperatorem et ducem praeficiunt. hi legatos mittunt, ut tota Graecia conveniant cum classibus et exercitibus ornati paratique ad Atheniensem portum, ut

[10] W trakcie pobytu Aleksandra na wyspie Cyterze, Helena, żona Menelausa, również zdecydowała się tam udać. Wyszła na brzeg i odwiedziła nadmorskie miasto Helea⁶⁷, gdzie znajdowały się sanktuaria Diany⁶⁸ i Apollina⁶⁹, aby oddać cześć bogom. Kiedy Aleksandrowi przekazano, że Helena zjawiała się nad morzem, ten świadom swej pięknej aparycji zaczął iść w jej kierunku, chcąc ją zobaczyć. Helenie doniesiono, że Aleksander, syn króla Priama, przybył do miasta Helei, w którym ona również przebywała. Też chciała go zobaczyć. I gdy oboje ujrzeli się, zachwyceni wzajemnym pięknem niespiesznie – prawił sobie komplementy. Aleksander rozkazał, aby wszyscy na statkach byli w nocy gotowi do podniesienia kotwicy, aby porwać Helenę z sanktuarium i ją ze sobą zabrać. Na dany znak wtargnęli do świątyni, nieopierającą się Helenę porwali, zaprowadzili na statek i wraz z kilkoma innymi kobietami uprowadzili. Mieszkańcy miasta widząc, że uwożą Helenę, długo walczyli z Aleksandrem, żeby nie zdołał jej porwać. Aleksander pokonał ich jednak dzięki przewadze liczebnej swoich towarzyszy. Sanktuarium natomiast spłądował, wziął jak największą liczbę jeńców, umieścił ich na statkach, rozkazał podnieść kotwice i postanowił odpłynąć do domu. Dotarli do portu Tenedus⁷⁰, gdzie Aleksander próbował pocieszyć zasmuconą Helenę i wysłał do ojca wiadomość o tym, jak potoczyły się sprawy. Kiedy przebywający w Pylos Menelaus usłyszał, co się wydarzyło, wyruszył wraz z Nestorem do Sparty i wysłał wiadomość do Argos, prosząc swojego brata Agamemnona⁷¹, aby do niego przyjechał.

[11] Tymczasem Aleksander dotarł do ojca z bogatym łupem i zreferował mu to, co się wydarzyło. Priam ucieszył się, mając nadzieję, że Grecy, chcąc odzyskać Helenę, zwrócą mu jego siostrę Hezjonę i wszystko, co zabrali Trojanom. Pocieszał strapioną Helenę i dał ją Aleksandrowi za żonę. Kiedy Kasandra ujrzała Helenę, zaczęła wieszczyc, powtarzając to, co przepowiedziała wcześniej. Priam kazał ją wyprowadzić i zamknąć. Kiedy Agamemnon przybył do Sparty, pocieszył swojego brata i postanowił rozesłać ludzi po całej Grecji, aby zwołali Greków i wypowiedzieli wojnę Trojanom. Przybyli Achilles⁷² wraz z Patrokłusem⁷³, Euryalus⁷⁴, Tlepolemus⁷⁵ i Diomedes⁷⁶. Po przybyciu do Sparty powzięli decyzję, aby ukarać występki Trojan oraz zgromadzić armię i flotę. Uczylnili Agamemnona wodzem naczelnym. Wysłali też posłańców, aby cała Grecja zebrała się z uzbrojonymi flotami i wojskami w ateńskim porcie⁷⁷, aby stamtąd razem wyruszyć do Troi, żeby pomścić krzywdy, których doznali. Kiedy Kastor i Polluks usłyszeli, że ich siostrę

inde pariter ad Troiam proficiscantur ad defendendas suas iniurias. Castor et Pollux in recenti, postquam audierunt Helenam suam sororem raptam, navem conscenderunt et secuti sunt. cum in litore Lesbio navem solverent, maxima tempestate *exorta* nusquam eos conparuisse creditum est, postea dictum est eos inmortales factos, itaque Lesbios navibus eos usque ad Troiam quaesitum isse neque eorum usquam vestigium inventum domum renuntiasse.

- [12] Dares Phrygius, qui hanc historiam scripsit, ait se militasse usque dum Troia capta est, hos se vidisse, cum indutiae essent, partim proelio interfuisse, a Dardanis autem audisse qua facie et natura fuissent Castor et Pollux. fuerunt autem alter alteri similis capillo flavo oculis magnis facie pura bene figurati corpore deducto. Helenam similem illis formosam animi simplicis blandam cruribus optimis notam inter duo supercilia habentem ore pusillo. Priamum Troianorum regem vultu pulchro magnum voce suavi aquilino corpore. Hectorem blaesum candidum crispum strabum pernicious membris vultu venerabili barbatum decentem bellicosum animo magno in civibus clementem dignum amore aptum. Deiphobum et Helenum similes patri dissimili natura, Deiphobum fortem Helenum clementem doctum vatem. Troilum magnum pulcherrimum pro aetate valentem fortem cupidum virtutis. Alexandrum candidum longum fortem oculis pulcherrimis capillo molli et flavo ore venusto voce suavi velocem cupidum imperii. Aeneam rufum quadratum facundum affabilem fortem cum consilio pium venustum oculis hilaribus et nigris. Antenorem longum gracilem velocibus membris versutum cautum. Hecubam magnam aquilino corpore pulchram mente virili piam iustam. Andromacham oculis claris candidam longam formosam modestam sapientem pudicam blandam. Cassandram mediocri statura ore rotundo rufam oculis micantibus futurorum praesciam. Polyxenam candidam altam formosam collo longo oculis venustis capillis flavis et longis conpositam membris digitis prolaxis cruribus rectis pedibus optimis, quae forma sua omnes superaret, animo simplici largam dapsilem.

- [13] Agamemnonem albo corpore magnum membris valentibus facundum prudentem nobilem divitem. Menelaum

Helena porwana, natychmiast wsiedli na statek i ruszyli w pościg. Gdy jednak odpłynęli od brzegów Lesbos⁷⁸, zerwała się silna burza i – jak się podaje – przepadli bez śladu⁷⁹. Powiadano później, że stali się nieśmiertelni, a mieszkańcy Lesbos poszukiwali ich swoimi statkami aż do samej Troi. Po powrocie do domu mieli oznajmić, że nigdzie nie znaleźli śladów Kastora i Polluksa.

- [12] Dares Frygijszyk, który spisał tę historię i który walczył w armii aż do momentu zdobycia Troi, mówi, że widział Kastora i Polluksa w czasie zawieszenia broni, a także kiedy brał udział w bitwach, od Dardanów⁸⁰ zaś dowiedział się, jak wyglądali i jaki mieli charakter. Jeden był podobny do drugiego: mieli jasne włosy, duże oczy, pogodne twarze i dobrze zbudowane, szczupłe ciała. Helena była do nich bardzo podobna: była piękna, powabna, miała szczerze usposobienie, przepiękne nogi, pieprzyk pomiędzy brwiami oraz małe usta. Priam, król Trojan, był wysoki, miał piękne oblicze, przyjemny głos i majestatyczną niczym orzeł posturę. Hektor miał wadę wymowy, jasną karnację, kręcone włosy, zezujące spojrzenie, zwinne kończyny, czcigodne oblicze i nosił brodę. Był przystojny, wojowniczy, wielkoduszny dla obywateli, łagodny, szlachetny oraz zdolny do miłości. Dejfab i Helenus byli podobni do swojego ojca, ale bardzo różni w charakterze: Dejfab był dzielny, Helenus zaś był łagodnym, uczonym wieszczem. Troilus był wysoki, niezwykle przystojny, silny jak na swój wiek, dzielny i żądny sławy. Aleksander był wysoki, odważny i miał jasną skórę. Miał przepiękne oczy, miękkie blond włosy, śliczne usta i miły głos. Był szybki i skory do objęcia naczelnego dowództwa. Eneasza był rudowłosy, dobrze zbudowany, elokwentny i uprzejmy. Był odważny, ale przy tym rozważny. Był pobożny, budził sympatię i miał ciemne, pogodne oczy. Antenor był wysoki, smukły, energiczny, sprytny i ostrożny. Hekuba była wysoka, piękna i miała majestatyczną niczym orzeł posturę. Myślała jak mężczyzna, była pobożna i sprawiedliwa. Andromacha miała jasne oczy i skórę, była wysoka, piękna, skromna, mądra, obyczajna i powabna. Kasandra była średniego wzrostu, rudowłosa, miała okrągłe usta, błyszczące oczy i potrafiła przewidywać przyszłość. Poliksena miała jasną skórę, była wysoka, piękna, miała długą szyję, cudowne oczy i jasne włosy. Miała kształtne ciało, długie palce, proste nogi i najwspanialsze stopy, które pod względem urodziwości przewyższały wszystkie inne. Była prostoduszna i niezwykle hojna.

- [13] Agamemnon był wysoki, miał jasną skórę, potężne kończyny, był elokwentny, rozważny, szlachetny i bogaty. Menelaus był średniego wzrostu, rudowłosy,

mediocri statura rufum formosum acceptum gratum. Achillem pectorosum ore venusto membris valentibus *et* magnis iubatum bene crispatum clementem in armis acerrimum vultu hilari largum dapsilem capillo myrteo. Patroclum pulchro corpore oculis *caesiis* viribus magnis verecundum certum prudentem dapsilem. Aiaceum Oileum quadratum valentibus membris aquilino corpore iocundum fortem. Aiaceum Telamonium valentem voce clara capillis nigris coma crispa simplici animo in hostem atrocem. Ulixem firmum dolosum ore hilari statura media eloquentem sapientem. Diomedem fortem quadratum corpore honesto vultu austero in bello acerrimum clamoroso cerebro calido impatientem audacem. Nestorem magnum naso obunco longo latum candidum consiliarium prudentem. Protesilaum corpore candido vultu honesto velocem confidentem temerarium. Neoptolemum magnum viriosum stomachosum blaesum vultu bonum aduncum oculis rotundis superciliosum. Palamedem gracilem longum sapientem animo magnum blandum. Podalirium crassum valentem superbum tristem. Machaonem fortem magnum certum prudentem patientem misericordem. Merionem rufum mediocri statura corpore rotundo viriosum pertinacem crudelem impatientem. Briseidam formosam non alta statura candidam capillo flavo et molli superciliis iunctis oculis venustis corpore aequali blandam affabilem verecundam animo simplici piam.

- [14] Deinde ornati cum classe Graeci Athenas convenerunt: Agamemnon ex Mycenis cum navibus numero C, Menelaus ex Sparta cum navibus numero LX, Arcesilaus et Prothoenor ex Boeotia cum navibus numero L, Ascalaphus *et Ialmenus* ex Orchomeno cum navibus numero XXX, Epistrophus *et Schedius* ex Phocide cum navibus numero XL, Ajax Telamonius ex Salamina adduxit secum Teucrum fratrem, *ex Buprasione* Amphimachum Diorem *Thalpium* Polyxenum cum navibus numero XL, Nestor ex Pylo cum navibus numero LXXX, Thoas ex Aetolia cum navibus numero XL, Nireus ex Syme cum navibus numero LIII, Ajax Oileus ex Locris cum navibus numero XXXVII, Antiphus *et Phidippus* ex Calydna cum navibus numero XXX, Idomeneus *et Meriones* ex Creta cum navibus numero LXXX, Ulixes ex Ithaca cum navibus numero XII, Eumelus ex Pheris cum

przystojny, miły i uwielbiany przez wszystkich. Achilles miał umiejętno-
ną klatkę piersiową, piękne usta, potężne kończyny, był obdarzony bujną
grzywą i kręconymi włosami. Chociaż miał łagodne usposobienie, w walce
był najzacieklejszy. Miał pogodną twarz i gęste, mirtowe włosy. Patroklos
miał piękne ciało, niebieskoszare oczy i posiadał wielką siłę. Był skromny,
godny zaufania, roztropny i hojny. Ajaks Ojlejski⁸¹ był dobrze zbudowany,
miał potężne kończyny, majestatyczną niczym orzeł posturę, był wesoły
i dzielny. Ajaks Telamoński⁸² również był potężny. Miał czysty głos i czarne,
kręcone włosy. Był prostoduszny, ale bezlitosny dla wroga. Ulisses⁸³ był
silny, przebiegły, miał pogodną twarz, był średniego wzrostu, elokwentny
i mądry. Diomedes był odważny, dobrze zbudowany, miał szczere, lecz srogie
oblicze, w walce zaś był niezwykle zaciekły. Z natury był głośny, wyjątkowo
porywczy, niecierpliwy i skłonny do ryzyka. Nestor był wysoki i szeroki
w barkach, miał długi, zakrzywiony nos, jasną skórę i często udzielał mądrych
rad. Protesilaus⁸⁴ również miał jasną karnację, szczere oblicze, był szybki,
pewny siebie i działał pochopnie. Neoptolemus⁸⁵ był wysoki, silny i skory
do gniewu. Miał wadę wymowy, regularne rysy twarzy, haczykowany nos,
okrągłe oczy i był niezwykle wyniosły. Palamedes⁸⁶ był szczupły, wysoki,
mądry, wspaniałomyślny i pełen osobistego uroku. Podalirius⁸⁷ był tęgi,
silny, wyniosły i ponury. Machaon⁸⁸ był waleczny, wysoki, godny zaufania,
rozważny, cierpliwy i współczujący. Meriones⁸⁹ był rudowłosy, średniego
wzrostu, o zaokrąglonej budowie ciała, gwałtowny, uparty, okrutny i nie-
cierpliwy. Bryzejda⁹⁰ była piękna: nie była wysoka, miała jasną skórę oraz
miękkie blond włosy. Jej brwi były zrosnięte powyżej jej ślicznych oczu
i miała proporcjonalną budowę ciała. Była urocza, przyjazna, nieśmiała,
prostoduszna i pobożna.

[14] Następnie uzbrojeni Grecy zebrali się wraz z flotą w Atenach. Agamemnon
przybył z Myken⁹¹ ze 100 statkami; Menelaos ze Sparty z 60; Arcesilaos⁹²
i Protoenor⁹³ z Beocji z 50; Askalafus⁹⁴ i Jalmenus⁹⁵ z Orchomenus⁹⁶ z 30;
Epistrotus⁹⁷ i Schedius⁹⁸ z Focydy⁹⁹ z 40; Ajaks Telamoński przywiódł
z Salaminy swojego brata Teucera¹⁰⁰ z 12 statkami, a z Buprazjonu¹⁰¹ Am-
fimacha¹⁰², Diorea¹⁰³, Talpiusa¹⁰⁴ i Poliksenusa¹⁰⁵ z 40 statkami; Nestor
przybył z Pylos z 80 statkami; Toas¹⁰⁶ z Etolii¹⁰⁷ z 40; Nireus¹⁰⁸ z Syme¹⁰⁹
z 53; Ajaks Ojlejski z Lokrydy¹¹⁰ z 37; Antifus¹¹¹ i Fidippus¹¹² z Kalyd-
ny¹¹³ z 30; Idomeneus¹¹⁴ i Meriones z Krety¹¹⁵ z 80; Ulisses z Itaki¹¹⁶ z 12;
Eumelus¹¹⁷ z Fer¹¹⁸ z dziesięcioma; Protesilaos i Podarces¹¹⁹ z Fylaki¹²⁰
z 40; Podalirius i Machaon, synowie Eskulapa¹²¹, z Trikki¹²² z 32; Achilles
w towarzystwie Patroklosa i Myrmidonów¹²³ przybył z Ftyi z 50 statkami;

navibus numero X, Protesilaus et *Podarces* ex *Phylaca* cum navibus numero XL, *Podalirius* et *Machaon* *Aesculapii* filii ex *Tricca* cum navibus numero XXXII, *Achilles* cum *Patroclo* et *Myrmidonibus* ex *Phthia* cum navibus numero L, *Telemachus* ex *Rhodo* cum navibus numero IX, *Eurypylus* ex *Ormenio* navibus numero XL, *Antiphus* et *Amphimachus* ex *Elide* navibus numero XI, *Polypoetes* et *Leonteus* ex *Argisa* navibus numero XL, *Diomedes* *Euryalus* *Sthenelus* ex *Argis* navibus numero LXXX, *Philoctetes* ex *Melibeia* navibus numero VII, *Guneus* ex *Cypho* navibus numero XXI, *Prothous* ex *Magnesia* navibus numero XL, *Agapenor* ex *Arcadia* navibus numero XL, *Menestheus* ex *Athenis* navibus numero L. hi fuerunt duces Graecorum numero XLVIII, qui adduxerunt naves numero mille CXXX.

[15] Postquam Athenas venerunt, Agamemnon duces in consilium vocat, conlaudat hortatur, ut quam primum iniurias suas defendant. rogat, si cui quid placeat suadetque, ut, antequam proficiscerentur, Delphos ad Apollinem consulendum mitterent: cui omnes adsentiunt. cui rei praeficitur Achilles, hic cum Patroclo proficiscitur. Priamus interea, ut audivit quia hostes parati sunt, mittit per totam Phrygiam qui finitimos exercitus adducant, domique milites magno animo comparat Achilles cum Delphos venisset, ad oraculum pergit: et ex adyto respondetur Graecos victuros, decimoque anno Troiam capturos. Achilles res divinas, sicut imperatum est, fecit. et eo tempore venerat Calchas Thestore natus divinus. dona pro Phrygibus a suo populo missus Apollini portabat, simul consuluit de regno rebusque suis. huic ex adyto respondetur, ut cum Argivorum classe militum contra Troianos proficiscatur eosque sua intellegentia iuvet, neve inde prius discedant, quam Troia capta sit. postquam in fanum ventum est, inter se Achilles et Calchas responsa contulerunt, gaudentes hospitio amicitiam confirmant, una Athenas proficiscuntur, perveniunt eo. Achilles eadem in consilio refert, Argivi gaudent, Calchantem secum recipiunt, classem solvunt. cum eos ibi tempestates retinerent, Calchas ex augurio respondet, uti revertantur et in Aulidem proficiscantur. profecti perveniunt. Agamemnon Dianam placat dicitque sociis suis, ut classem solvant, ad Troiam iter faciant. utuntur duce Philocteta, qui cum Argonautis ad Troiam fuerat. deinde applicant classem ad oppidum quod

Tlepolemus z Rodos¹²⁴ z dziewięcioma; Eurypylos¹²⁵ z Ormenium¹²⁶ z 40; Polipoetes¹²⁷ i Leonteus¹²⁸ z Argissy¹²⁹ z 40; Diomedes, Euryalus i Stenelus¹³⁰ z Argos z 80; Filoktet¹³¹ z Melibei¹³² z siedmioma; Guneus¹³³ z Cyfus¹³⁴ z 21; Protous¹³⁵ z Magnezji z 40; Agapenor¹³⁶ z Arkadii¹³⁷ z 40; Menesteus¹³⁸ z Aten z 50. Łącznie było 49 wodzów Greków, którzy przywieźli ze sobą 1130 statków.

[15] Kiedy przybyli do Aten, Agamemnon zwołał przywódców na naradę. Pochwalił ich i wezwał, aby jak najszybciej pomścili swoje krzywdy. Zapytał wszystkich o opinię w tej sprawie i doradził, aby przed wypłynięciem w morze wysłać ludzi do Delf¹³⁹, żeby zapytać o radę Apollina. Wszyscy się z nim zgodzili. Przedsięwzięciu temu przewodził Achilles, który wyruszył wraz z Patroklosem. Gdy Priam w tym samym czasie usłyszał, że wrogowie są gotowi, rozesłał posłańców po całej Frygii, natomiast w domu gorliwie przygotowywał swoich żołnierzy. Kiedy Achilles przybył do Delf, udał się do wyroczni. Z adytonu¹⁴⁰ usłyszał odpowiedź, że Grecy odniosą zwycięstwo i zdobędą Troję w dziesiątym roku wojny. Achilles złożył ofiary, jak zostało nakazane, a w tym samym czasie do Delf przybył wieszczek Kalchas¹⁴¹, syn Testora. Wysłany przez swój lud, niósł on Apollinowi dary w imieniu Frygijczyków, jednocześnie pytając o los ich oraz ich królestwa. Z adytonu usłyszał odpowiedź, że powinien wyruszyć przeciw Trojanom wraz z flotą wojenną Argiwów¹⁴² i dopomóc im swoim znawstwem, żeby nie odplynęli stamtąd, póki Troja nie zostanie zdobyta. W sanktuarium Achilles i Kalchas wymienili między sobą odpowiedzi i radując się związkiem gościnności, umocnili swoją przyjaźń. Razem wyruszyli do Aten i tam dotarli. Na naradzie Achilles zreferował to, co się wydarzyło. Argiwole ucieszyli się, wzięli Kalchasa ze sobą i wypłynęli w morze. Kiedy zatrzymały ich tam burze, Kalchas na podstawie obserwacji lotu ptaków odpowiedział, że powinni zawrócić i udać się do Aulidy¹⁴³. Wyruszyli więc i tam dotarli. Agamemnon przebłagał Dianę i powiedział swoim towarzyszom, aby podnieśli kotwicę i obrali kurs na Troję. Jako przewodnika wykorzystali Filokteta, który razem z Argonautami¹⁴⁴ był w Troi. Następnie przybili do brzegu w pobliżu miasta, które było pod

sub imperio Priami regis erat, et id expugnant, praedaque facta proficiscuntur. veniunt Tenedum, ubi omnes occidunt. Agamemnon praedam divisit, consilium convocavit.

- [16] Inde legatos ad Priamum mittit, si velit Helenam reddere et praedam quam Alexander fecit restituere. legati ele-
guntur Diomedes et Ulixes, hi ad Priamum proficiscuntur.
dum legati mandatis parent, mittuntur Achilles et Telephus
ad praedandam Mysiam. ad Teuthrantem regem veniunt
praedamque faciunt. Teuthras eum exercitu superveniunt.
quem Achilles fugato exercitu vulnerat: quem iacentem
Telephus clipeo protexit, ne ab Achille interficeretur. com-
memorant inter se hospitium, quod Telephus cum adhuc
puer erat, a patre Hercule progenitus, a Teuthrante rege
hospitio receptus est. Diomedem regem ferunt eo tempore
venantem cum equis potentibus et feris ab Hercule inter-
fectum Teuthranti regnum totum tradidisse: ob hoc eius
filium Telephum ei subpetias venisse. quod cum Teuthras
intellegeret se eodem vulnere mortem effugere non posse,
regnum suum Mysiam vivus Telepho tradidit et eum regem
ordinavit. tum regem Teuthrantem Telephus magnifice
sepelivit. suadet ei Achilles, ut novum regnum conservet:
ait plus multo eum exercitum adiuvaturum, si *commeatum*
frumenti exercitui praepararet, quam si ad Troiam iret.
itaque Telephus remanet. Achilles cum magno praedae
commercio ad exercitum Tenedum revertitur, Agamem-
noni rem gestam narrat, Agamemnon adprobat conlaudat.
- [17] Interea legati missi ad Priamum veniunt. Ulixes mandata
Agamemnonis refert, postulat, ut Helena et praeda reddatur
satisque Graecis fiat, ut pacifice discedant. Priamus iniu-
rias Argonautarum commemorat, patris interitum, Troiae
expugnationem et Hesionaе sororis servitutum, denique
Antenorem legatum cum miserit, quam contumeliose ab
eis tractatus sit, pacem repudiat, bellum indicit, Graecorum
legatos de finibus repelli iubet. legati in castra Tenedum
revertuntur renuntiantes responsum. res consulto geritur.
- [18] Aderant vero ad auxilium Priamo adversus Graecos du-
catores hi cum exercitibus suis, quorum nomina et pro-
vincias insinuandas esse duximus: de Zelia Pandarus
Amphius Adrastus, de Colophonia Mopsus, de Phrygia

władzą króla Priama. Zdobyli je i wzięwszy łupy ruszyli dalej. Przybyli do Tenedus, gdzie wymordowali wszystkich mieszkańców. Agamemnon podzielił łup i zwołał naradę.

[16] Stamtąd Agamemnon wysłał do Priama posłów z zapytaniem, czy zechciałby on zwrócić Helenę i oddać łup, który uprowadził Aleksander. Diomedes i Ulisses zostali wybrani posłami i to oni udali się do Priama. Podczas gdy emisariusze wykonywali rozkazy, Achilles i Telefus¹⁴⁵ zostali wysłani w celu złupienia Myzji¹⁴⁶. Przybyli do króla Teutrasa¹⁴⁷ i wzięli łupy. Teutras zjawiał się ze swoim wojskiem. Achilles, zmusiwszy armię do ucieczki, zranił Teutrasa. Leżącego na ziemi króla, ażeby nie został zabity przez Achillesa, ochronił tarczą Telefus. Przypomnieli sobie bowiem o łączącym ich prawie gościnności, ponieważ Telefus, syn Herkulesa, kiedy był jeszcze małym chłopcem, został gościnnie przyjęty przez króla Teutrasa. Powiadają, że król Diomedes¹⁴⁸, który w tamtym czasie polował wraz ze swoimi dzikimi końmi, został zabity przez Herkulesa i pozostawił całe królestwo Teutrasowi. Właśnie dlatego Telefus, syn Herkulesa, przybył mu z pomocą. Kiedy Teutras zdał sobie sprawę, że nie zdoła uniknąć śmierci z powodu rany, przekazał swoje królestwo – Myzję – Telefusowi i – wciąż jeszcze żyjąc – ustanowił go królem. Następnie Telefus wyprawił wspaniały pogrzeb królowi Teutrasowi. Achilles poradził mu, aby zajął się swoim nowym królestwem; powiedział, że pomoże on armii [greckiej] znacznie bardziej, jeśli zapewni dostawy zboża dla wojska, niż gdyby sam udał się pod Troję. Tak więc Telefus pozostał u siebie. Achilles powrócił do armii na Tenedus z wielkimi łupami na handel i opowiedział o całej historii Agamemnonowi, a ten wyraził mu swoje uznanie.

[17] Tymczasem wysłani posłowie przybyli do Priama, a Ulisses przedstawił żądania Agamemnona. Powiedział, że jeśliby zwrócono Helenę i łupy oraz zadośćuczyniono za krzywdy, to Grecy odeszliby w pokoju. Priam przypomniał [Grekom] o zbrodniach Argonautów, śmierci ojca, zdobyciu Troi, zniewoleniu swojej siostry Hezjony i wreszcie, jak haniebnie został przez nich potraktowany Antenor, kiedy wysłał go jako posła. Odrzucił pokój, wypowiedział wojnę i rozkazał wyrzucić posłów greckich ze swoich ziem. Wysłannicy wrócili do obozu na Tenedus i zdali relację z odpowiedzi Priama. Sprawa została przedstawiona na naradzie.

[18] Na pomoc Priamowi przeciwko Grekom przybyli następujący wodzowie, których imiona i ojczyzny – jak sądzę – powinny zostać wymienione: z Zelii¹⁴⁹ przybył Pandarus¹⁵⁰, z Arisby¹⁵¹ Azjus¹⁵², z Karii¹⁵³ Amfimach¹⁵⁴ i Nastes¹⁵⁵, z Licji¹⁵⁶ Sarpedon¹⁵⁷ i Glaukus¹⁵⁸, z Larisy¹⁵⁹ Hippotous¹⁶⁰ i Pyleus¹⁶¹, z Cy-

Asius, de Caria Amphimachus Nastes, de Lycia Sarpedon Glaucus, de Larisa Hippothous et Cupesus, de Ciconia Euphemus, de Thracia Pirus et Acamas, de Paeonia Pyraechmes et Asteropaeus, de Phrygia Ascanius et Phorcys, de Maeonia Antiphus et Mesthles, de Paphlagonia Pylaemenes, de Aethiopia Perses et Memnon, de Thracia Rhesus et Archilochus, de Adrestia Adrastus et Amphius, de Alizonia Epistrophus et Odus, his ductoribus et exercitibus qui paruerunt praefecit Priamus principem et ductorem Hectorem, dein Deiphobum Alexandrum Troilum Aenean Memnonem. dum Agamemnon consulit de tota re, ex Cormo advenit Naupli filius Palamedes cum navibus XXX. ille excusavit se morbo adfectum Athenas venire non potuisse: quod venerit, cum primum potuerit, gratias agunt rogantque eum in consilio esse.

[19] Deinde cum Argivis non constaret exeundum ad Troiam clam noctu an interdiu foret, Palamedes suadet et rationem reddit luce in Troiam *escensionem* fieri oportere et manum hostium deduci. itaque omnes ei adsentiant. consulte Agamemnonem praeficiunt. legatos ad Mysiam ceterisque locis mittunt, ut exercitui commeatus subportandos curent, *Thesidas Demophoontem et Acamantem* et Anium: deinde exercitum ad concionem convocat conlaudat imperat hortatur monet diligenter, ut dicto obaudientes sint. signo dato naves solvunt, tota classis ad latitudinem accedit ad Troiae litora. Troiani fortiter defendunt. Protesilaus in terram excursionem facit fugat caedit. cui Hector obviam venit et eum interfecit, ceteros perturbat. unde Hector recedebat, ibi Troiani fugabantur. postquam magna caedes utrimque facta est, advenit Achilles. is totum exercitum in fugam vertit, redegit in Troiam. nox proelium dirimit. Agamemnon exercitum totum in terram educit, castra facit. postera die Hector exercitum ex urbe educit et instruit. Agamemnon contra clamore magno occurrit. proelium acre iracundumque fit, fortissimus quisque in primis cadit. Hector Patroclum occidit et spoliare parat. Meriones eum ex acie, ne expoliaretur, eripuit. Hector Merionem persequitur et occidit. quem cum similiter spoliare vellet, advenit subpetias Menestheus, Hectori femur sauciat, saucius quoque multa milia occidit et perseverasset Achivos in fugam mittere, nisi obvius illi Ajax Telamonius fuisset.

konii¹⁶² Eufemus¹⁶³, z Tracji¹⁶⁴ Pirus¹⁶⁵ i Akamas¹⁶⁶, z Peonii Pyrechmes¹⁶⁷ i Asteropeus¹⁶⁸, z Myzji Chromius¹⁶⁹ i Ennomus¹⁷⁰, z Alizonii¹⁷¹ Epistrofus¹⁷² i Odius¹⁷³, z Frygii Askaniusz¹⁷⁴ i Forcys¹⁷⁵, z Meonii¹⁷⁶ Antifus¹⁷⁷ i Mestles¹⁷⁸, z Paflagonii¹⁷⁹ Pylemenes¹⁸⁰, z Etiopii¹⁸¹ Pers Memnon¹⁸², z Tracji Rezus¹⁸³ i Archiloch¹⁸⁴, z Adrestii¹⁸⁵ Adrastus¹⁸⁶ i Amfius¹⁸⁷. Na czele tych wodzów i wojsk jako głównodowodzącego Priam postawił Hektora, po nim zaś w łańcuchu dowodzenia byli Dejfab, Aleksander, Troilus, Eneas i Memnon. Podczas gdy Agamemnon naradzał się w sprawie przedsięwzięcia, Palamedes, syn Naupliusa¹⁸⁸, przybył z Kormus¹⁸⁹ z 30 statkami. Ów prosił, że z powodu choroby nie mógł przybyć do Aten. Ponieważ przybył najszybciej, jak tylko mógł, podziękowano mu i poproszono go, żeby był obecny na naradzie.

- [19] Kiedy Argiwo wie nie byli pewni, czy należy wyruszyć na Troję niepostrzeżenie pod osłoną nocy, czy też w dzień, Palamedes doradził im, że trzeba wylądować pod Troją w dzień, aby wywabić oddziały wrogów [z miasta]. Wszyscy więc się z nim zgodzili. Po namyśle dowództwo nad armią przekazali Agamemnonowi. Wysłali też Aniusza¹⁹⁰ oraz dwóch synów Tezeusza, Demofona¹⁹¹ i Akamasa¹⁹², jako posłów do Myzji oraz innych miejsc, aby zadbali o zaopatrzenie dla wojska. Następnie [Agamemnon] wezwał żołnierzy na zgromadzenie, pochwalił [ich], wydał rozkazy, pobudził do działania i pilnie napominał, aby byli posłuszni rozkazom. Kiedy dano znak, podniesiono kotwicę i cała flota w szerokim szyku bojowym zbliżyła się do wybrzeży Troi. Trojanie bronili się dzielnie. Protesilaus zrobił wypad w głąb łądu, zmusił [Trojan] do ucieczki, [a wielu] zabił. Hektor wyszedł mu naprzeciw i go zabił, ku przerażeniu reszty [Greków]. Skądkolwiek Hektor wycofywał się, stamtąd Trojanie uciekali. Po tym, jak po obu stronach dokonana się wielka rzeź, przybył Achilles. Zmusił on do ucieczki całą armię trojańską i zapędził ich z powrotem do Troi. Noc przerwała bitwę. Agamemnon wyprowadził całą armię na łąd i rozbił obóz. Następnego dnia Hektor wyprowadził wojsko z miasta i ustawił w szyku bojowym. Agamemnon wyszedł mu naprzeciw, wznosząc głośny okrzyk bojowy. Doszło do gwałtownej i zażartej bitwy, a najdzielniejsi polegli jako pierwsi. Hektor zabił Patroklusa i zamierzał zedrzeć z niego zbroję, ale Meriones wyrwał ciało poległego z miejsca walki, żeby temu zapobiec. Hektor ścigał Merionesa i go zabił. Kiedy Hektor w podobny sposób i jego próbował obedrzeć ze zbroi, poległemu Merionesowi z pomocą przybył Menesteus i zranił Hektora w udo. I choć Hektor był ranny, to i tak zabił wiele tysięcy wrogów i mogłoby zmusić Achiwów¹⁹³ do ucieczki, gdyby Ajaks Telamoński nie wyszedł mu

cum quo cum congregaretur, cognovit eum esse de sanguine suo, erat enim de Hesiona sorore Priami natus. quo pacto Hector a navibus ignem removeri iussit et utrique se invicem remuneraverunt, et amici discesserunt.

[20] Postera die Graiugenaе indutias petunt. Achilles Patroclum plangit, Graiugenaе suos. Agamemnon Protesilaum magnifico funere effert ceterosque sepeliendos curat. Achilles Patroclo ludos funebres facit. dum indutiae sunt, Palamedes non cessat seditionem facere: indignum regem Agamemnonem esse, qui exercitui imperaret. ipse coram exercitu multa sua studia ostendit: primum suam excursionem castrorum munitionem vigiliarum circuitionem signi dationem librarum ponderumque dimensionem exercitusque instructionem. haec cum a se orta essent, non aequum esse, cum a paucis imperium Agamemnoni datum sit, eum omnibus qui postea convenissent imperare, praesertim cum omnes ingenium virtutemque exspectassent in ducibus suis. dum Achivi de imperio inter se vicissim certant, proelium post biennium repetitum est. Agamemnon Achilles Diomedes Menelaus exercitum educunt. contra Hector Troilus Aeneas occurrunt. fit magna caedes, ex utraque parte fortissimi cadunt: Hector Boetem Arcesilaum Prothoenorem occidit. nox proelium dirimit. Agamemnon noctu in consilium omnes duces convocat suadet hortatur, ut omnes in aciem prodeant et maxime Hectorem persequantur, quia de his aliquos duces fortissimos occidit.

[21] Mane facto Hector Aeneas Alexander exercitum educunt. omnes duces Achivorum prodeunt. fit magna caedes. multa milia invicem Orco dimittuntur. Menelaus Alexandrum persequi coepit: quem respiciens Alexander sagitta Menelai femur transfigit. ille dolore commotus pariter cum Aiace Locro non cessant eum persequi. quos ut vidit Hector instanter fratrem suum persequi, subpetias cum Aenea ei venit. quem Aeneas clipeo protexit, et de proelio ad civitatem secum adduxit. nox proelium dirimit. Achilles postera die cum Diomede exercitum educit. contra Hector et Aeneas, fit magna caedes: Hector Orcomeneum *Ialmenum* Epistrophum Schedium Elephenorem *Dioren* Polyxenum duces occidit, Aeneas Amphimachum et Nireum, Achilles Euphemum Hippothoum Pylaeum Aste-

naprzeciw. Kiedy go spotkał, zdał sobie sprawę, że są spokrewnieni, gdyż Ajaks był synem Hezjony, siostry Priama. Z tego powodu Hektor nakazał [Trojanom] zaprzestać palenia okrętów, a obaj wymienili się darami i rozeszli się jako przyjaciele.

- [20] Następnego dnia synowie Grajów¹⁹⁴ poprosili o zawieszenie broni. Achilles opłakiwał Patrokłusa, synowie Grajów zaś swoich zmarłych. Agamemnon uczcił Protesilaua wspnianym pogrzebem i zadbał o właściwy pochówek dla pozostałych poległych. Achilles urządził na cześć Patrokłusa igrzyska pogrzebowe. Podczas trwania rozejmu Palamedes nie zaprzestał podsycać kłótni, twierdząc, że król Agamemnon nie jest godzien być dowódcą armii. Sam przed obliczem wojska chełpił się swoimi osiągnięciami: najpierw swoim wypadem, następnie obwarowaniem obozu, potem regulacją systemu nocnych obchodów straży, ustanowieniem systemu dawania sygnałów oraz systemu miar i wag przy przydziale racji żywnościowych, a wreszcie szkoleniem wojska. Ponieważ wszystkie te rzeczy od niego wzięły swój początek, nie było sprawiedliwe, że to Agamemnon, którego nieliczni wybrali na przywódcę, miał dowodzić wszystkimi, którzy dotarli [na wyprawę] później. Co więcej, wszyscy oczekiwali od swoich wodzów talentu i odwagi. Po dwóch latach przerwy, podczas których Achiwowie spierali się między sobą o najwyższe dowództwo, walki zostały wznowione. Agamemnon, Achilles, Diomedes i Menelaus poprowadzili armię. Naprzeciw nich stanęli Hektor, Troilus i Eneas. Doszło do wielkiej rzezi, po obu stronach padali najdzielniejsi. Hektor zabił Beotów Arcesilaua i Protoenora. Noc przerwała bitwę. Nocą Agamemnon zwołał wszystkich wodzów na radę i wezwał ich, aby sami ruszyli do walki i spróbowali zabić Hektora, ponieważ położył on trupem niektórych z ich najdzielniejszych wodzów.
- [21] Kiedy nastał świt, Hektor, Eneas i Aleksander wyprowadzili wojsko. Wszyscy wodzowie Achiwów ruszyli naprzód. Doszło do wielkiej rzezi. Po obu stronach wiele tysięcy zostało zesłanych do Orkusa¹⁹⁵. Menelaus zaczął ścigać Aleksandra. Aleksander, widząc go za sobą, przeszył strzałą udo Menelausa. Ów, choć odczuwał ból, nie zaprzestał go ścigać wraz z Ajaksem Lokryjskim. Kiedy Hektor zobaczył, że tamci zawzięcie ścigają jego brata, wraz z Eneasem przybył mu z pomocą. Eneas osłonił Aleksandra tarczą i wydostawszy go z pola walki, zaprowadził do miasta. Noc przerwała bitwę. Następnego dnia Achilles z Diomedesem wyprowadzili armię. Naprzeciw nich stanęli Hektor i Eneas. Doszło do wielkiej rzezi. Hektor zabił następujących wodzów: Jalmenusa Orchomenejskiego, Epistrofusa, Schediusa, Elefenora¹⁹⁶, Dioresa i Poliksenu; Eneas – Amfimacha i Nireusa; Achilles zaś Eufemusa, Hipotousa, Pyleusa oraz Asteropeusa, Diomedes natomiast Antifusa i Mestlesa. Kiedy Agamemnon zobaczył, że najdzielniejsi wodzo-

ropaeum, Diomedes *Antiphum Mesthlen*. Agamemnon ut vidit duces fortissimos cecidisse, pugnam revocavit. laeti Troiani in castra revertuntur. Agamemnon sollicitus duces in consilium vocavit, hortatur, ut fortiter pugnarent neque desisterent, quoniam maior pars ex suis superata sit, sperare se exercitum ex Mysia cotidie superventurum.

[22] Postera die Agamemnon totum exercitum et omnes duces in pugnam prodire coegit. contra Troiani. fit magna caedes, acriter ex utraque parte pugnatur, multa milia hinc et inde cadunt nec differebatur pugna, ita ut continuis LXXX diebus animose pugnatum sit. Agamemnon ut vidit multa milia cotidie occidi neque sufficere mortuos sine intermissione funerari, misit legatos Ulixen et Diomedem ad Priamum, ut indutias in triennium peterent, ut suos funerarent, vulneratos curarent, naves reficerent, exercitum compararent, commeatum conueherent. Ulixes et Diomedes noctu ad Priamum vadunt [legati]. occurrit illis ex Troianis Dolon. qui cum interrogaret, quid ita armati noctu ad oppidum venissent, dixerunt se ab Agamemnone legatos ad Priamum missos. quos ut audivit Priamus venisse et desiderium suum exposuisse, in consilium omnes duces convocat, quibus refert legatos venisse ab Agamemnone, ut indutias in triennium peterent. Hectori suspectum videtur quod tam longum tempus postulassent. Priamus dicere imperat, quid cuique videatur. omnibus placitum est indutias in triennium dare. interim Troiani moenia renovant, suos quisque saucios *curant*, mortuos cum ingenti honore sepeliunt.

[23] Tempus pugnae post triennium supervenit. Hector et Troilus exercitum educunt. Agamemnon Menelaus Achilles et Diomedes etiam ipsi exercitum educunt. fit magna caedes. Hector in prima acie Phidippum et Antiphum duces interficit, Achilles Lycaonem *et Phorcyn* occidit et ex cetera plebe multa milia ex utraque parte cadunt. acriter pugnatur diebus continuis XXX. Priamus ut vidit multos de suo exercitu cecidisse, mittit legatos ad Agamemnonem, ut indutias peterent mensibus VI et ex consilii sententia Agamemnon concedit indutias. tempus pugnae supervenit. acriter per duodecim dies pugnatur. multi duces fortissimi hinc et inde cadunt, plures vulnerantur, plurimi in curatione moriuntur. Agamemnon mittit ad Priamum legatos

wie polegli, zarządził odwrót do obozu. Szczęśliwi Trojanie powrócili [do miasta]. Zaniepokojony Agamemnon wezwał wodzów na naradę i zachęcał ich, aby walczyli dzielnie i nie tracili ducha, mimo że większa część z nich została pokonana. Miał nadzieję, że lada dzień nadejdą posiłki z Myzji.

[22] Następnego dnia Agamemnon rozkazał całej armii i wszystkim wodzom ruszyć do walki. Trojanie wyszli im naprzeciw. Doszło do wielkiej rzezi, jedni i drudzy walczyli zaciekle, po obu stronach padło wiele tysięcy. Bitwa jednak nie została przerwana i przez 80 dni z rzędu walczone nieustępliwie. Kiedy Agamemnon zobaczył, że każdego dnia ginie wiele tysięcy i że nie jest w stanie pochować zmarłych bez przerywania walki, wysłał do Priama jako posłów Ulissesa i Diomedesa, którzy mieli prosić o rozejm na trzy lata, aby pogrzebać poległych, pomóc rannym, naprawić statki, wzmocnić armię i uzupełnić zapasy. Ulisses i Diomedes przyszli w poselstwie do Priama nocą. Spośród Trojan wyszedł im na spotkanie Dolon¹⁹⁷. Gdy ten zapytał, dlaczego tak uzbrojeni przybyli do miasta w nocy, odpowiedzieli mu, że jako posłowie zostali wysłani przez Agamemnona do Priama. Kiedy Priam usłyszał o ich przybyciu i gdy dowiedział się, czego chcą, wezwał na naradę wszystkich wodzów i oświadczył im, że wysłannicy od Agamemnona przyszli prosić o zawieszenie broni na trzy lata. Hektorowi wydawało się podejrzanе, że prosili o tak długi czas rozejmu. Priam kazał wszystkim nakreślić, co o tym sądzą. Wszyscy opowiedzieli się za tym, żeby przystać na trzyletnie armistycjum. Tymczasem Trojanie naprawili swoje mury, a każda ze stron otoczyła opieką swoich rannych i grzebała zmarłych z wielką czcią.

[23] Po trzech latach przyszedł czas walki. Hektor i Troilus wyprowadzili armię. Agamemnon, Menelaus, Achilles i Diomedes również osobiście wyprowadzili wojsko. Doszło do wielkiej rzezi. Walczący na pierwszej linii Hektor zabił wodzów Fidippusa i Antifusa, Achilles położył trupem Lykaona¹⁹⁸ i Euforbusa, a wiele tysięcy innych zginęło po obu stronach. Przez 30 dni nieustannie toczyły się zacięte walki. Kiedy Priam zobaczył, że wielu spośród jego armii padło na placu boju, wysłał do Agamemnona posłów z prośbą o rozejm na sześć miesięcy. Agamemnon na podstawie decyzji rady przystał na zawieszenie broni. Nadszedł czas walki. Walczono zaciekle przez 12 dni. Po obu stronach padło wielu najdzielniejszych wodzów, o wiele więcej było rannych, a większość zmarła w szpitalu polowym. Agamemnon wysłał posłów do

et triginta dierum indutias postulat, ut funerare mortuos suos possit. Priamus consulte fecit.

[24] At ubi tempus pugnae supervenit, Andromacha uxor Hectoris in somnis vidit Hectorem non debere in pugnam procedere: et cum ad eum visum referret, Hector muliebria verba abicit. Andromacha maesta misit ad Priamum, ut ille prohiberet, ne ea die pugnaret. Priamus Alexandrum Helenum Troilum et Aenean in pugnam misit. Hector ut ista audivit, multa increpans Andromacham arma ut proferret poposcit nec retineri ullo modo potuit. maesta Andromacha summissis capillis Astyanactem filium protendens ante pedes Hectoris eum revocare non potuit. tunc planctu femineo oppidum concitat, ad Priamum in regiam currit, refert quae in somnis viderit velle Hectorem ueloci saltu in pugnam ire, proiectoque ad genua Astyanacte filio suo eum revocare mandat. Priamus omnes in pugnam prodire iussit, Hectorem retinuit. Agamemnon Achilles Diomedes Aiax Locrus ut viderunt Hectorem in pugna non esse, acriter pugnaverunt multosque duces de Troianorum numero occiderunt. Hector ut audivit tumultum Troianosque in bello saeve laborare, prosiluit in pugnam. statimque Idomeneum obtruncavit, *Iphinoum* sauciavit, *Leonteum* occidit, *Stheneli* femur iaculo figit. Achilles ut respexit multos duces eius dextera cecidisse, animum in eum dirigebat, ut illi obvius fieret. considerabat enim Achilles nisi Hectorem occideret plures de Graecorum numero eius dextera perituros. proelium interea concluditur. Hector *Polypoetem* ducem fortissimum occidit dumque eum spoliare coepit, Achilles supervenit. fit pugna maior, clamor ab oppido et a toto exercitu surgit. Hector *Achillis* femur sauciavit. Achilles dolore accepto magis eum persequi coepit nec destitit, nisi eum occideret. quo interempto Troianos in fugam vertit et maxima caede laesos usque ad portas persequitur: cui tamen *Memnon* restitit. et inter se acriter pugnaverunt, laesi utrique discesserunt. nox proelium dirimit. Achilles saucius de bello rediit. noctu Troiani Hectorem lamentantur, *Graiu*genae suos.

[25] Postera die *Memnon* Troianos educit contra Graecorum exercitum. Agamemnon exercitum consulit suadetque indutias duum mensium postulari, ut suos quisque se-

Priama i poprosił o trzydziestodniowy rozejm, aby móc pochować swoich zmarłych. Po namyśle Priam na to przystał.

[24] Lecz gdy tylko nadszedł czas walki, Andromacha, żona Hektora, zobaczyła we śnie, że Hektor nie powinien wyruszać do walki. Opowiedziała mu o swojej wizji, jednak Hektor odrzucił kobiece słowa. Zmartwiona Andromacha wysłała [wiadomość] do Priama, ażeby tego dnia powstrzymał on Hektora od walki. Priam wysłał do bitwy Aleksandra, Helenusa, Troilusa i Eneasza. Kiedy Hektor o tym usłyszał, mocno zganiał Andromachę i rozkazał, aby dostarczono mu broń, i w żaden sposób nie można go było do tego zniechęcić. Zrozpaczona Andromacha, rozpuściwszy włosy i trzymając na rękach swojego syna Astyanaksa¹⁹⁹, padła do stóp Hektora, ale nie zdołała go powstrzymać. Następnie poruszyła miasto swoim kobiecym lamentem, pobiegła do będącego w pałacu królewskim Priama i opowiedziała, co ujrzała we śnie oraz że Hektor chciał szybkim krokiem ruszyć do bitwy. Trzymając na rękach swojego syna Astyanaksa, padła na kolana przed królem i kazała mu powstrzymać Hektora. Priam rozkazał wszystkim ruszyć w bój, ale Hektora zatrzymał. Agamemnon, Achilles, Diomedes i Ajaks Lokryjski zobaczyli, że Hektora nie ma na polu bitwy, walczyli jednak zaciekle i zabili wielu wodzów z szeregów Trojan. Hektor, słysząc odgłosy batalii i na wieść o dużych stratach wśród Trojan, od razu popędził w kierunku bitwy. Natychmiast ściął Idomeneusa, zranił Ifiklusa²⁰⁰, zabił Leonteusa i przebił oszczepem udo Stenelusa. Kiedy Achilles zobaczył, że wielu wodzów zginęło od Hektora prawicy, skierował na niego swoją uwagę, aby stawić mu czoło. W głowie miał tylko jedną myśl: dopaść Hektora. Achilles sądził bowiem, że jeśli nie zabije Hektora, to znacznie więcej Greków zginie z ręki Trojanina. Tymczasem bitwa trwała dalej. Hektor zabił Polypoetesa, niezwykle dzielnego wodza, a kiedy zaczął ściągać z niego zbroję, pojawił się Achilles. Bitwa stała się jeszcze bardziej zażarta, z miasta i z obu armii dobiegła wrzawa. Hektor zranił Achillesa w udo. Achilles, chociaż czuł ból, zaczął go ścigać jeszcze bardziej zawzięcie i nie zaprzestał pogoni dopóty, dopóki go nie zabił²⁰¹. Po zabiciu Hektora, Achilles zmusił Trojan do ucieczki i dokonawszy wielkiej rzezi, ścigał rannych aż do bram miasta. W końcu jednak stawił mu czoło Memnon, obaj zaciekle walczyli między sobą i rozeszli się ranni. Noc przerwała bitwę. Achilles powrócił z bitwy ranny. W nocy Trojanie oplakiwali Hektora.

[25] Następnego dnia Memnon poprowadził Trojan przeciwko armii Greków. Agamemnon zasięgnął zdania wojska i zasugerował, by zażądali zawieszenia broni na dwa miesiące, aby każda ze stron mogła pogrzebać swoich poległych.

pelire possit. legati ad Priamum Troiam proficiscuntur, venientes desiderium prosecuti sunt, duum mensium indutias accipiunt. Priamus Hectorem suorum more ante portas sepelivit ludosque funebres fecit. dum indutiae sunt, Palamedes iterum non cessat de imperio conqueri. itaque Agamemnon seditioni cessit et dixit se de ea re libenter laturum, ut quem vellent imperatorem praeficerent. postera die populum ad concionem vocat, negat se umquam cupidum imperii fuisse, animo aequo se accipere, si cui vellent dare: se libenter cedere: satis sibi esse, dum hostes ulciscantur et parvi facere cuius id opera fiat. se tamen regnum Mycenis habere, iubet dicere, si cui quid placeat. Palamedes prodit, suum ingenium ostendit. itaque Argivi libenter ei imperium tradunt. Palamedes Argivis agit gratias, imperium accipit administrat. Achilles vituperat imperii commutationem.

- [26] Interea indutiae exeunt. Palamedes ornatum paratumque exercitum educit instruit hortatur: contra Deiphobus. pugnatur acriter a Troianis. Sarpedon Lycius cum suis impressionem in Argivos facit caedit prosternit. obvius ei fit Tlepolemus Rhodius, sed diu stando pugnandoque male vulneratus cadit. succedit Pheres Admeti filius proelium restituit diuque cum Sarpedone comminus pugnando occiditur. Sarpedon quoque vulneratus de proelio recedit. itaque per aliquot dies proelia fiunt, ex utraque parte multi ductores occiduntur sed plures a Priamo. Troiani mittunt legatos, indutias postulant, ut mortuos sepeliant, saucios curent. Palamedes indutias facit in annum, mortuos utrique sepeliunt, saucios curant. fide data ultro citroque in oppidum et castra Argivorum commeant. Palamedes Agamemnonem legatum mittit ad Thesidas Acamantem et Demophoontem, quos legatos Agamemnon praefecerat, ut commeatus compararent et frumentum de Mysia a Telepho acceptum subportarent. ut eo venit, seditionem Palamedis narrat. illi moleste ferunt, Agamemnon ait se moleste non ferre, sua voluntate esse factum. interea naves onerandas curat Palamedes, castra munit, turribusque circumdat. Troiani exercitum exercent, murum diligenter instaurant, fossam et vallum addunt, cetera diligenter comparant.

Posłowie udali się do Troi, do Priama. Przybysze szczegółowo przedstawili swoją prośbę i uzyskali dwumiesięczny rozejm. Priam pochował Hektora przed bramą miasta²⁰², zgodnie ze zwyczajem swojego ludu, i urządził na jego cześć igrzyska pogrzebowe. Podczas trwania armistycjum Palamedes po raz kolejny nie zawahał się narzekać na naczelne dowództwo. Tak więc Agamemnon ustąpił w obliczu buntu i powiedział, że chętnie przystanie na to, by wybrali na wodza tego, kogo zechcą. Następnego dnia zwołał ludzi na wiec i powiedział, że nigdy nie zabiegał o główne dowództwo i że ze spokojem ducha przyjmie, jeśli przekażą komendę temu, komu zechcą. Powiedział, że chętnie ustąpi i że zależy mu tylko na tym, aby wziąć pomstę na wrogach, a to, kto tego dokona, nie ma dla niego znaczenia. Ponieważ jednak wciąż miał królestwo w Mykenach, rozkazał wszystkim powiedzieć, co o tym sądzą. Palamedes wystąpił naprzód i zademonstrował swój talent. Tak więc Argiowie chętnie przekazali mu naczelne dowództwo. Palamedes podziękował Argiowom, przyjął stanowisko i przystąpił do pełnienia obowiązków. Achilles skrytykował zmianę dowództwa.

- [26] Tymczasem dobiegło końca zawieszenie broni. Palamedes wyprowadził uzbrojone i gotowe do walki wojsko, ustawił je w szyku i zagrzewał do boju. Naprzeciw niego stanął Dejfab. Trojanie walczyli zaciekle. Licyjczyk Sarpedon ze swoimi ludźmi zaatakował Argiów, dokonał rzezi i upokorzył ich zmuszając do odwrotu. Rodyjczyk Tlepolemus wyszedł mu naprzeciw, lecz po długiej walce padł ciężko ranny. Po nim wystąpił Feres²⁰³, syn Admeta²⁰⁴, który wznowił walkę i zginął po długim bezpośrednim starciu z Sarpedonem. Sarpedon również wyszedł z boju ranny. Walki trwały kilka dni, po obu stronach zginęło wielu wodzów, lecz więcej po stronie Priama. Trojanie wysłali posłów i poprosili o rozejm, aby pochować zmarłych i wyleczyć rannych. Palamedes zgodził się na roczne zawieszenie broni, a obie strony pogrzebały poległych i otoczyły opieką rannych. Po złożeniu rękojmi jedni i drudzy mogli swobodnie chodzić w tę i z powrotem do miasta i obozu Argiów. Palamedes wysłał Agamemnona jako posła do synów Tezeusza, Akamasa i Demofona, których Agamemnon mianował wysłannikami odpowiedzialnymi za dostarczanie zaopatrzenia i sprowadzanie zboża otrzymanego z Myzji od Telefusa. Kiedy tam dotarł, opowiedział o buncie Palamedesa. Tamci byli oburzeni, ale Agamemnon powiedział, że nie czuje z tego powodu gniewu i że stało się to zgodnie z jego wolą. Tymczasem Palamedes zatroszczył się o przygotowanie statków, umocnił obóz i otoczył go wieżami. Trojanie ćwiczyli swoją armię, starannie naprawili mury, dodali fosę i wał, oraz pilnie wszystko przygotowywali.

[27] Postquam anni dies venit, quo Hector sepultus est, Priamus et Hecuba et Polyxena ceterique Troiani ad Hectoris sepulchrum profecti sunt. quibus obvius fit Achilles: Polyxenam contemplatur, figit animum, amare vehementer eam coepit. tunc ardore compulsus odiosam in amore vitam consumit et aegre ferebat ademptum imperium Agamemnoni sibi que Palamedem praepositum. cogente amore Phrygio servo fidelissimo mandata dat ferenda ad Hecubam et ab ea sibi uxorem Polyxenam poscit: si dederit, se cum suis Myrmidonibus domum rediturum, quod cum ipse fecerit, ceteros porro ductores idem facturos. servus proficiscitur ad Hecubam convenit mandata dicit. Hecuba respondit velle se, si Priamo placeat viro suo: dum ipsa cum Priamo agat, servum reverti iubet. servus Achilli quid egerit nuntiat. Agamemnon cum magno comitatu ad castra revertitur. Hecuba cum Priamo de condicione Achillis conloquitur. Priamus respondet fieri non posse, non ideo, quod eum indignum adfinitate existimet, sed si ei dederit et ipse discesserit ceteros non discessuros et iniquum esse filiam suam hosti coniungere. quapropter si id fieri velit, pax perpetua fiat, et exercitus discedat, foedus iure sanciat: si id factum sit, se illi filiam libenter daturum. itaque Achilles ut constitutum erat servum ad Hecubam mittit, ut sciat quid cum Priamo egerit. Hecuba omnia quae cum Priamo egerat mandat servo. is Achilli refert. Achilles queritur in vulgus, unius mulieris Helenae causa totam Graeciam et Europam convocatam esse, tanto tempore tot milia hominum perisse, libertatem in ancipiti esse, unde oportere pacem fieri, exercitum reducere.

[28] Annus circumactus est. Palamedes exercitum educit instruit, Deiphobus contra. Achilles iratus in proelium non prodit. Palamedes occasionem nactus inpressionem in Deiphobum facit eumque obtruncat. proelium acre insurgit, acriter ab utrisque pugnatur, multa milia hominum cadunt. Palamedes in prima acie versatur hortaturque, proelium ut fortiter gerant. contra eum Sarpedon Lycius occurrit eumque Palamedes interficit. eo facto laetus in acie versatur. cui exultanti et glorianti Alexander Paris sagitta collum transfigit. Phryges animadvertunt, tela coniciunt atque ita Palamedes occiditur. Rege occiso cuncti hostes inpressionem faciunt Argivi cedunt, in castra confugiunt:

[27] Kiedy nadeszła rocznica pogrzebu Hektora, Priam, Hekuba, Poliksena i reszta Trojan udali się do grobu Hektora. Tam natknęli się na Achillesa. Ten wpatrywał się w Poliksene, zwrócił się ku niej i zapłonął do niej gorącą miłością. Następnie, pochłonięty żarem uczucia, wiodł znienawidzone życie w miłości²⁰⁵ i ciężko znosił fakt, że Agamemnonowi zostało odebrane naczelne dowództwo i że oddano komendę Palamedesowi zamiast jemu samemu. Kierowany miłością rozkazał najwierniejszemu frygijskiemu niewolnikowi²⁰⁶ przekazać wiadomość Hekubie i prosić ją o rękę Polikseny. Gdyby na to przystała, powróciłby do domu ze swoimi Myrmidonami, a gdyby on to zrobił, reszta wodzów uczyniłaby później to samo. Niewolnik udał się do Hekuby, spotkał się z nią i przekazał wiadomość. Hekuba odpowiedziała, że zgodzi się, jeśli Priam, jej mąż, tak zdecyduje. Kazała niewolnikowi wrócić, sama zaś poszła porozmawiać z Priamem. Niewolnik doniósł Achillesowi o tym, co osiągnął. Agamemnon powrócił do obozu z dużą ilością zaopatrzenia. Hekuba rozmówiła się z Priamem o propozycji Achillesa. Priam odpowiedział, że to niemożliwe. Nie dlatego, że uważał Achillesa za niegodnego powinowactwa, ale dlatego, że wierzył, że nawet jeśli odda mu rękę Polikseny, a on odejdzie [spod Troi], to pozostali nie odejdą i stąd nie wypada, aby wydawać swoją córkę za mąż za wroga. Dlatego, jeśli miałyby zechcieć, aby tak się stało, powinno się zawrzeć trwałą pokój, armia grecka musi powrócić do domu i świętą przysięgą trzeba zawiązać sojusz. Jeśli tak się stanie, to on chętnie odda Achillesowi rękę swojej córki. Tak więc, jak zostało postanowione, Achilles wysłał niewolnika do Hekuby, aby dowiedzieć się, co wynegocjowała z Priamem. Hekuba poinformowała niewolnika o wszystkim, o czym rozmawiała z Priamem. Ten przekazał to Achillesowi. Achilles skarżył się publicznie, że powodu jednej kobiety, Heleny, zebrała się cała Grecja i Europa i że przez tak długi czas zginęło tyle tysięcy ludzi. Mówił, że ich wolność jest zagrożona, dlatego też powinni zawrzeć pokój i wycofać armię.

[28] Minął rok. Palamedes wyprowadził wojsko i ustawił je w szyku bojowym. Naprzeciw niego stanął Dejfob. Zagniewany Achilles nie brał udziału w bitwie. Palamedes wykorzystał okazję, zaatakował Dejfoba i go zabił. Rozpoczęła się zażarta bitwa, po obu stronach walczone zaciekle, wiele tysięcy ludzi zginęło. Palamedes znajdował się na pierwszej linii i zachęcał [żołnierzy], aby dzielnie walczyli. Licyjczyk Sarpedon wyszedł mu naprzeciw, ale Palamedes go zabił. Zadowolony z dokonania tego czynu Palamedes nadal brał udział w bitwie. Kiedy ten cieszył się i przechwalał, Parys przeszył jego szyję strzałą. Frygijczycy zauważyli to, zaczęli miotać pociski i w ten sposób Palamedes został pozbawiony życia. Po zabiciu króla wszyscy [Trojanie] przypuścili atak, a Argiowowie wycofali się i uciekli do obozu. Trojanie ścigali ich, szturmowali

Troiani persecuntur, castra obpugnant, naves incendunt. Achilli nuntiatum est, dissimulat. Ajax Telamonius fortiter defendit. nox proelium dirimit. Argivi in castris Palamedis scientiam aequitatem clementiam bonitatem lamentantur. Troiani Sarpedonem et Deiphobum deflent.

[29] Nestor qui maior natu erat noctu ductores in consilium vocat suadet hortatur, ut imperatorem praeficiant et si eis videatur eundem Agamemnonem minima cum discordia fieri posse. Item commemorat, dum ille imperator fuit, res prospere *cessisse*, felicem fuisse exercitum: si cui quid aliud videatur dicere suadet. omnes adsentiunt, Agamemnonem summum imperatorem praeficiunt. postera die Troiani alacres in aciem prodeunt. Agamemnon exercitum contra educit. proelio commisso uterque exercitus inter se pugnat. postquam maior pars diei transiit, prodit in primo Troilus, caedit devastat, Argivos in castra fugat. postera die exercitum Troiani educunt: contra Agamemnon. fit maxima caedes, uterque exercitus inter se pugnat acriter. multos duces Argivorum Troilus interficit. pugnatur continuis diebus VII. Agamemnon indutias petit in duos menses. Palameden magnifico funere effert ceterosque duces ac milites utrique sepeliendos curant.

[30] Agamemnon dum indutiae sunt mittit ad Achillem Ulixen Nestorem et Diomedem, ut rogent eum in bellum prodire. abnegat Achilles maestus, quod iam destinaverat in bellum non prodire ob id quod promiserat Hecubae, aut certe se minus pugnaturum eo quod Polyxenam valde amabat: coepit male eos accipere qui ad eum venerant, dicens debere perpetuam pacem fieri, tanta pericula unius mulieris causa fieri, libertatem periclitari, tanto tempore desiderare: pacem expostulat, pugnare negat. Agamemnoni renuntiatur quid cum Achille actum sit, ilium pertinaciter negare. Agamemnon omnes duces in consilium vocat, exercitum quid fieri debeat consulit, imperat dicere quid cuique videatur. Menelaus hortari coepit fratrem suum, ut exercitum in pugnam produceret, nec debere terreri, si Achilles se excusaverit, se tamen persuasurum ei, ut in bellum prodeat, nec vereri, si noluerit. commemorare coepit Troianos non habere alium virum tam fortem sicut Hector fuit. Diomedes et Ulixes dicere coeperunt Troi-

obóz i podpalili statki. Doniesiono o tym Achillesowi, ale on nie zważał na to. Ajaks Telamoński dzielnie bronił [obozu]. Noc przerwała bitwę. W obozie Argiwowie oplakiwali Palamedesa, wspominając jego mądrość, sprawiedliwość, łagodność i dobroć. Trojanie zaś ubolewali nad śmiercią Sarpedona i Dejfoba.

[29] Nestor, który był najstarszy, nocą zwołał wodzów na naradę i wezwał ich, aby wyznaczyli nowego głównodowodzącego, wybór zaś Agamemnona spowodowałby najmniejsze konflikty. Przypomniawszy również, że dopóki ów był wodzem naczelnym, sprawy szły pomyślnie, a szczęście sprzyjało armii. Zachęcał też do wypowiedzenia się, gdyby ktoś miał inne zdanie. Wszyscy zgodzili się i mianowali Agamemnona najwyższym wodzem. Następnego dnia Trojanie ochoczo ruszyli do walki. Przeciwko nim wojsko wyprowadził Agamemnon. Kiedy rozpętała się bitwa, obie armie walczyły ze sobą. Gdy minęła większa część dnia, Troilus ruszył na linię frontu i, siejąc rzeź i spustoszenie, zmusił Argiwów do ucieczki z powrotem do obozu. Następnego dnia Trojanie wyprowadzili armię, a naprzeciw nich stanął Agamemnon. Doszło do wielkiej rzezi, obie armie zaciekle ze sobą walczyły. Troilus zabił wielu wodzów Argiwów. Walczono nieprzerwanie przez siedem dni. Agamemnon poprosił o dwumiesięczny rozejm. Wyprawił wspaniały pogrzeb Palamedesowi, obie zaś strony zadbały o pochówki reszty poległych wodzów i żołnierzy.

[30] Podczas trwania rozejmu Agamemnon wysłał Ulissesa, Nestora i Diomedesa do Achillesa²⁰⁷, aby poprosili go o wzięcie udziału w walkach. Achilles, który był nieszczęśliwy, odmówił, ponieważ już postanowił, że nie wyruszy na wojnę ze względu na to, co obiecał Hekubie, a poza tym z pewnością radziłyby sobie w walce gorzej, ponieważ bardzo mocno kochał Poliksenę. Zaczął krytykować tych, którzy do niego przyszli, mówiąc, że należy zawrzeć trwały pokój, że z powodu jednej kobiety podjęto się tak niebezpiecznego przedsięwzięcia, że Grecy narażali swoją wolność i że zmarnowali mnóstwo czasu. Nalegał na pokój i odmówił walki. Agamemnonowi doniesiono o tym, co powiedział Achilles i że ten uparcie odmawiał. Agamemnon zwołał wszystkich wodzów na naradę, zasięgnął zdania wojska, co należy zrobić i kazał wszystkim wyrazić swoją opinię. Menelaus zaczął namawiać brata, aby poprowadził wojsko do bitwy i [powiedział], że nie należy się niepokoić, jeśli Achilles wymówi się [od walki]. On sam spróbuje przekonać Achillesa, aby jednak przystąpił do wojny, ale nie zamierza się zamartwiać, gdyby ten odmówił. Zaczął przypominać, że Trojanie nie mają drugiego tak dzielnego męża jak Hektor. Diomedes i Ulisses zaczęli mówić, że Troilus, podobnie jak Hektor, również jest niezwykle mężnym wojownikiem. Diomedes i Ulisses

lum non minus quam Hectorem virum fortissimum esse. Diomedi et Ulixi Menelaus resistens bellum geri suadebat. Calchas ex augurio respondit debere pugnare nec vereri quod modo superiores Troiani fuerint.

[31] Tempus pugnae supervenit. Agamemnon Menelaus Diomedes Ajax exercitum educunt. contra Troiani. fit magna caedes, pugnatur acriter, uterque exercitus inter se saeviunt. Troilus Menelaum sauciat, multos interficit, ceteros paulatim persequitur. nox proelium dirimit. postera die Troilus cum Alexandro exercitum educit, contra omnes Argivi prodeunt, acriter pugnatur. Troilus Diomedem sauciat, in Agamemnonem inpressionem facit nec non et ipsum sauciat, Argivos caedit. per aliquot dies pugnatur acriter, multa milia hominum ex utraque parte trucidantur. Agamemnon ut vidit maiorem partem exercitus se cotidie amittere nec sufficere posse, petit indutias in sex menses. Priamus consilium cogit, indicat Argivorum desideria. Troilus negat debere dari tam longo tempore indutias, sed potius inpressionem fieri, naves incendi. Priamus quid cuique videatur dicere imperat. omnibus placitum est debere fieri quod Argivi petunt. Priamus itaque in sex menses indutias dedit. Agamemnon honorifice suos sepeliendos curat, Diomedem Menelaum sauciatos curat. Troiani suos aequae sepeliunt. dum indutiae sunt, ex consilii sententia Agamemnon ad Achillem proficiscitur, ut eum ad pugnam provocaret. Achilles tristis negare coepit se proditurum, sed pacem peti oportere, conqueri coepit, quod Agamemnoni nihil negare possit: tamen cum tempus pugnae supervenisset, se milites suos missurum, ipsum excusatum haberet. Agamemnon ei gratias egit.

[32] Tempus pugnae supervenit. Troiani exercitum educunt. contra Argivi prodeunt. Achilles primo Myrmidones instruit, ad Agamemnonem paratos mittit. fit pugna maior, acriter saevitur. Troilus in prima acie Argivos caedit, Myrmidones fugat, inpressionem usque in castra facit, multos occidit, plurimos sauciat. Ajax Telamonius obstitit. Troiani victores in oppidum revertuntur. postera die Agamemnon exercitum educit, omnes duces et Myrmidones prodeunt: contra Troiani in aciem laeti exeunt. proelio commisso uterque exercitus inter se dimicat, acriter per aliquot dies pugnatur, multa milia hominum ex utraque

nie zgodzili się z Menelausem i odradzali prowadzenie wojny. Kalchas na podstawie obserwacji lotu ptaków powiedział, że trzeba walczyć i nie należy obawiać się z powodu faktu, że Trojanie dopiero co okazali się lepsi [w boju].

[31] Nadszedł czas walki. Agamemnon, Menelaus, Diomedes i Ajaks wyprowadzili wojsko. Trojanie wyszli im naprzeciw. Doszło do wielkiej rzezi, obie armie srożyły się i walczyły zaciekle. Troilus zranił Menelausa, zabił wielu, a pozostałych ścigał jednego za drugim. Noc przerwała bitwę. Następnego dnia Troilus z Aleksandrem wyprowadzili wojsko. Przeciwno nim wyszli wszyscy Argiwoie. Walczono nieustępliwie. Troilus zranił Diomedesa, zaatakował Agamemnona i zadał mu obrażenia, a także zabił [wielu] Argiwów. Przez kilka dni toczyły się zaciekle walki i po obu stronach wycięto w pień wiele tysięcy ludzi. Kiedy Agamemnon zobaczył, że każdego dnia traci większą część swojej armii i nie może uzupełnić strat, poprosił o zawieszenie broni na sześć miesięcy. Priam zebrał radę i podał do wiadomości prośbę Argiwów. Troilus uważał, że nie powinno się zawierać rozejmu na tak długi czas. Zamiast tego należałoby raczej zaatakować i podpalić okręty. Priam kazał wszystkim wyrazić swoją opinię. Wszyscy zgodzili się, że należy dać Argiom to, o co prosili. Priam przystał więc na sześciomiesięczne zawieszenie broni. Agamemnon zadbał o pogrzeby z honorami dla swoich poległych i zaopiekował się rannym Diomedesem i Menelausem. Trojanie również pochowali swoich zmarłych. Podczas trwania rozejmu Agamemnon za namową rady udał się do Achillesa, aby przekonać go do wzięcia udziału w walce. Ale Achilles, wciąż pogrążony w smutku, powiedział, że nie zamierza ruszać do bitwy, ale że należy raczej zabiegać o pokój. Zaczął skarżyć się, że nie może niczego odmówić Agamemnonowi. Kiedy jednak nadejdzie czas walki, wyśle swoich żołnierzy, ale sam wymówi się [od udziału w zmaganiach]. Agamemnon mu podziękował.

[32] Nadszedł czas walki. Trojanie wyprowadzili armię. Przeciwno nim wyszli Argiwoie. Achilles najpierw ustawił Myrmidonów w szyku bojowym, a następnie, gdy byli gotowi do walki, wysłał ich do Agamemnona. Doszło do wielkiej bitwy: wojowano wściekle i nieustępliwie. Walczący w pierwszym szeregu Troilus położył trupem [wielu] Argiwów, zmusił Myrmidonów do ucieczki, przypuszczał ataki aż po sam obóz, wielu zabił, a jeszcze więcej zranił. Ajaks Telamoński stanął mu na drodze. Trojanie powrócili do miasta jako zwycięzcy. Następnego dnia Agamemnon wyprowadził wojsko; do walki ruszyli też wszyscy wodzowie i Myrmidoni. Naprzeciw nich stanęli Trojanie, którzy wyszli do bitwy zadowoleni. Gdy doszło do starcia, obie armie przez kilka dni toczyły między sobą zaciekle walki, a po obu stronach padło wiele

parte cadunt. Troilus Myrmidones persequitur sternit fugat. Agamemnon ut vidit ex sua parte multos occisos, indutias in dies triginta petit, ut suos funerare possit. Priamus indutias dedit. suos quisque sepeliendos curat.

[33] Tempus pugnae supervenit. Troiani exercitum educunt. contra Agamemnon omnes duces in pugnam cogit. proelio commisso fit magna caedes, acriter saevitur. postquam primum diei tempus transiit, prodit in primo Troilus caedit prosternit: Argivi fugam cum clamore fecerunt. Achilles ut animadvertit Troilum iracunde saevire et Argivis insultare simulque sine intermissione Myrmidones prosternere, procedit in bellum. quem Troilus continuo excipit et sauciat. Achilles de proelio saucius redit. pugnatur continuis diebus sex. die septimo dum utriusque exercitus proelio facto inter se pugnant, Achilles, qui aliquot dies vexatus in pugnam non prodierat, Myrmidones instruit: alloquitur hortatur, ut fortiter impressionem in Troilum faciant. postquam maior pars diei transiit, prodit Troilus ex equo laetus. Argivi maximo clamore fugam faciunt, Myrmidones supervenerunt, impressionem in Troilum faciunt, de quorum numero multi a Troilo occiduntur: dum acriter proeliantur, equus vulneratus corruit, Troilum implicitum excutit. Eum cito Achilles adveniens occidit, ex proelio trahere coepit, quod Achilles interventu Memnonis complere non potuit. adveniens enim Memnon et Troili corpus eripuit et: Achillem vulnere sauciavit. Achilles de proelio saucius rediit. Memnon insequi eum cum multis coepit, quem Achilles ut respexit, substitit: curato vulnere et aliquamdiu proeliatus Memnonem multis plagis occidit et ipse vulneratus ab eo ex proelio recessit. postquam Persarum ductor occisus est, reliqui in oppidum confugerunt, portas cluserunt. nox proelium dirimit. postera die a Priamo legati ad Agamemnonem missi sunt qui dierum XX indutias peterent, quod continuo Agamemnon concedit. Priamus igitur Troilum Memnonemque magnifico funere effert: ceterosque milites utriusque sepeliendos curant.

[34] Hecuba maesta, quod duo filii eius fortissimi Hector et Troilus ab Achille interfecti essent, consilium muliebre temerarium iniit ad ulciscendum dolorem. Alexandrum filium arcessit orat hortatur, ut se et fratres suos vindicaret, insidias Achilli faceret et eum nec opinantem occidat,

tysięcy ludzi. Troilus ścigał Myrmidonów, złamał ich szyk i zmusił do ucieczki. Kiedy Agamemnon zobaczył, że po jego stronie wielu zabito, poprosił o rozejm na 30 dni, aby móc pochować swoich poległych. Priam przystał na zawieszenie broni. Każda ze stron zadbała o pochówek swoich zmarłych.

[33] Nadszedł czas walki. Trojanie wyprowadzili armię. Po przeciwnej stronie Agamemnon zebrał do walki wszystkich wodzów. Rozpoczęta bitwa doprowadziła do wielkiej rzezi. Walczono wściekle i nieustępliwie. Gdy minęła pierwsza część dnia, Troilus ruszył na linię frontu, dokonał masakry i upokorzył Greków, zmuszając ich do odwrotu. Argiwowie uciekli z krzykiem. Kiedy Achilles zauważył, że Troilus sroży się i miota obelgi w kierunku Argiwów, i jednocześnie bez wytchnienia upokarza w boju Myrmidonów, przybył na pole bitewne. Troilus natychmiast do niego dopadł i go zranił. Achilles wrócił z bitwy ranny. Przez sześć dni nieustannie toczyły się walki. Siódmego dnia, gdy obie armie wojowały ze sobą, Achilles, który przez kilka dni nie brał udziału w starciach z powodu odniesionych ran, ustawił Myrmidonów w szyku bojowym. Przemówił do nich i wezwał ich, aby mężnie zaatakowali Troilusa. Gdy minęła większa część dnia, zadowolony Troilus wyruszył do walki konno. Argiwowie uciekli przed nim z wielkim krzykiem. Niespodziewanie jednak nadeszli Myrmidoni i przypuścili atak na Troilusa. Wielu z nich zostało przez Troilusa zabitych. Kiedy zaciekle walczyli, zraniony koń przewrócił się i zrzucił na ziemię zaplątanego [w uzdę] Troilusa. Achilles szybko podbiegł, zabił go i zaczął wyciągać [jego ciało] z pola bitwy, czego jednak nie zdołał uczynić z powodu pojawienia się Memnona. Ten bowiem wyrwał ciało Troilusa i zranił Achillesa. Achilles wrócił ze zmagania ranny. Memnon wraz z wieloma [żołnierzami] zaczął go ścigać. Gdy Achilles ujrzał go za sobą, przystanął. Po opatrzeniu rany walczył dość długo i zabił Memnona wieloma ciosami, ale zraniony przez niego wycofał się z walki. Gdy wódz Persów został zabity, pozostali uciekli do miasta i zamknęli bramy. Noc przerwała bitwę. Następnego dnia Priam wysłał do Agamemnona posłów, którzy poprosili o zawieszenie broni na 20 dni, na co Agamemnon natychmiast przystał. Priam zatem wyprawił wspólny pogrzeb Troilusowi i Memnonowi, obie zaś strony zadbały o pochówek pozostałych żołnierzy.

[34] Hekuba, która smuciła się, ponieważ dwaj jej najdzielniejsi synowie, Hektor i Troilus, zostali zabici przez Achillesa, powzięła lekkomyślny, kobiecy plan pomszczenia swojego bólu. Wezwała swojego syna Aleksandra, błagała go, aby pomścił ją i swoich braci i nakłoniła go do zabicia Achillesa w zasadzce. Wyjaśniła, że Achilles niczego nie podejrzewa, gdyż wcześniej wysłał do

quoniam ad se miserit et rogaverit, ut sibi Polyxenam daret in matrimonium: se ad eum missuram Priami verbis, pacem inter se foedusque firment constituent in fano Apollinis Thymbraei, quod est ante portam: eo Achillem venturum, conlocuturum ibique se *illi* insidias collocare, satis sibi *victum* esse, si eum occideret. quod temptatum se Alexander promisit. noctu de exercitu eliguntur fortissimi et in fano Apollinis collocantur, signum accipiunt. Hecuba ad Achillem, sicuti condixerat, nuntium mittit. Achilles laetus Polyxenam amans postera die ad fanum se venturum constituit. interea Achilles sequenti die cum Antilocho Nestoris filio ad constitutum veniunt simulque fanum Apollinis ingrediuntur, undique ex insidiis occurrunt, tela coniciunt: Paris hortatur. Achilles cum Antilocho brachio sinistro chlamyde involuto enses dextra tenentes impetum faciunt. exinde Achilles multos occidit. Alexander Antilochum interim it ipsumque Achillem multis plagis confodit. ita Achilles animam ex insidiis nequiquam fortiter faciens amisit. quem Alexander feris et volucris proici iubet. hoc ne faciat Helenus rogat, tunc eos de fano eici iubet et suis tradi: quorum corpora accepta Argivi in castra ferunt. Agamemnon eos magnifico funere effert Achillicum sepulchrum ut faciat a Priamo indutias petit ibique ludos funebres facit.

[35] Deinde consilium convocat, Argivos alloquitur. placet omnibus, ut ea quae Achillis essent Aiaci propinquo eius commendarentur atque ita Ajax ait: cum filius Neoptolemus ei supersit, neminem aequius super Myrmidones principatum habere quam eum, oportere eum ad pugnam accersiri eique universa quae patris erant restitui. consilium idem placuit Agamemnoni et omnibus, datur negotium Menelao. hic Scyrum proficiscitur ad Lycomedem avum eius, imperat, ut nepotem suum mittat. quod Argivis Lycomedes libenter concedit. postquam indutiae exierunt, Agamemnon exercitum educit instruit hortatur. contra Troiani ex urbe prodeunt. proelium committitur, in prima acie Ajax nudus versatur. clamore magno orto multi ex utroque exercitu pereunt. Alexander arcum tetendit, multos interfecit, Aiakis latus nudum figit. Ajax saucius Alexandrum persequitur, nec destitit, nisi eum occideret. Ajax fessus vulnere in castra refertur, sagitta exempta

niej posłańca i poprosił ją, aby dała mu Poliksene za żonę. Powiedziałaaby, że zamierza przekazać Achillesowi słowa Priama; że w świątyni Apollina Tymbrejskiego²⁰⁸, która znajdowała się przed bramą miasta, zawrą ze sobą pokój i scementują sojusz. Kiedy Achilles tam przyjdzie i gdy będą prowadzić rozmowy, Aleksander mógłby w tym miejscu zastawić na niego zasadzkę. Gdyby Parys zdołał go zabić, byłoby to w jej życiu wystarczającą satysfakcją. Aleksander obiecał, że spróbuje. W nocy wybrano najdzielniejszych żołnierzy z armii [trojańskiej] i rozmieszczono ich na pozycjach w świątyni Apollina, uzgodniono też sygnał, [którego mieli wyczekiwać]. Hekuba, jak zostało ustalone, wysłała posłańca. Uradowany Achilles, który kochał Poliksene, postanowił, że przyjdzie do świątyni następnego dnia. Nazajutrz Achilles wraz z Antilochem²⁰⁹, synem Nestora, przybyli na umówione miejsce i gdy tylko weszli do świątyni Apollina, niespodziewanie zaatakowano ich ze wszystkich stron i obrzucano pociskami. Parys zagrzewał Trojan do walki. Achilles i Antiloch ruszyli do ataku, owijając [dla ochrony] lewe ramię płaszczem i dzierżąc miecz w prawej ręce. Następnie Achilles położył trupem wielu wrogów. Aleksander uśmiercił Antilocha i wieloma ciosami zabił samego Achillesa. Tak właśnie w wyniku zasadzki zakończył życie Achilles, stawiając dzielny, choć daremny opór. Aleksander kazał rzucić jego ciało dzikim zwierzętom i ptakom, ale Helenus ubłagał go, aby tego nie robił. Rozkazał więc wynieść ich ciała ze świątyni i przekazać Argiwom, którzy zabrali je i zanieśli do obozu. Agamemnon wyprawił im wspaniały pogrzeb, poprosił też Priama o rozejm, aby wnieść dla Achillesa grobowiec i urządzić na jego cześć igrzyska pogrzebowe.

- [35] Następnie Agamemnon zwołał naradę i przemówił do Argiwów. Wszyscy zgodzili się, że to, co należało do Achillesa, należy oddać jego krewnemu, Ajaksowi. Ajaks powiedział następująco: ponieważ Achillesa przeżył jego syn Neoptolemus, nikt nie był bardziej godny, aby sprawować dowództwo nad Myrmidonami niż on (tj. Neoptolemus). Należy go zatem wezwać do walki, wszystko zaś, co należało do jego ojca, musi zostać zwrócone. Pomysł ten spodobał się Agamemnonowi i wszystkim, a Menelausowi powierzono zadanie jego realizacji. Ten udał się na wyspę Scyrus²¹⁰ do Lykomedesa²¹¹, dziadka Neoptolemusa, i polecił mu, aby wysłał swojego wnuka [pod Troję]. Lykomedes chętnie spełnił prośbę Argiwów. Kiedy rozejm dobiegł końca, Agamemnon wyprowadził armię, ustawił w szyku i zagrzewał ją do walki. Naprzeciw stanęli Trojanie, którzy wyszli z miasta. Rozpoczęła się bitwa. Ajaks walczył bez tarczy na pierwszej linii, a gdy wybuchła wielka wrzawa, zginęło wielu żołnierzy z obu armii. Aleksander zabił wielu, strzelając z łuku i przeszył [strzałą] nieosłonięty tarczą bok Ajaksa. Ajaks, chociaż był ranny, ścigał Aleksandra i nie zaprzestał pogoni dopóty, dopóki go nie zabił. Następnie Ajaks, wyczerpany z powodu odniesionej rany, został zabrany

moritur. Alexandri corpus ad urbem refertur. Diomedes virili animo in hostes inpressionem facit. Phryges fessi in urbem confugiunt, quos Diomedes usque in urbem persequitur. Agamemnon exercitum circa oppidum ducit et tota nocte circa murum obsedit, curat, ut alterna vice vigiliis agant. postera die Priamus Alexandrum in oppido sepelit, quem magno ululatu Helena prosecuta est, quoniam ab eo honorifice tractata est. quam Priamus et Hecuba ut filiam aspexerunt et diligenter curaverunt, quod numquam Troianos despexisset Argivosque non desiderasset.

[36] Postera die Agamemnon coepit exercitum ante portas instruere et Dardanos ad proelium provocare. Priamus subsistere, urbem munire et quiescere, usque dum Penthesilea cum Amazonibus superveniret. Penthesilea postea supervenit, exercitum contra Agamemnonem educit. fit proelium ingens, per aliquot dies pugnatur. Argivi fugantur in castra, obprimuntur. cui vix Diomedes obsistit, alioquin naves incendisset et Argivorum universum exercitum devastasset. proelio dirempto Agamemnon se in castris continuit. Penthesilea vero cotidie prodit Argivos devastat et in bellum provocat. Agamemnon ex consilio castra munit tueturque et in bellum non prodit, usque dum Menelaus veniat. Menelaus ad Scyrum venit, arma Achillis Neoptolemo filio eius tradit, quae cum sumpsisset, *venit et in* Argivorum castris vehementer circa patris tumultum lamentatus est. Penthesilea ex consuetudine aciem instruit et usque ad Argivorum castra prodit. Neoptolemus Myrmidonum princeps contra aciem ducit, Agamemnon exercitum instruit. pariter ambo concurrunt. Neoptolemus stragem facit. occurrit Penthesilea et fortiter in proelio versatur, utrique per aliquot dies acriter pugnauerunt, multosque occiderunt. Penthesilea Neoptolemum sauciat: ille dolore accepto Amazonidum ducricem Penthesileam obtruncat. eo facto totum exercitum Troianorum in fugam convertit, in urbem victi refugiunt, Argivi cum exercitu murum circumdant, ut foras Troiani exire non possent.

[37] Hoc postquam Troiani viderunt, Antenor Polydamas Aeneas ad Priamum veniunt, agunt cum eo, ut consilium *convocet* et deliberet quid de fortunis *suis* futurum

z powrotem do obozu, gdzie zmarł po wyjęciu strzały. Ciało Aleksandra zostało sprowadzone do miasta. Po śmierci Aleksandra Diomedes odważnie zaatakował wrogów. Zmęczeni Frygijczycy uciekli do miasta, Diomedes zaś ścigał ich aż po same mury. Agamemnon prowadził armię wokół miasta i przez całą noc oblegał mury, a ponadto zadbał, aby żołnierze na warcie czuwali na zmianę. Następnego dnia Priam pochował w mieście Aleksandra. Zmarłego odprowadziła [w orszaku pogrzebowym] Helena, głośno przy tym lamentując, gdyż była przez niego traktowana z najwyższym szacunkiem. Priam i Hekuba spoglądali na nią jak na własną córkę i opiekowali się nią troskliwie, ponieważ nigdy nie gardziła Trojanami i w ogóle nie tęskniła za Argiwami.

- [36] Następnego dnia Agamemnon ustawił wojsko przed bramami [Troj] i zaczął wyzywać Dardanów do walki. Priam pozostał jednak w mieście, wzmocnił fortyfikacje i zaczął w spokoju wyczekiwać na przybycie Penteselei²¹² z jej Amazonkami²¹³. Kiedy nadeszła Penteseila, poprowadziła armię przeciwko Agamemnonowi. Doszło do ogromnej bitwy, a walki trwały przez kilka dni. Argiowowie w końcu uciekli do obozu, ale i tam byli mocno atakowani. Diomedesowi z trudem udało się powstrzymać Penteseleę, w przeciwnym wypadku podpaliłaby statki i zniszczyła całą armię Argiwów. Kiedy walka dobiegła końca, Agamemnon pozostał w obozie. Penteseila zaś codziennie wracała i zabijała Argiwów, próbując sprowokować go do walki. Agamemnon za namową rady ufortyfikował obóz, wzmocnił strażę, ale odmówił pójścia do bitwy – do czasu, aż nie przybędzie Menelaus z Neoptolemusem. Kiedy Neoptolemus przybył, otrzymał broń²¹⁴ swojego ojca i płakał gorzkimi łzami przy jego grobie. Penteseila jak zwykle ustawiła wojsko w szyku i podeszła pod obóz Argiwów. Neoptolemus, jako dowódca, poprowadził przeciwko niej Myrmidonów. Agamemnon również przygotował swoje siły. Obie strony zderzyły się ze sobą. Neoptolemus spowodował krwawą rzeź. Penteseila wyszła mu naprzeciw i dzielnie walczyła w bitwie. Jedni i drudzy zaciekle wojowali przez kilka dni, wielu zaś zginęło. Penteseila zraniła Neoptolemusa. Ten, choć odczuwał ból, zdołał zabić Penteseleę, przywódczynię Amazonek. Dokonawszy tego sprawił, że cała armia Trojan rzuciła się do ucieczki, szukając schronienia w mieście. Argiowowie otoczyli mury wojskiem, tak że Trojanie nie mieli, jak wyjść na zewnątrz.

- [37] Kiedy Trojanie to zobaczyli, Antenor, Polidamas i Eneasz udali się do Priama i poprosili go, aby zwołać radę i zastanowić się, co w ich sytuacji należy zrobić. Priam zwołał radę, a tym, którzy poprosili o możliwość

sit. Priamus consilium convocat. qui postulaverunt sibi loquendi facultatem dari, iubet eis dicere, quid desiderent. Antenor memorat principes defensores Troiae Hectorem ceterosque natos eius cum advenis ductoribus interfectos esse, Argivis remanere fortissimos Agamemnonem Menelaum Neoptolemum non minus fortem quam pater eius fuit, Diomedem Aiacem Locrum ceterosque conplures summaeque prudentiae Nestorem Ulixen, contra Troianos clausos et metu contritos esse. suadet potius esse, ut Helena his reddatur et ea quae Alexander cum sociis abstulerat et pax fiat. postquam multis verbis de pace concilianda egerunt, surgit Amphimachus filius Priami adolescens fortissimus, malis verbis Antenorem adortus est et eos qui consenserant, increpare facta eorum, suadere potius educendum exercitum, inruptionem in castra faciendam, usque dum vincant aut victi pro patria occumbant. postquam is finem fecit, Aeneas exurgit, lenibus mitibusque dictis Amphimacho repugnat, ab Argivis pacem petendam magnopere suadet: Polydamas eadem suadet.

[38] Postquam dicendi finis factus est, Priamus magno animo surgit, ingerit multa mala Antenori et Aeneae. eos belli appetendi auctores fuisse, ut legati in Graeciam mitterentur, Antenorem quidem obiurgat, quia pacem suadeat, cum ipse quoque legatus *ierit* et renuntiaverit se contumeliose tractatum esse et ipse bellum suaserit, deinde Aeneam qui cum Alexandro Helenam et praedam eripuerit: quapropter certum sibi esse pacem non fieri. imperatque, uti omnes parati sint, ut cum signum dederit, *e* portis inruptionem faciant, aut vincere aut mori sibi certum esse. haec postquam multis verbis dixit hortatusque est eos, consilium dimittit, Amphimachum secum in regiam ducit dicitque ei vereri se ab his qui pacem suaserunt, ne oppidum prodant, eos habere de plebe multos qui una sentiant, opus esse eos interfici. quod si hoc factum sit, se esse patriam defensurum et Argivos superaturum. simulque rogat, ut sibi fidelis et obaudiens paratusque cum armatis sit, id sine suspitione posse fieri, postera die se in arce ita uti solet rem divinam facturum eosque ad cenam vocaturum, tunc Amphimachus cum armatis inruptionem faciat eosque interimat. Amphimachus consilium eius approbat seque hoc facturum promittit. atque ita ab eo discedit.

wyrażenia opinii, kazał powiedzieć, co zechcą. Antenor przypomniał, że najznamienitsi obrońcy Troi, mianowicie Hektor i inni synowie Priama razem z zagranicznymi przywódcami, [którzy przybyli z pomocą], zostali zabici, podczas gdy Argiwowie wciąż mieli najdzielniejszych – Agamemnona, Menelausa i Neoptolemusa, który był nie mniej mężny niż jego ojciec. Mieli też Diomedesa, Ajaksa Lokryjskiego i wielu innych, którzy – jak Nestor i Ulisses – odznaczali się najwyższą rozwagą. Z drugiej strony, Trojanie byli otoczeni i wyczerpani strachem. Doradził, że byłoby lepiej, aby oddali Helenę wraz ze wszystkim, co Aleksander i jego towarzysze zabrali Grekom, i aby zawarto pokój. Po wypowiedzeniu wystarczającej ilości słów na temat zawarcia pokoju, Archemach²¹⁵, syn Priama oraz niezwykle dzielny młodzieniec, wstał i nie przebijając w słowach potępił Antenora oraz tych, którzy się z nim zgadzali, zgał ich czyny i doradził wyprowadzenie wojska i przypuszczenie ataku na obóz, dopóki nie zwyciężą lub nie zginą w walce za ojczyznę. Gdy ten skończył [mówić], wstał Eneas, który w spokojnych i łagodnych słowach nie zgodził się z Archemachem i stanowczo zasugerował, aby zabiegać o pokój z Argiwami. Polidamas zalecał to samo.

- [38] Kiedy wszyscy skończyli się wypowiadać, Priam wstał bardzo zagniewany i w ostrych słowach zbeształ Antenora i Eneasza. Powiedział, że byli pierwszymi, którzy naciskali na wojnę, jako że to oni byli posłami wysłanymi do Grecji. Zgał Antenora, który [teraz] chciał pokoju, chociaż [wcześniej] sam doradzał wojnę; jako poseł bowiem udał się do Grecji i doniósł, że został tam haniebnie potraktowany. Następnie czynił wymówki Eneasowi, że ten wraz z Aleksandrem uprowadził Helenę i łupy. Dlatego więc jest dla niego jasne, że pokój nie zostanie zawarty. Rozkazał, aby wszyscy przygotowali się [do bitwy]. Kiedy zostanie dany sygnał, [Trojanie] przypuszczają atak z bram miasta – postanowił, że albo zwyciężą, albo zginą. Po tym, jak wiele na ten temat powiedział, podniósł ich na duchu i zakończył naradę. Następnie zabrał ze sobą do pałacu królewskiego Archemacha i powiedział mu, że ci, którzy doradzali mu zawarcie pokoju, muszą zostać zgładzeni. Obawiał się bowiem, że zdradzą miasto, ponieważ również wśród ludu było wielu, którzy podzielali ich zdanie. Kiedy tak się stanie, zamierza bronić ojczyzny i pokonać Argiwów. Jednocześnie poprosił go, aby pozostał mu lojalny i posłuszny oraz by stał w gotowości wraz z uzbrojonymi ludźmi, co można uczynić bez wzbudzania podejrzeń. On zaś – jak to ma w zwyczaju – zamierza oddawać cześć bogom na cytadeli, a następnie zaprosi zdrajców na wspólny posiłek. Wtedy Archemach, zgodnie z ustaleniami, zaatakuje ich ze zbrojnymi i zabije. Archemach zgodził się na plan Priama i obiecał, że tak właśnie uczyni. Po chwili oddalił się od niego.

[39] Eodemque die clam conveniunt Antenor Polydamas Ucalegon Dolon, dicunt se mirari regis pertinaciam, qui inclusus cum patria et comitibus perire malit quam pacem facere. Antenor ait se invenisse quod sibi et illis in comune proficiat, quod quo pacto fieri possit dicturum, si sibi fides servaretur. omnes se in fidem Antenori obstringunt. Antenor ut vidit se obstrictum, mittit ad Aenean, dicit patriam prodendam esse et sibi et suis esse cavendum, ad Agamemnonem de his rebus aliquem esse mittendum, qui id sine suspitione curet, maturandum esse, animadvertisse se Priamum iratum de consilio surrexisse, quia ei pacem suaserit, vereri se, ne quid novi consilii ineat. itaque omnes promittunt, statim Polydamantem qui ex his minime invidiosus erat ad Agamemnonem clam mittunt. Polydamas in castra Argivorum pervenit, Agamemnonem convenit, dicit ei quae suis placuerint.

[40] Agamemnon clam noctu omnes duces in consilium convocat eadem refert, quid cuique videatur dicere imperat. omnibus placitum est, ut fides proditoribus servaretur. Ulixes et Nestor dixerunt se vereri hanc rem subire, Neoptolemus hos refutat, dum inter se certant, placitum est signum a Polydamante exigi et id ipsum *propter* Sinonem ad Aenean et Anchisen et Antenorem mitti. Sinon ad Troiam proficiscitur et quia nondum claves portae Amphimachus custodibus tradiderat, signo dato Sinon vocem Aeneae et Anchisae et Antenoris audiendo confirmatus Agamemnoni renuntiat. tunc placitum est omnibus, ut fides daretur iureiurando confirmaretur, ut si oppidum proxima nocte tradidissent Antenori Ucalegonti Polydamanti Aeneae Doloni suisque omnibus parentibus fides servaretur nec non liberis coniugibus consanguineis amicis propinquis, qui una consenserant suaque omnia incolumia sibi habere liceat. hoc pacto confirmato et iureiurando adstricto suadet Polydamas noctu exercitum ad portam Scaeam adducant, ubi extrinsecus caput equi sculptum est, ibi praesidia habere noctu Antenorem et Anchisen, exercitui Argivorum portam reseraturos eisque lumen prolaturus, id signum eruptionis fore.

[41] Postquam pacta dicta demonstrata sunt, Polydamas in oppidum redit, rem peractam nuntiat dicitque Antenori et Aeneae ceterisque quibus placitum erat, uti suos omnes

[39] Tego samego dnia Antenor, Polidamas, Ukalegon i Dolon spotkali się potajemnie i powiedzieli, że są zdumieni uporem króla, który wolałby zginąć wraz ze swoją ojczyzną i towarzyszymi, otoczony przez wroga, niż prosić o pokój. Antenor powiedział, że wymyślił plan, który przyniesie im wszystkim korzyść, a jeśli dochowają mu wierności, powie im, jak można go wcielić w życie. Wszyscy przyrzekli lojalność wobec Antenora. Kiedy Antenor się o tym upewnił, posłał do Eneasza i powiedział, że trzeba zdradzić ojczyznę i zadbać o siebie i swoje rodziny. Dodał, że trzeba wysłać w tej sprawie kogoś do Agamemnona. Kogoś, kto uczyni to bez wzbudzania podejrzeń. I że należy się spieszyć, ponieważ zauważył, że Priam był wściekły, kiedy opuszczał radę po tym, jak doradzał królowi zawarcie pokoju. Antenor obawiał się, że Priam wkrótce obmyśli [przeciwko nim] jakiś nowy plan. Wszyscy obiecali [pomoc] i natychmiast w tajemnicy wysłali do Agamemnona Polidamasa, który z nich wszystkich wzbudzał najmniejsze podejrzenia. Polidamas przybył do obozu Argiwów, spotkał się z Agamemnonem i powiedział mu, co postanowili jego towarzysze.

[40] Tej nocy Agamemnon potajemnie wezwał wszystkich wodzów na naradę, przedstawił sprawę i kazał wszystkim powiedzieć, co o tym sądzą. Wszyscy opowiedzieli się za tym, aby zaufać [trojańskim] zdrajcom. Ulisses i Nestor powiedzieli jednak, że obawiają się wziąć w tym udział. Neoptolemus nie zgodził się z nimi i podczas gdy kłócili się między sobą, postanowiono zażądać od Polidamasa hasła, które następnie mogłoby zostać przekazane przez Sinona²¹⁶ Eneasza, Anchizesowi i Antenorowi. Sinon udał się do Troi, a ponieważ Archemach nie oddał jeszcze strażnikom kluczy od bramy, to Sinon podał hasło, a upewniwszy się, że słyszy głos Eneasza, Anchizesa i Antenora, doniósł o tym Agamemnonowi. Następnie wszyscy zaufali sobie wzajemnie, co dodatkowo potwierdzili przysięgą, że jeśli miasto poddałoby się następnej nocy, to dochowają lojalności nie tylko wobec Antenora, Ukalegona, Polidamasa, Eneasza, Dolona i wszystkich ich rodziców, ale również wobec ich dzieci, żon, krewnych, przyjaciół i sąsiadów, którzy sprzysięgliby się wraz z nimi, a ponadto pozwoli im się zachować cały ich nietknięty dobytek. Po zawarciu tej umowy i scementowaniu jej przysięgą, Polidamas polecił im, aby nocą przyprowadzili armię pod Skajską Bramę, gdzie po zewnętrznej stronie wyrzeźbiono głowę konia²¹⁷. Tam Antenor i Anchizes, którzy tej nocy dowodziliby strażą, otworzą bramę dla wojska Argiwów i podniosą pochodnię, co będzie sygnałem do ataku.

[41] Kiedy wszystko już zostało uzgodnione, omówione i przedstawione, Polidamas wrócił do miasta, zrelacjonował wykonaną misję i powiedział Antenorowi, Eneasza i pozostałym, aby ci przyprowadzili do tej części muru

in eam partem adducant, noctu Scaeam portam aperiant, lumen ostendant, exercitum inducant. Antenor et Aeneas noctu ad portam praesto fuerunt, Neoptolemum susceperunt, exercitui portam reseraverunt, lumen ostenderunt, fugam praesidio sibi suisque ut sit providerunt. Neoptolemus praesidium dat, Antenor eum in regiam ducit, ubi Troianis positum praesidium erat. Neoptolemus in regiam inruptionem facit, Troianos caedit, Priamum persequitur, quem ante aram Iovis obruncat. Hecuba dum fugit cum Polyxena, Aeneas occurrit: Polyxena tradit *se* ei, quam Aeneas ad patrem Anchisen abscondit. Andromacha et Cassandra se in aede Minervae occultant. tota nocte non cessant Argivi devastare praedasque facere.

[42] Postquam dies inluxit, Agamemnon universos duces in arce convocat, diis gratias agit, exercitum conlaudat, omnem praedam iubet in medio reponendam, quam cum omnibus partitus est simulque consulit exercitum, an placeat Antenori et Aeneae et his qui una patriam prodiderint, fidem servari. exercitus totus conclamat placere sibi. itaque convocatis omnibus sua omnia reddit. Antenor rogat Agamemnonem, ut sibi loqui liceat: Agamemnon dicere iubet. principio omnibus Graiugenis gratias agit simulque commemorat Helenum et Cassandram pacem semper patri suasisse, Achillemque suasu Heleni sepulturae redditum fuisse. Agamemnon ex consilii sententia Heleno et Cassandrae libertatem reddit. Helenus pro Hecuba et Andromacha Agamemnonem deprecatur commemoratque semper ab his esse dilectum. etiam his ex consilii sententia libertas concessa est. interea praedam omnem exercitui ut decuit divisit, diis gratias egit, hostias immolavit. quinta die domum reverti constituunt.

[43] Ut dies profectionis advenit, tempestates magnae exortae sunt et per aliquot dies remanserunt. Calchas respondit inferis satis factum non esse. Neoptolemo in mentem venit Polyxenam cuius causa pater eius perierat, in regia non esse inventam. Agamemnonem poscit conqueritur, exercitum accusat, Antenorem accersiri iubet imperatque ei, ut *inquirat* eam inventamque ad se adducat. Antenor ad Aeneam venit et diligentius quaerit, ut, priusquam Argivi proficiscantur, Polyxena Agamemnoni praesentetur.

wszystkich swoich ludzi, otworzyli w nocy Skajską Bramę, podnieśli pochodnię i wpuścili wojsko [greckie] do środka. Antenor i Eneasza byli tej nocy przy bramie, przyjęli Neoptolemusa, otworzyli armii wrota, dali sygnał świetlny i poczynili przygotowania do ucieczki, aby mieć ochronę dla siebie i swoich bliskich. Neoptolemus zapewnił im bezpieczeństwo, Antenor zaś zaprowadził go do pałacu królewskiego, gdzie Trojanie umieścili swój garnizon. Neoptolemus przypuścił szturm na pałac, pozabijał Trojan i ścigał Priama, którego ścigał przed ołtarzem Jowisza. Kiedy Hekuba uciekała wraz z Polikseną, natknęła się na Eneasza; przekazała mu Poliksenę, którą Eneasza ukrył u swojego ojca Anchizesa. Andromacha i Kasandra znalazły kryjówkę w świątyni Minerwy²¹⁸. Przez całą noc Argiwo wie nie przestawali niszczyć i plądrować.

[42] Gdy nastał dzień, Agamemnon wezwał wszystkich przywódców na wzgórze Minerwy²¹⁹. Tam podziękował bogom, pochwalił armię, kazał położyć na środku cały łup, który został rozdzielony między wszystkich i zapytał żołnierzy, czy zgadzają się dotrzymać umowy wobec Antenora, Eneasza i wszystkich tych, którzy razem z nimi zdradzili ojczyznę. Cała armia zawołała jednym głosem, że zgadza się. Tak więc zawoławszy wszystkich, zwrócił im cały ich dobytek. Antenor poprosił Agamemnona, aby pozwolił mu przemówić, na co król przystał. Antenor w pierw podziękował wszystkim synom Grajów. Jednocześnie przypomniał, że Helenus i Kasandra zawsze radzili ojcu zawrzeć pokój i że Achilles został pochowany tylko dzięki interwencji Helenusa. Agamemnon na podstawie decyzji rady zwrócił wolność Helenusowi i Kasandrze²²⁰. Helenus wstawił się u Agamemnona za Hekubą i Andromachą²²¹, przypominając, że zawsze był przez nie kochany. One również uzyskały wolność w wyniku decyzji zgromadzenia. Tymczasem Agamemnon sprawiedliwie rozdzielił wśród wojska cały łup i złożył bogom ofiary dziękczynne. Postanowili wrócić do domu za pięć dni.

[43] Kiedy nadszedł dzień wyjazdu, zerwała się gwałtowna burza, która trwała przez kilka dni. Kalchas poinformował [Greków], że duchy zmarłych nie zostały prześlęgane. Neoptolemusowi przyszło na myśl, że Poliksena, która była przyczyną śmierci jego ojca, nie została odnaleziona w pałacu królewskim. Domagał się od Agamemnona odpowiedzi, żalił się, a nawet oskarżył armię. Agamemnon wezwał Antenora i kazał mu jej szukać, a odnalezioną przyprowadzić do siebie. Antenor przyszedł do Eneasza i uważnie jej poszukał, aby móc przekazać ją Agamemnonowi, zanim Argiwo wie odpłyną. Znalazł ukrywającą się przed Grekami Poliksenę i przyprowadził ją do

Polyxenam ab eis absconsam invenit, ad Agamemnonem adducit: Agamemnon Neoptolemo tradit, is eam ad tumulum patris iugulat. Agamemnon iratus Aeneae quod Polyxenam absconderat eum cum suis protinus de patria excedere iubet. Aeneas cum suis omnibus proficiscitur. Agamemnon postquam profectus est, Helena post aliquot dies maesta magis quam quando venerat domum reportatur cum suo Menelao. Helenus cum Cassandra sorore et Andromacha Hectoris fratris uxore et Hecuba matre Cherronensum petit.

- [44] Hactenus Dares Phrygius mandavit litteris, nam is ibidem cum Antenoris factione remansit. pugnatum est annis decem mensibus sex diebus duodecim ad Troiam. ruerunt ex Argivis, sicut acta diurna indicant quae Dares descripsit, hominum milia DCCCLXXXVI et ex Troianis ruerunt usque ad oppidum proditum hominum milia DCLXXVI. Aeneas navibus profectus est, in quibus Alexander in Graeciam ierat, numero viginti duabus: quem omnis aetas hominum secuta est in milibus tribus et quadringentis. Antenorem secuti sunt duo milia quingenti, Helenum et Andromacham mille ducenti.

[Tabula pugnatorum

Quis Troianorum quem Graecorum occiderit.

Hector Protesilaum Patroclum Merionem Boetem Arcesilaum Prothoenorem (Orcomeneum) Ialmenum Epistrophum Schedium Elephenorem Diorem Polyxenum Philippum Antiphum Idomeneum Polypoetem Leontium Sthenelum. Aeneas Amphimachum Nireum.

Alexander Palamedem Antilochem Aiace Achillem.

Aiax Telamonijs et Alexander mutuis se vulneribus occiderunt. Alexander in proelio moritur, Aiax Telamonijs in castris.

Quis Graecorum quem Troianorum occiderit de ducibus exceptis plebeis.

Achilles Euphemum Hippothoum Pylaeum Asteropaeum Lycaonem Euphorbum Hectorem Troilum Memnonem. Neoptolemus Penthesileam Priamum Polyxenam ad tumulum patris.

Diomedes Antiphum Mesthlen.

Palamedes Deiphobum Sarpedonem.]

Agamemnona. Ten oddał ją Neoptolemusowi, który poderżnął jej gardło przy grobie swojego ojca. Agamemnon był wściekły na Eneasza za ukrywanie Polikseny i kazał mu oraz jego bliskim natychmiast opuścić ojczyznę. Eneasze wraz ze wszystkimi swoimi ludźmi wyruszył w drogę. Kilka dni po wypłynięciu Agamemnona Helena – jeszcze bardziej nieszczęśliwa niż wtedy, gdy przybyła [do Troi] – powróciła do domu wraz ze swoim mężem Menelausem. Helenus²²² zaś udał się na Chersonesz²²³ w towarzystwie swojej siostry Kasandry, żony swojego brata Hektora – Andromachy, i swojej matki Hekuby²²⁴.

- [44] To wszystko, co napisał Dares Frygijczyk; pozostał on bowiem w Troi wraz ze stronnictwem Antenora²²⁵. Walki pod Troją toczyły się dziesięć lat, sześć miesięcy i dwanaście dni. Według dziennika, który napisał Dares, spośród Argiwów poległo 886 tysięcy ludzi, liczba zaś Trojan, która zginęła do czasu zdrady miasta, wyniosła 676 tysięcy. Eneasze wypłynął z 22 statkami, którymi wcześniej Aleksander udał się do Grecji. Podążyło za nim 3400 osób w każdym wieku. Antenorowi towarzyszyło 2500 ludzi, Helenusowi zaś i Andromasze 1200.

[Wykaz walczących²²⁶

Kto spośród Trojan zabił kogo spośród Greków:

Hektor zabił Protesilause, Patrokłusa, Merionesa, Beotów Arcesilause i Protoenora, (Orchomenejskiego) Jalmenusa, Epistrofusa, Schediusa, Elefenora, Dioresa, Poliksenusa, Fidippusa, Antifusa, Idomeneusa, Polipoetesa, Leonteusa i Stenelusa.

Eneasze zabił Amfimacha i Nireusa.

Aleksander zabił Palamedesa, Antilocha, Ajaksa i Achillea.

Ajaks Telamoński i Aleksander zabili się nawzajem. Aleksander zginął na polu bitwy, Ajaks Telamoński zmarł w obozie.

Kto spośród Greków zabił kogo spośród Trojan (spośród szlachetnie urodzonych, osoby z ludu pominięte)²²⁷:

Achilles zabił Eufemusa, Hippotousa, Pyleusa, Asteropeusa, Lykaona, Euforbusa, Hektora, Troilusa i Memnona.

Neoptolemus zabił Pentesileę, Priama oraz Poliksenę (przy grobie swojego ojca).

Diomedes Antifusa i Mestlesa.

Palamedes Dejfoba i Sarpedona.]

KOMENTARZ (do tekstu polskiego)

- 1 Korneliusz Nepos (łac. *Cornelius Nepos*; ur. ok. 110 p.n.e. – zm. ok. 24 p.n.e.) – rzymski historyk i biograf. Zyskał sławę jako autor dzieła *O sławnych mężach* (*De viris illustribus*).
- 2 Gajusz Salustiusz Kryspus (łac. *Gaius Sallustius Crispus*; ur. ok. 86 p.n.e. – zm. 35/34 p.n.e.) – rzymski historyk i polityk. Autor m.in. dzieła *Sprzysiężenie Katyliny* (*De coniuratione Catilinae*) i *Wojna z Jugurtą* (*Bellum Iugurthinum*).
- 3 Ateny (łac. *Athene*; gr. Ἀθήναι) – miasto w Attyce założone przez Erechteusza.
- 4 Homer (gr. Ὅμηρος; VIII w. p.n.e.) – wybitny poeta grecki, autor *Iliady* (Ἰλιάς) i *Odysei* (Ὀδύσσεια). W *Iliadzie* przedstawił on wypadki z kilkudziesięciu dni z ostatniego roku wojny trojańskiej.
- 5 Peliasz (łac. *Pelias*; gr. Πελλιάς) – syn Tyro i Posejdona; według najbardziej rozpowszechnionej tradycji był królem miasta Jolkos w Tesalii, nie zaś władcą na Peloponezie. Miał brata bliźniaka Neleusa i braci przyrodnich Ezona, Fereusa i Amytaona.
- 6 Ezon, Ajson (łac. *Aeson*; gr. Αἴσων) – syn Kreteusa i Tyro, przyrodni brat Peliasza, ojciec Jazona. Peliasz pozbawił go królestwa w Jolkos, Jazona zaś wysłał po złote runo. Kiedy rozeszły się plotki o śmierci Argonautów, Peliasz postanowił zgładzić brata, ale ten popełnił samobójstwo, trując się krwią byka.
- 7 Jazon (łac. *Iason*; gr. Ἰάσων) – syn Ezona i dowódca Argonautów, którzy wyruszyli na poszukiwanie złotego runa. Po powrocie z wyprawy i oddaniu runa Peliaszowi poślubił czarownicę Medeę.
- 8 Kraj Kolchów, Kolchida (łac. *Colchis*; gr. Κολχίς) – historyczna nazwa krainy leżącej na wybrzeżu Morza Czarnego, na obszarze dzisiejszej Gruzji.
- 9 Argus, Argos (łac. *Argus*; gr. Ἄργος) – jeden z uczestników wyprawy po złote runo, z pomocą Ateny (Minerwy) miał wybudować okręt, na którym Argonauci wyruszyli na wyprawę. Najczęściej przyjmuje się, że był synem Arestora, członka argińskiej rodziny królewskiej.
- 10 „Powinni przeczytać *Argonautów*” – nie jest do końca pewne, do jakiego utworu odsyła nas w tym miejscu autor *Historii upadku Troi*. Zob.: „Komentarz filologiczny”.

- 11 Frygia (łac. *Phrygia*; gr. Φρυγία) – kraina w środkowo-zachodniej części Azji Mniejszej. Uściślając, chodzi tu o tzw. Małą Frygię (Frygię Helesponcką), gdzie znajdowała się Troada i sama Troja.
- 12 Laomedont (łac. *Laomedon*; gr. Λαομέδων) – król Troi, praprawnuk Dardanusa, prawnuk Erichtoniusa, wnuk Trosa, syn Ilusa, ojciec Bukoliona, Hiketaona, Klytiusa, Lampusa, Priama i Titonusa. Według Diodora (3.67.4) i Diktysa (4.22) miał również syna Tymoetesa.
- 13 Simoeis (łac. *Simoeis*; gr. Σιμόεις) – rzeka w zachodniej Troadzie, dopływ Skamandra. Obecnie nazywana Dümruk Su (Dümrek Çayı).
- 14 Herkules, Herakles (łac. *Hercules*; gr. Ἡρακλῆς) – syn Dzeusa (ziemskim ojcem był Amfitrion) i Alkmeny, ojciec Tlepolemusa.
- 15 Sparta (łac. *Sparta*; gr. Σπάρτη) – miasto w Lakonii na Peloponezie.
- 16 Kastor (łac. *Castor*; gr. Κάστωρ) i Polluks (łac. *Pollux*; gr. Πολυδεύκης) – bliźniacy, synowie Dzeusa i Ledy, bracia Heleny i Klytajmestry, Argonauci, nazywani Dioskurami („synami Dzeusa”).
- 17 Salamina (łac. *Salamina*; gr. Σαλαμίς) – wyspa w pobliżu wybrzeży Attyki.
- 18 Telamon (łac. *Telamon*; gr. Τελαμών) – syn Eakusa, króla Myrmidonów, i Endeis. Brat Peleusa, ojciec Ajaksa Telamońskiego (zwanego Wielkim) i Teucera.
- 19 Ftyja (łac. *Phthia*; gr. Φθία lub Φθίη) – kraina w Tesalii, ojczyzna Achillesa i Myrmidonów.
- 20 Peleus (łac. *Peleus*; gr. Πηλεύς) – syn Eakusa i Endeis, brat Telamona. Mąż najpierw Antyfony, potem Tetydy, ojciec Achillesa.
- 21 Troja, Ilion (łac. *Troia*, *Ilium*; gr. Τροία, Ἴλιος, Ἴλιον) – miasto w Troadzie położone u zachodnich wybrzeży Azji Mniejszej nad rzeką Skamander. Nazwa Troja wywodzi się od Trosa, wnuka założyciela miasta, Dardanosa, a toponim Ilion bierze swój początek od Ilusa, prawnuka Dardanosa.
- 22 Pylos (łac. *Pylus*; gr. Πύλος) – miasto w Mesenii na Peloponezie, władztwo Nestora.
- 23 Nestor (łac. *Nestor*; gr. Νέστωρ) – syn Neleusa, ojciec Antilocha i Trazymedesa, król Pylos, wódz Meseńczyków.
- 24 Sigeum, Sigejon (łac. *Sigeum*; gr. Σίγειον) – miasto portowe w północno-zachodniej części Troady położone u ujścia rzeki Skamander.
- 25 Hezjona (łac. *Hesiona*; gr. Ἡσιόνη) – księżniczka trojańska, córka króla Laomedonta, siostra Priama i druga żona Telamona. Synem Hezjony i Telamona był Teucer.
- 26 Hypsipilus, Wolkontis i Ampitus (łac. *Hypsipilus*, *Volcontis*, *Ampitus*) – postaci skądinąd nieznane. Zob.: „Komentarz filologiczny”.
- 27 Priam (łac. *Priamus*; gr. Πρίαμος) – praprawnuk Dardanusa, praprawnuk Erichtoniusa, prawnuk Trosa, wnuk Ilusa, syn Laomedonta; brat Hiketaona, Klytiusa, Lampusa, Titonusa, Bukoliona i Tymoetesa; mąż Hekuby i Laotoe; ojciec Laodiki, Kasandry i Medesikasty oraz 50 synów (w tym 19 z Hekubą), m.in.: Agatona, Aleksandra (Parysa), Antifusa, Antifonusa, Chromiusa, Dej-

- foba, Demokoonta, Diusa, Doryklusa, Echemmona, Gorgytiona (z Kastianejrą), Hektora, Helenusa, Hippotousa, Isusa, Kebrionesa, Lykaona (z Laotoe), Mestora, Pammona, Politesa, Polydorusa (z Laotoe) i Troilusa. Po śmierci Laomedonta król Troi, zabity przez Neoptolemusa.
- 28 Hekuba (łac. *Hecuba*; gr. Ἑκάβη) – córka Dymasa, siostra Azjusa, żona Priama, matka Laodiki i Kasandry, Agatona, Aleksandra (Parysa), Antifusa, Antifonusa, Chromiusa, Dejfoba, Diusa, Echemmona, Hektora, Helenusa, Hippotousa, Mestora, Pammona, Politesa i Troilusa.
- 29 Hektor (łac. *Hector*; gr. Ἑκτωρ) – prawnuk Ilusa, wnuk Laomedonta, syn Priama, mąż Andromachy, ojciec Astyanaksa, naczelny wódz Trojan, zabity przez Achillesa.
- 30 Aleksander, Parys (łac. *Alexander, Paris*; gr. Ἀλέξανδρος, Πάρις) – królewicz trojański, syn Priama i Hekuby, brat Hektora, mąż Heleny, jeden z dowódców trojańskich. Według tradycji umiera z powodu ran odniesionych od zatrutych strzał Filokteta (Apollod. *Epit.* 5.8-10; Quint. Smyrn. 10.206; Dict. Cret. 4.19; Malal. *Chron.* 5, s. 110), w utworze Daresa (c. 35) ginie w pojedynku z Ajaksem Telamońskim.
- 31 Dejfob (łac. *Deiphobus*; gr. Δηίφοβος) – syn Priama i Hekuby, jeden z dowódców trojańskich. W *Iliadzie* brak wzmianki o jego śmierci, w utworze Daresa zabity przez Palamedesa (c. 28).
- 32 Helenus (łac. *Helenus*; gr. Ἑλενος) – syn Priama i Hekuby, wieszczek, jeden z dowódców trojańskich.
- 33 Troilus (łac. *Troilus*; gr. Τρωίλος) – najmłodszy syn Priama i Hekuby. Homer nie mówi z czyjej ręki zginął (*Il.* 24.257), w utworze Daresa zabity przez Achillesa (c. 33). W porównaniu z *Iliadą*, w której Troilus został wymieniony tylko raz i nie odgrywał absolutnie żadnej roli w fabule, w *Historii upadku Troi* stał się jednym z głównych bohaterów utworu i najdzielniejszym po Hektorze wojownikiem trojańskim.
- 34 Andromacha (łac. *Andromacha*; gr. Ἀνδρομάχη) – córka Eetiona, żona Hektora, matka Astyanaksa.
- 35 Kasandra (łac. *Cassandra*; gr. Κασσάνδρα) – córka Priamy i Hekuby, obdarzona darem przepowiadania przyszłości. Jej przekleństwem było to, że nikt nie dawał wiary jej wróżbom.
- 36 Poliksena (łac. *Polyxena*; gr. Πολυξένη) – najmłodsza córka Priama i Hekuby, została złożona w ofierze przy grobie Achillesa po zdobyciu Troi przez Greków.
- 37 Jowisz (łac. *Iuppiter*) – najważniejszy bóg rzymskiego panteonu, utożsamiany z greckim Dzeusem. Władca nieba i ziemi, bóstwo pogody (w tym grzmotów i piorunów), ojciec bogów.
- 38 Peonia, Pajonia (łac. *Paeonia*; gr. Παιονία) – kraina w północnej Macedonii nad rzeką Aksjos.
- 39 Z wymienionych tutaj bram Troi Homer (*Il.* 3.145) wspomina tylko Skajską Bramę. Sama praktyka wyliczania bram miejskich, co Dares czyni w kon-

- tekście Troi, była zwykle stosowana w kontekście siedmiu bram Teb. Zob.: Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 126 (przyt. 1).
- 40 Antenor (łac. *Antenor*; gr. Ἀντήνωρ) – doradca Priama, członek starszyny trojańskiej, ojciec Agenora, Akamasa, Archelochusa (Archilocha), Demoleonta, Helikaona, Ifidamasa, Koono, Laodamasa, Laodokusa, Pedeusa i Polybusa.
 - 41 Magnezja (łac. *Magnesia*; gr. Μαγνησία) – niewielka kraina w Tesalii, zamieszkiwana pierwotnie przez Magnetów (Μάγνητες). Magnezja była długim i wąskim pasmem ziemi znajdującym się pomiędzy górami Osa i Pelion na zachodzie a morzem na wschodzie, rozciągającym się od ujścia rzeki Penejos na północy do Zatoki Pagasyjskiej na południu.
 - 42 Grajowie (łac. *Graii*; gr. Γραιοί) – inna nazwa Greków.
 - 43 Beocja (łac. *Boeotia*; gr. Βοιωτία) – kraina w środkowej Grecji.
 - 44 Achaja (łac. *Achaia*; gr. Ἀχαιᾶ) – kraina w północnej części Peloponezu, nad Zatoką Koryncką.
 - 45 Frygijczycy (łac. *Phryges*; gr. Φρύγες) – synonim Trojan. Pierwotnie był to starożytny lud zamieszkujący Frygię, krainę w środkowo-zachodniej części Azji Mniejszej.
 - 46 Anchizes (łac. *Anchises*; gr. Ἀγχίσης) – wnuk Assarakusa, syn Kapysa, ojciec Eneasza i Hippodamei, teść Alkatousa.
 - 47 Eneasza (łac. *Aeneas*; gr. Αἰνεΐας) – prawnuk Assarakusa, wnuk Kapysa, syn Anchizesa i Afrodyty, bratanek Priama, wódz Dardanów.
 - 48 Ukalegon (łac. *Ucalegon*; gr. Οὐκαλέγων) – jeden ze starców trojańskich, członek Rady Starszych miasta, przyjaciel Priama.
 - 49 Bukolion (łac. *Bucolion*; gr. Βουκολίων) – najstarszy, choć nieślubny syn trojańskiego króla Laomedonta i nimfy Kalybe, brat przyrodni Priama. Mąż Abarbarei, ojciec Esepusa i Pedasusa.
 - 50 Pantus, Pantos (łac. *Panthus*; gr. Πάνθοος) – członek starszyny trojańskiej. Według Homera był mężem Frontydy i ojcem Euforbasa, Hyperenora i Polidamasa. W utworze Daresa jest natomiast synem Euforbasa.
 - 51 Lampus, Lampos (łac. *Lampus*; gr. Λάμπος) – wnuk Ilusa, syn Laomedonta, brat Hiketaona, Klytiusa, Priama i Titonusa, ojciec Dolopsa, należał do starszyny trojańskiej.
 - 52 Ida (łac. *Ida*; gr. Ἴδη) – góra w Troadzie w Azji Mniejszej. Nazywana czasem „Frygijską Idą” dla odróżnienia od góry o tej samej nazwie, która znajdowała się na Krecie.
 - 53 Merkury (łac. *Mercurius*) – rzymski bóg utożsamiany z greckim Hermesem. Opiekun kupców i podróżników, wysłannik Jowisza.
 - 54 Junona (łac. *Iuno*) – rzymska bogini utożsamiana z Herą, małżonka Jowisza, opiekunka kobiet.
 - 55 Wenera, Wenus (łac. *Venus*) – rzymska bogini miłości utożsamiana z grecką Afrodytą.

- 56 Minerwa (łac. *Minerva*) – rzymska bogini mądrości i wojny utożsamiana z Ateną.
- 57 Euforbus, Euforbos (łac. *Euphorbus*; gr. Εὐφορβος) – bohater trojański. W *Iliadzie* (16.808) Euforbus był synem (a nie ojcem) Pantusa. Mamy więc do czynienia albo z błędem Daresa, albo jednym z wielu przykładów jego rewizjonizmu homeryckiego. W *Iliadzie* (17.59-60) ginie z ręki Menelausa, u Daresa zostaje zabity przez Achilleusa (c. 23).
- 58 Górna Frygia (łac. *Phrygia Superior*) – tereny Frygii położone na południowy wschód od Troady, które mniej więcej pokrywały się z obszarami późniejszej satrapii perskiej Wielkiej Frygii (Μεγάλη Φρυγία) oraz rzymskich prowincji *Phrygia Salutaris* i *Phrygia Pacatiana*.
- 59 Polidamas, Polydamas (łac. *Polydamas*; gr. Πολυδάμας) – syn Pantusa i Frontydy, brat Euforbosa i Hyperenora, jeden z dowódców trojańskich wyróżniających się w radzie.
- 60 Cytera, Kytera (łac. *Cythera*; gr. Κύθηρα) – wyspa w pobliżu południowych wybrzeży Peloponezu. Była ważnym ośrodkiem kultu Wenus (Afrodyty).
- 61 Menelaus (łac. *Menelaus*; gr. Μενέλαος) – wnuk Pelopsa, syn Atreusa, brat Agamemnona, mąż Heleny, król Sparty i wódz Lacedemończyków.
- 62 Klitajmestra (łac. *Clytaemestra*, *Clytemestra*; gr. Κλυταιμίστρα lub Κλυταιμνήστρα) – córka Tyndareusa i Ledy, przyrodnia siostra Heleny, Kastora i Polluksa, żona Agamemnona, matka Orestesa, Chryzotemidy, Ifianassy i Laodiki.
- 63 Hermiona (łac. *Hermiona*; gr. Ἑρμιόνη) – córka Menelausa i Heleny, siostrzenica Kastora i Polluksa.
- 64 Helena (łac. *Helena*; Ἑλένη) – córka Dzeusa (ziemskim ojcem był Tyndareus) i Ledy, siostra Kastora i Polluksa, przyrodnia siostra Klitajmestry, najpierw żona Menelausa, potem Aleksandra.
- 65 Argos (łac. *Argus*; gr. Ἄργος) – miasto w północno-wschodniej części Peloponezu.
- 66 Diona – matka Wenery, nimfa, córka Nereusa i Doris. Tutaj Diona występuje jako synonim Wenus.
- 67 Helea, Helaja (łac. *Helaea*; gr. Ἑλαία) – miasto na wyspie Cyterze. Zob.: „Komentarz filologiczny”.
- 68 Diana (łac. *Diana*) – rzymska bogini utożsamiana z grecką Artemidą. Córka Dzeusa i Leto, siostra Apollina, bogini łowów, przyrody, płodności oraz Księżycy.
- 69 Apollo (łac. *Apollo*; gr. Ἀπόλλων) – syn Dzeusa i Leto, brat Artemidy, bóg m.in. światła, muzyki i wieszczbiarstwa.
- 70 Tenedus, Tenedos (łac. *Tenedus*; gr. Τένεδος) – wyspa w pobliżu wybrzeży Troady.
- 71 Agamemnon (łac. *Agamemnon*; gr. Ἀγαμέμνων) – wnuk Pelopsa, syn Atreusa, brat Menelausa, mąż Klitajmestry, ojciec Orestesa, Chryzotemidy, Ifianassy i Laodiki, król Myken, naczelny wódz Greków.

- 72 Achilles (łac. *Achilles*; gr. Ἀχιλλεύς) – wnuk Ajakosa, syn Peleusa i Tetydy, przyjaciel Patroklosa, wódz Myrmidonów, zabity przez Parysa.
- 73 Patroklos, Patroklos (łac. *Patroclus*; gr. Πάτροκλος) – syn Menoetiusa i Stenele, przyjaciel Achillesa, zabity przez Hektora.
- 74 Euryalus, Euryjalos (łac. *Euryalus*; gr. Εὐρύαλος) – syn Mekisteusa, uczestnik wyprawy Argonautów, w czasie wojny trojańskiej wódz Argejczyków.
- 75 Tlepolemus, Tlepolemos (łac. *Tlepolemus*; gr. Τληπόλεμος) – syn Herkulesa i Astyochei, wódz Rodyjczyków.
- 76 Diomedes (łac. *Diomedes*; gr. Διομήδης) – prawnuk Porteusy, wnuk Eneusa, syn Tydeusa i Deipyli, mąż Egialei, król Argos i wódz Argejczyków.
- 77 W dominującej tradycji mitologicznej wojska greckie gromadziły się nie w porcie ateńskim, ale w Aulidzie (Hom. *Il.* 2.303; Hyg. *Fab.* 97; Apollod. *Epit.* 3.11; Dict. Cret. 1.17).
- 78 Lesbos (łac. *Lesbos*; gr. Λέσβος) – wyspa w pobliżu wybrzeży Myzji i Troady.
- 79 W kanonicznej tradycji mitologicznej Dioskurowie giną w walce z synami Afareusa (Theoc. *Id.* 22.137; sch. Pind. *Nem.* 10.60 (112); Tzetz. *Sch. Lyc.* 546; Tzetz. *Chil.* 2.686; Hyg. *Fab.* 80; Ov. *Fast.* 5.699; Apollod. *Bibl.* 3.11.2). Wersja śmierci Kastora i Polluksa przekazana przez Daresa prawdopodobnie wynika z funkcji, jaką w panteonie bogów pełnili Dioskurowie: opiekowali się oni rozbitkami oraz ludźmi w potrzebie (Ov. *Fast.* 5.720; Diod. Sic. 4.43; Stat. *Theb.* 7.792; Stat. *Silv.* 3.2.8; Plin. *HN.* 2.37). Zob.: Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 135 (przyp. 2).
- 80 Dardanowie (łac. *Dardani*; Δάρδανοι) – lud żyjący u podnóża góry Ida w Troadzie, blisko spokrewniony z Trojanami. Swoją nazwę wywodzą od Dardanusa, legendarnego założyciela Dardanii, starożytnego miasta położonego w Troadzie. W wielu utworach antycznych (w tym również u Daresa) Dardanowie są traktowani w zasadzie jako synonim Trojan.
- 81 Ajaks Ojlejski (łac. *Ajax Oileus*; gr. Αἴας Ὀϊλιάδης) – syn Ojleusa z Lokrydy, wódz Lokryjczyków. Zwany także Ajaksem Małym lub Lokryjskim.
- 82 Ajaks Telamoński (łac. *Ajax Telamonius*; gr. Αἴας ὁ Τελαμόνιος) – syn Telamona, przyrodni brat Teucera, wódz kontyngentu z Salaminy. Starożytni autorzy nie są zgodni co do tego, kim była matka Ajaksa. Główna tradycja przekazana przez Apollodora (*Bibl.* 3.12.7) czy Plutarcha (*Thes.* 29.1) utrzymuje, że była to Peribeia, córka Alkantusa. Dares (c. 19) natomiast twierdzi, że jego matką była Hezjona, siostra Priama. Rozbieżność z tradycją zachodzi również w przypadku okoliczności śmierci Ajaksa. Według kanonicznego przekazu mitologicznego Telamonida miał popełnić samobójstwo, z kolei w *Historii upadku Troi* (c. 35) umiera z powodu ran odniesionych w pojedynku z Parysem.
- 83 Uliisses, Odyseusz (łac. *Ulixes*; gr. Ὀδυσσεύς) – syn Laertesa i Antikleji, mąż Penelopy, ojciec Telemacha, król Itaki, wódz Cefallenów.
- 84 Protesilaus, Protesilaos (łac. *Protesilaus*; gr. Πρωτεσίλαος) – wnuk Fylakosa, syn Ifiklusa, brat Podarkesa, mąż Laodamei, król Fylaki, wódz Tesalczyków,

- pierwszy poległy pod Troją wojownik grecki. Homer (*Il.* 2.701) nie wspomina, z czyjej ręki zginął, ale według większości przekazów oraz Daresa (c. 19) został zabity przez Hektora. Zdaniem innych został uśmiercony albo przez Eneasa (Dict. Cret. 2.11), albo Euforbusea (Eust. *Il.* 2.701), albo Achatesa (Eust. *Il.* 2.701), albo Cygnusa (Quint. Smyrn. 4.529).
- 85 Neoptolemus, Neoptolemos (łac. *Neoptolemus*; gr. Νεοπτόλεμος) – syn Achillesa i Dejdamei.
- 86 Palamedes (łac. *Palamedes*; gr. Παλαμήδης) – syn Naupliosa, króla Eubei, doświadczony i obdarzony licznymi talentami wódz, w pewnym momencie objął naczelne dowództwo nad wojskiem Achajów. Wersje jego śmierci różnią się w zależności od tradycji. Według najpopularniejszej z nich został on fałszywie oskarżony o zdradę w wyniku intrygi Ulissesa i Diomedesa, a następnie ukamienowany (Hyg. *Fab.* 105; Apollod. *Epit.* 3.8; Verg. *Aen.* 2.81ff; Quint. Smyrn. 5.198; Tzetz. *Sch. Lyc.* 386; Ov. *Met.* 13.34, 308) Z kolei według Pauzanasza (10.31.1) został utopiony przez Diomedesa i Ulissesa podczas połowu ryb; w utworze Daresa ginie przeszyty strzałą Parysa (c. 28).
- 87 Podalirius, Podalejrios (łac. *Podalirius*; gr. Ποδαλείριος) – syn Asklepiusa, młodszy brat Machaona, wódz Tesalczyków.
- 88 Machaon (łac. *Machaon*; gr. Μᾶχάων) – syn Asklepiusa, starszy brat Podaliriusa, wódz Tesalczyków.
- 89 Meriones, Merion (łac. *Meriones*; gr. Μηριόνης) – syn Molosa, woźnica i towarzysz broni Idomeneusa, wódz Kreteńczyków.
- 90 Bryzejda (łac. *Briseis*; gr. Βρισηΐς) – córka Bryzesa, pochodziła z Lyrnessus, branka-nałożnica Achillesa. Znana także jako Hippodameja (Ἴπποδάμεια).
- 91 Mykeny (łac. *Mycenae*; gr. Μυκῆναι lub Μυκῆνη) – miasto w Argolidzie, władztwo Agamemnona.
- 92 Arcesilaus, Arkesilaos (łac. *Arcesilaus*; gr. Ἀρκεσίλαος) – syn Areilykosa i Theobule, brat Protoenora, wódz Beotów, zabity przez Hektora.
- 93 Protoenor (łac. *Prothoenor*; gr. Προθοήνωρ) – syn Areilykosa i Theobule, brat Arcesilausa, wódz Beotów. W *Iliadzie* (14.450-460) zostaje zabity przez Polidamasa, u Daresa natomiast przez Hektora (c. 20).
- 94 Askalafus, Askalafos (łac. *Ascalaphus*; gr. Ἀσκάλαφος) – syn Aresa i Astyochy, brat Jalmenusa, wódz orchomenejskiego kontyngentu z Beocji.
- 95 Jalmenus, Jalmenos (łac. *Ialmenus*; gr. Ἰάλμενος) – syn Aresa i Astyochy, brat Askalafusa, wódz orchomenejskiego kontyngentu z Beocji, zabity przez Hektora.
- 96 Orchomenus, Orchomenos (łac. *Orchomenus*; gr. Ὀρχομενός) – miasto w Beocji.
- 97 Epistrofus, Epistofos (łac. *Epistrophus*; gr. Ἐπίστροφος) – syn Ifitusa, brat Schediusa, wódz Focejczyków, zabity przez Hektora.
- 98 Schedius, Schedios (łac. *Schedius*; gr. Σχεδίος) – syn Ifitusa, brat Epistrofusa, wódz Focejczyków, zabity przez Hektora.
- 99 Focyda, Fokida (łac. *Phocis*; gr. Φωκίς) – kraina w środkowej Grecji.

- 100 Teucer, Teukros (łac. *Teucer*; gr. Τεῦκρος) – nieślubny syn Telamona, przyrodni brat Ajaksa Telamońskiego, najlepszy łucznik po stronie Achajów.
- 101 Buprazjon (łac. *Buprasio*; gr. Βουπράσιον) – miasto w Elidzie, władztwo króla Amarynkeusa.
- 102 Amfimach (łac. *Amphimachus*; gr. Ἀμφίμαχος) – syn Kteatusa, wnuk Posejdona, wujeczny brat Talpiusa, wódz elidzkiego szczepu Epejów. W *Iliadzie* brak wzmianki o jego śmierci, u Daresa ginie z ręki Eneasza (c. 21).
- 103 Diorez (łac. *Diores*; gr. Διώρης) – syn Amarynkeusa, wódz Epejów. W *Iliadzie* (4.517-525) ginie z ręki Pirusa, u Daresa (c. 21) zostaje zabity przez Hektora.
- 104 Talpius, Talpios (łac. *Thalpius*; gr. Θάλπιος) – syn Eurytusa, wnuk Posejdona, kuzyn Amfimacha, wódz Epejów.
- 105 Poliksenus, Polyksejnos (łac. *Polyxenus*; gr. Πολύξενος) – syn Agastenesa, wnuk Augeasa, wódz Epejów, zabity przez Hektora.
- 106 Toas (łac. *Thoas*; gr. Θόας) – syn Andremona i Gorge, wódz Etolów. Miał syna Hemona i córkę, której imienia nie odnotowano.
- 107 Etolia (łac. *Aetolia*; gr. Αἰτωλία) – kraina w środkowej Grecji.
- 108 Nireus (łac. *Nireus*; gr. Νιρέυς) – syn Charopusa i Aglei, wódz kontyngentu z Syme. W *Iliadzie* (2.671-674) najpiękniejszy z Achajów po Achillesie. W *Iliadzie* brak wzmianki o jego śmierci, u Daresa ginie z ręki Eneasza (c. 21).
- 109 Syme, Simi (łac. *Syme*; gr. Σύμη) – niewielka wyspa na północny zachód od Rodos.
- 110 Lokryda (łac. *Locris*; gr. Λοκρίς) – kraina w środkowej Grecji, ojczyzna Lokryczyków.
- 111 Antifus, Antifos (łac. *Antiphus*; gr. Ἄντιφος) – syn Tessalusa, brat Fidippusa, wódz kontyngentu Sporad. Homer nie notuje jego zgonu, u Daresa pada z ręki Hektora (c. 23).
- 112 Fidippus, Fejdippos (łac. *Phidippus*; gr. Φείδιππος) – syn Tessalusa, brat Antifusa, wódz kontyngentu Sporad. Homer nie wspomina o jego śmierci, u Daresa, podobnie jak jego brat, ginie z ręki Hektora (c. 23).
- 113 Kalydna (łac. *Calydna*; gr. Κάλυδνα) – wyspa naprzeciw Karii, pomiędzy Leros i Kos.
- 114 Idomeneus (łac. *Idomeneus*; gr. Ἰδομενεύς) – syn Deukaliona, wnuk Minosa, wódz Kreteńczyków. W *Iliadzie* brak wzmianki o jego śmierci, u Daresa zabity przez Hektora (c. 24).
- 115 Kreta (łac. *Creta*; gr. Κρήτη) – wyspa na Morzu Śródziemnym, położona na południowy wschód od Peloponezu.
- 116 Itaka (łac. *Ithaca*; gr. Ἰθάκη) – niewielka wyspa na Morzu Jońskim, położona niedaleko północno-wschodniego wybrzeża Cefalonii (Kefalonii).
- 117 Eumelus, Eumelos (łac. *Eumelus*; gr. Εὐμηλος) – syn Admeta i Alcesty, wnuk Feresy, wódz Tesalczyków. W utworze Daresa (c. 26) ma również brata o imieniu Feres.
- 118 Fery (łac. *Pherae*; gr. Φεραί) – miasto w Tesalii.

- 119 Podarces, Podarkes (łac. *Podarces*; gr. Ποδάρκης) – wnuk Fylakusa, syn Ifiklusa, brat Protesilausa, wódz Tesalczyków.
- 120 Fylaka (łac. *Phylaca*; gr. Φυλάκη) – miasto w Tealii, władztwo Protesilausa.
- 121 Eskulap, Asklepios (łac. *Aesculapius*; gr. Ἀσκληπιός) – syn Apollina i Koronidy, ojciec Podaliriusa i Machaona, w mitologii jest zarówno herosem jak i bogiem sztuki lekarskiej.
- 122 Triikka (łac. *Tricca*; gr. Τρίκη lub Τρίκκα) – miasto w Tealii.
- 123 Myrmidoni (łac. *Myrmidones*; Μυρμιδόνες) – szczerp z Tealii, dowództwo nad nimi sprawował Achilles.
- 124 Rodos (łac. *Rhodus*; gr. Ῥόδος) – wyspa na Morzu Egejskim, położona na przeciw Karii.
- 125 Eurypylos, Eurypylos (łac. *Eurypylos*; gr. Εὐρύπυλος) – syn Euemona, wódz Tesalczyków.
- 126 Ormenium, Ormenion (łac. *Ormenium*; gr. Ὀρμένιον) – miasto w Tealii. W *Iliadzie* (2.734-735) wymienione obok Hyperei i Asterion jako władztwo Eurypylusa.
- 127 Polipoetes, Polypojetes (łac. *Polypoetes*; gr. Πολυποίτης) – syn Piritousa i Hipodamei, należący do tesalskiego szczerpu Lapitów, towarzysz Leonteusa, wódz Tesalczyków. W *Iliadzie* brak wzmianki o jego śmierci, u Daresa ginie z ręki Hektora (c. 24).
- 128 Leonetus (łac. *Leonteus*; gr. Λεοντεύς) – syn Koronosa, wnuk Kajneusa, Lapita, towarzysz Polipoetesa, wódz Tesalczyków. W *Iliadzie* brak wzmianki o jego śmierci, u Daresa ginie z ręki Hektora (c. 24).
- 129 Argissa (łac. *Argisa* lub *Argissa*; gr. Ἄργισσα) – miasto w Pelazgotydydzie w Tealii.
- 130 Stenelus, Stenelos (łac. *Stenelus*; gr. Σθένελος) – syn Kapaneusa, woźnica i towarzysz Diomedesa, wódz Argejczyków.
- 131 Filoktet (łac. *Philoctetes*; gr. Φιλοκτήτης) – syn Pojasa i Demonassy (lub Metony), Argonauta, król miasta Melibei, wódz tesalskich Magnetów, znakomity łucznicz. W *Iliadzie* (2.718-723) jest wzmianka, że nie bierze on udziału w zmaganiach, ponieważ zostawiono go na Lemnos, aby leczył ranę po ukąszeniu węża.
- 132 Melibea, Meliboja (łac. *Melibea* lub *Meliboea*; gr. Μελίβοια) – miasto w Magnezji w Tealii.
- 133 Guneus – wódz Enieńczyków i Perajbów (szczerpów z północnej Grecji).
- 134 Cyfus, Kyfos (łac. *Cyphus*; gr. Κύφος) – miasto w Perrebiei, najbardziej wysuniętej na północ krainy Tealii.
- 135 Protous, Protoos (łac. *Prothous*; gr. Πρόθοος) – syn Tentredona, wódz tesalskich Magnetów.
- 136 Agapenor (łac. *Agapenor*; gr. Ἀγαπήνωρ) – syn Anceusa, wódz Arkadyjczyków.
- 137 Arkadia (łac. *Arcadia*; gr. Ἀρκαδία) – kraina na Peloponezie.

- 138 Menesteus (łac. *Menestheus*; gr. Μενεσθεύς) – syn Peteusa, król Aten, wódz Ateńczyków.
- 139 Delfy (łac. *Delphi*; gr. Δελφοί) – miasto w Focydzie przy górze Parnassus, sławne z powodu znajdującej się tam wyroczni Apollina.
- 140 Adyton – święty przybytek, ukryta część greckiego lub rzymskiego sanktuarium dostępna wyłącznie dla kapłanów oraz osób wybranych.
- 141 Kalchas (łac. *Calchas*; gr. Κάλχας) – syn Testora, wróżbita w wojsku greckim. W dominującej tradycji jest on Grekiem, Dares zaś czyni z niego trojańskiego zdrajcę, który przeszedł na stronę Achajów. Zob.: „Komentarz filologiczny”.
- 142 Argiwowie (łac. *Argivi*; gr. Ἀργεῖοι) – inna nazwa Achajów. W dosłownym znaczeniu Argiwami byli mieszkańcy Argos i Argolidy, wśród autorów starożytnych termin ten funkcjonował jako ogólne określenie Greków walczących pod Troją.
- 143 Aulida (łac. *Aulis*; gr. Ἀὐλῖς) – miasto w Beocji.
- 144 Argonauci (łac. *Argonautes*; gr. Ἀργοναῦται) – grupa bohaterów, która towarzyszyła Jazonowi w jego wyprawie do Kolchidy po złote runo.
- 145 Telefus, Telefos (łac. *Telephus*; gr. Τήλεφος) – syn Herkulesa i Auge. W kwestii reinterpretacji przez Daresa mitu związanego z Telefusem zob.: „Komentarz filologiczny”.
- 146 Myzja (łac. *Mysia*; gr. Μυσία) – kraina w północno-zachodniej części Azji Mniejszej.
- 147 Teutras (łac. *Teuthras*; gr. Τεύθρας) – syn Lysippe, król Myzji, który pojawia się w micie o Telefusie.
- 148 Diomedes z Myzji (łac. *Diomedes Mysus*; gr. Διομήδης της Μυσός) – postać skądinąd nieznana, prawdopodobnie wzorowana na Diomedesie z Tracji. Zob.: „Komentarz filologiczny”.
- 149 Zelia, Zeleja (łac. *Zelia*; gr. Ζέλεια) – miasto w Troadzie.
- 150 Pandarus, Pandaros (łac. *Pandarus*; gr. Πάνδαρος) – syn Lykaona, wódz kontyngentu z Zelii, najlepszy łucznik w szeregach Trojan.
- 151 Arisba (łac. *Arisba*; gr. Ἀρίσβη) – miasto w Troadzie nad Hellespontem.
- 152 Azjus, Azjos (łac. *Asius*; gr. Ἄσιος) – syn Hyrtakosa, wódz kontyngentu z miast Troady (z Perkoty, Praktios i Abydos) oraz położonej po drugiej stronie Hellespontu Sestos.
- 153 Karia (łac. *Caria*; gr. Καρία) – kraina w południowo-zachodniej Azji Mniejszej.
- 154 Amfimach (łac. *Amphimachus*; gr. Ἀμφίμαχος) – syn Nomiona, brat Nastesa, wódz Karów. Nie mylić z walczącym w szeregach Achajów Amfimachem, synem Kteatusa.
- 155 Nastes (łac. *Nastes*; gr. Νάστης) – syn Nomiona, brat Amfimacha, wódz Karów.
- 156 Licja (łac. *Lycia*; gr. Λυκία) – kraina w południowo-zachodniej części Azji Mniejszej.

- 157 Sarpedon (łac. *Sarpedon*; gr. Σαρπηδών) – syn Dzeusa i Laodamei, wódz Licyjczyków. W *Iliadzie* (16.477-504) ginie w pojedynku z Patroklosem, w utworze Daresa zostaje zabity przez Palamedesa (c. 28).
- 158 Glaukus, Glaukos (łac. *Glaucus*; gr. Γλαῦκος) – syn Hippolochusa, wódz Licyjczyków służący pod komendą swojego przyjaciela i kuzyna Sarpedona.
- 159 Larisa (łac. *Larisa*; gr. Λάρισα) – miasto w południowo-zachodniej Troadzie. Strabon (*Geog.* 13.1.48) podaje, że okoliczne terytorium znane było wśród Greków jako Larisaja (Λαρισαῖα).
- 160 Hippotous, Hippotoos (łac. *Hippothous*; gr. Ἴππόθοος) – wnuk Teutamosa, syn Letosa, brat Pyleusa, wódz Pelazgów. W *Iliadzie* (17.312-318) ginie z ręki Ajaksa Telamońskiego, w utworze Daresa (c. 21) zostaje zabity przez Achillesa.
- 161 Pyleus, Pylajos (łac. *Pylaeus*; gr. Πύλαιος) – wnuk Teutamusa, syn Letusa, brat Hippotousa, wódz Pelazgów. W *Iliadzie* brak wzmianki o jego śmierci, u Daresa ginie z ręki Achillesa (c. 21).
- 162 Cykonja, Kikonja (łac. *Ciconia*; gr. Κίκονια) – kraina położona na południowym wybrzeżu Tracji.
- 163 Eufemus, Eufemos (łac. *Euphemus*; gr. Εὐφημος) – wnuk Keasa, syn Trojzenusa, wódz Cykonów. W *Iliadzie* brak wzmianki o jego śmierci, u Daresa zabity przez Achillesa (c. 21).
- 164 Tracja (łac. *Thracia*; gr. Θράκη) – kraina na północny wschód od Grecji kontynentalnej. Współcześnie obejmuje południowo-wschodnią Bułgarię (Północna Tracja), północno-wschodnią Grecję (Zachodnia Tracja) i europejską część Turcji (Wschodnia Tracja).
- 165 Pirus, Pejroos (łac. *Pirus*; gr. Πείροος) – syn Imbrasa, wódz Traków, pochodził z Ajnos.
- 166 Akamas (łac. *Acamas*; gr. Ἀκάμας) – syn Eussorusa, wódz Traków.
- 167 Pyrechmes, Pyrajchmes (łac. *Pyraechmes*; gr. Πυραΐχμης) – wódz Peonów, pochodził z miasta Amydon.
- 168 Asteropeus, Asteropajos (łac. *Asteropaeus*; gr. Ἀστεροπαῖος) – prawnuk Akesasmenusa, wnuk Aksjusa i Periboi, syn Pelegona, wódz Peończyków, zabity przez Achillesa.
- 169 Chromius, Chromios (łac. *Chromius*; gr. Χρόμιος) – wódz Myzów. Apollodor (*Epit.* 3.35) podaje, że był synem Arsinousa i bratem Ennomusa.
- 170 Ennomus, Ennomos (łac. *Ennomus*; gr. Ἐννομος) – syn Arsinousa, brat Chromiusa, wróżbita, wódz Myzów.
- 171 Alizonia, Halidzonja (łac. *Alizonia*; gr. Ἀλιζώνια) – enigmatyczna kraina zamieszkiwana przez Alizonów (Halidzonów), w świecie homeryckim Alizonia umiejscowiona przypuszczalnie gdzieś w północno-zachodniej Anatolii (być może w Bitynii lub w Myzji). Zob.: „Komentarz filologiczny”.
- 172 Epistrofus, Epistrofos (łac. *Epistrophus*; gr. Ἐπίστροφος) – wódz Alizonów. Według Apollodora (*Epit.* 3.35) miał być synem Mekisteusa i bratem Odiusa.

- 173 Odius, Odios (łac. *Odius*; gr. Ὀδῖος) – syn Mekisteusa, brat Epistrofusa, wódz Alizonów.
- 174 Askaniusz, Askanius (łac. *Ascanius*; gr. Ἀσκάνιος) – wódz Frygów. Apollodor (*Epit.* 3.35) przekazuje, że był on synem Aretaona i bratem Forcysa.
- 175 Forcys, Forkys (łac. *Phorcys*; gr. Φόρκυς) – wódz Frygów. W *Iliadzie* (17.312) był synem Fenopsa, u Apollodora (*Epit.* 3.35) zaś jest synem Aretaona i bratem Askaniusza.
- 176 Meonia (łac. *Maeonia*; gr. Μαιονία) – kraina w środkowo-zachodniej Azji Mniejszej, część Lidii.
- 177 Antifus, Antifos (łac. *Antiphus*; gr. Ἀντιφός) – syn Talemenesa i Nimfy Jeziora Gygajskiego, brat Mestlesa, wódz Meonów. W *Iliadzie* brak wzmianki o jego śmierci, u Daresa ginie z ręki Diomedesa (c. 21).
- 178 Mestles (łac. *Mesthles*; gr. Μέσθλης) – syn Talemenesa i Nimfy Jeziora Gygajskiego, brat Antifusa, wódz Meonów. W *Iliadzie* brak wzmianki o jego śmierci, u Daresa ginie wraz z bratem z ręki Diomedesa (c. 21).
- 179 Paflagonia (łac. *Paphlagonia*; gr. Παφλαγονία) – kraina w północnej części Azji Mniejszej.
- 180 Pylemenes, Pylajmenes (łac. *Pylaemenes*; gr. Πυλαιμένης) – ojciec Harpaliona, wódz Paflagończyków i Enetów.
- 181 Etiopia (łac. *Aethiopia*; gr. Αἰθιοπία) – u Homera (*Il.* 1.423; 23.206) jest to mityczna kraina na południowych krańcach znanego świata nad Okeanosem, którą zamieszkiwali szlachetni Etiopowie (dosł. „mający twarz spaloną słońcem”, od αἶθω „zapalać” i ὄψ „twarz”). W czasach posthomeryckich Etiopami nazywano ogólnie czarnoskórą populację zamieszkującą Nubię i obszary Afryki Subsaharyjskiej.
- 182 Memnon (łac. *Memnon*; gr. Μέμνων) – syn Titonosa i Eos, bratanek Priama, król Etiopów. W kwestii nazywania go przez Daresa „Persem” zob.: „Komentarz filologiczny”.
- 183 Rezus, Rezos (łac. *Rhesus*; gr. Ῥήσος) – syn Eioneusa, krewny Hippokoonta, król Traków.
- 184 Archiloch z Tracji (łac. *Archilochus*; gr. Ἀρχίλοχος) – postać skądinąd nieznana.
- 185 Adrestia, Adrasteja (łac. *Adrestia*; gr. Ἀδράστεια lub Ἀδρήστεια) – miasto w Myzji.
- 186 Adrastus, Adrastos (łac. *Adrastus*; gr. Ἄδραστος lub Ἄδρηστος) – syn Meropsa, brat Amfiusa, wódz Myzów, wraz z Amfusem prowadził wojska z Adrestii, Apajsosu, Pityei i Terei (Hom. *Il.* 2.828-830).
- 187 Amfius, Amfios (łac. *Amphius*; gr. Ἄμφιος) – syn Meropsa, brat Adrastusa, wódz Myzów.
- 188 Nauplius, Nauplios (łac. *Nauplius*; gr. Ναύπλιος) – ojciec Palamedesa, król Eubei. W szeroko rozpowszechnionej tradycji mitologicznej nazywany Naupliusem Niszczycielem, ponieważ doprowadził do rozbicia powracającej spod

- Troi greckiej floty w odwecie za niesprawiedliwe zabicie Palamedesa. Zob.: Grimal 1987, s. 245-246.
- 189 Kormus, Kormos (łac. *Cormus*; gr. Κόρμος) – miejsce skądinąd nieznanne. Zob.: „Komentarz filologiczny”.
- 190 Aniusz, Anios (łac. *Anius*; gr. Ἄνιος) – syn Apolla i Rojo, król Delos, kapłan Apollina. Miał trzy córki: Eno, Spermo i Elais oraz trzech synów: Andrusa, Mykonosa i Thasusa.
- 191 Demofon (łac. *Demphoon*; gr. Δημοφῶν lub Δημοφῶων) – syn Tezeusza i Fedry (lub Ariadny), mąż Fyllis, ojciec Oksyntesa, brat Akamasa. Według tradycji wraz z bratem wyruszył na wojnę trojańską, aby uwolnić lub wykupić babkę Etrę, która była niewolnicą Heleny. Zob.: Grimal 1987, s. 72.
- 192 Akamas (łac. *Acamas*; gr. Ἀκάμας) – syn Tezeusza i Fedry, mąż Laodike, ojciec Munitusa, brat Demofona, od jego imienia wywodzi swoją nazwę attycki ród Akamantydów. Zob.: Grimal 1987, s. 18-19.
- 193 Achiwowie (łac. *Achivi*; gr. Ἀχαιοί) – inna nazwa Greków.
- 194 Synowie Grajów (łac. *Graiuigenae*) – Grecy.
- 195 Orkus (łac. *Orcus*) – bóg świata podziemi.
- 196 Elefenor (łac. *Elephenor*; gr. Ἐλεφήνωρ) – syn Chalkodonta, wódz Abantów z Eubei. Według Homera (*Il.* 2.536-545) wyruszył na wojnę trojańską z 40 okrętami z Eubei, w katalogu okrętów Daresa (c. 14) całkowicie pominięty. W *Iliadzie* (4.463-469) zabity przez Agenora, u Daresa – przez Hektora.
- 197 Dolon (łac. *Dolon*; gr. Δόλων) – syn Eumedesa. Pojawia się on w krótkim epizodzie X księgi (10.314-464) *Iliady*. Kiedy Trojanie podjęli decyzję o wysłaniu szpiega do wrogiego obozu, aby wybać zamiary Achajów, Dolon na ochotnika zgłosił się do tego zadania. Nie udało mu się jednak przeniknąć do obozu, ponieważ został schwytany przez Ulissesa i Diomedesa. Zmuszony do wyjawienia Grekom pozycji wojsk trojańskich, został następnie ścięty z ręki Diomedesa. W utworze Daresa Frygijczyka ta drugorzędna postać z *Iliady* nabrała zupełnie nowego (i większego) znaczenia, jako że stał się on jednym z przywódców spisku przeciwko Priamowi, który ostatecznie doprowadził do zdobycia Troi przez Greków.
- 198 Lykaon (łac. *Lycaon*; gr. Λυκάων) – syn Priama i Laotoe, brat Polydorosa, przyrodni brat Hektora i Aleksandra (Parysa), zabity przez Achillesa.
- 199 Astyanaks (łac. *Astyanax*; gr. Ἀστυάναξ) – malutki synek Hektora i Andromachy, wnuk Priama.
- 200 Ifiklus, Ifiklos (łac. *Iphiclus*; Ἴφικλος) – według A. Beschornera mowa tu o Ifiklusie, synu Fylakusa, ojcu Protesilausa i Podarcesa. Zob.: Beschorner 1992, s. 152. Nie można jednak wykluczyć, że być może chodzi tu o Ifiklusa, syna Idomeneusa z Krety. Świadczyć o tym mogłoby choćby wymienienie go w tekście zaraz po swoim ojcu. Z taką interpretacją wiąże się jednak pewien problem – według głównej tradycji mitologicznej Ifiklus, syn Idomeneusa, nigdy nie wyruszył na wojnę trojańską, a podczas nieobecności ojca został

- zgładzony przez Leukusa. Zob.: Grimal 1987, s. 158. Z drugiej strony nie byłby to pierwszy raz, kiedy Dares Frygijczyk dopuściłby się tego rodzaju rewizjonizmu mitologicznego.
- 201 Walka Hektora z Achillosem nie ma nic wspólnego z opisem pojedynku tych bohaterów w *Iliadzie* (22.213-330).
- 202 Miejsce pochówku Hektora nie jest wymienione w *Iliadzie* (24.787-798).
- 203 Feres (łac. *Pheres*; gr. Φέρης) – postać skądinąd nieznana. Domniemany syn Admeta i brat Eumelusa. Zob.: „Komentarz filologiczny”.
- 204 Admet, Admetos (łac. *Admetus*; gr. Ἀδμητος) – syn Feresa, mąż Alcesty, zięć Peliasa, ojciec Eumelusa, król Fer w Tesalii. W utworze Daresa ma również drugiego syna, który walczy pod Troją – Feresa.
- 205 „Wiódł znieawidzone życie w miłości” – chodzi tu po prostu o to, że żar niespełnionej miłości odebrał mu całą radość z życia.
- 206 W kodeksie *L* przywołanym w aparacie krytycznym łacińskiej edycji *De excidio Troiae historia* pojawia się prawdopodobne imię tego niewolnika – Fiuks (łac. *Phiux*). Zob.: Meister 1873, s. 33, app. crit. v. 14. Z kolei w utworze Diktysa (3.2) nazywa się on Automedont.
- 207 Podany przez Daresa skład poselstwa (Ulisses, Nestor i Diomedes) do Achilleusa różni się od tego, który jest u Homera. W *Iliadzie* (9.162-655) do Pelidy udają się Ulisses, Ajaks Telamoński i Feniks.
- 208 Świątynia Apollina Tymbrejskiego (łac. *fanum Apollinis Thymbraei*) – świątynia ta nie znajdowała się dosłownie przed bramą miasta, ale w położonej jakieś 8 km od Troi miejscowości Tymbra (łac. *Thymbra* lub *Thymbre*; gr. Θύμβρα lub Θύμβρη), przy rzece Thymbrios, stąd *Thymbraeus* (Tymbrejski), przydomek Apollina. Warto zauważyć, że jedna z bram Troi, które zostały wymienione w rozdziale 4 utworu, a mianowicie Tymbrejska, wzięła swoją nazwę właśnie od tego przydomka.
- 209 Antiloch (łac. *Antilochus*; gr. Ἀντίλοχος) – wnuk Neleusa, syn Nestora, brat Trzymedesa. Wersje dotyczące jego śmierci różnią się w zależności od źródła. Według Pindara (*Pyth.* 6.28), kiedy jego ojciec Nestor został zaatakowany przez Memnona, Antiloch poświęcił się, by go ocalić, wypełniając w ten sposób prorocтво wyroczni, która ostrzegła go, by „strzegł się Etiopa”. W relacji Hyginusa (*Fab.* 113) zginął on z ręki Hektora, natomiast w utworze Daresa zostaje zabity przez Parysa.
- 210 Scyrus, Skyros (łac. *Scyrus*; gr. Σκυρος) – wyspa w archipelagu Sporadów, w północnej części Morza Egejskiego.
- 211 Lykomedes (łac. *Lycomedes*; Λυκομήδης) – ojciec Dejdamiei, dziadek Neoptolemusa, król Dolopów na wyspie Scyrus.
- 212 Penthesilea, Pentezylea, Penthesileja (łac. *Penthesilea*; gr. Πενθεσίλεια) – córka Aresa i Otrere, siostra Hippolity, Antiopy i Melanippy, matka Kaystrusa, królowa Amazonek, która po śmierci Hektora przybyła na pomoc Trojanom. W głównej tradycji mitologicznej (Hyg. *Fab.* 112; Apollod. *Epit.* 5.1; Diod.

- Sic. 2.46.5; Quint. Smyrn. 1.18; 277; 538; Tzetz. *Posthom.* 6; 110; 136; Tzetz. *sch. Lyc.* 999; Dict. Cret. 4.2) zginęła pod Troją w pojedynku z Achillem. W utworze Daresa jednak jej zabójcą okazał się syn Achilleusa, Neoptolemus.
- 213 Amazonki (łac. *Amazones*; gr. Ἀμαζόνες) – szereg wojowniczych kobiet. Starożytni autorzy nie byli zgodni co do tego, gdzie znajdowała się ich ojczyzna. Zdaniem jednych ich królestwo leżało na północnych krańcach znanego świata, według innych na stokach Kaukazu lub w Tracji, a jeszcze inni uważali, że żyły one w Poncie lub na stepach Scytii. Zob.: Grimal 1987, s. 26.
- 214 Broń Achilleusa – była to: (1) słynna włócznia z peliońskiego drzewa (Hom. *Il.* 16.140-144; 19.387-391; 22.133-134); (2) kunsztownie zdobiona tarcza (Hom. *Il.* 18.478-608); (3) pancerz, „jaśniejszy od ognia płomieni” (Hom. *Il.* 18.610); (4) ciężki hełm ze złotą kitą (Hom. *Il.* 18.611-612); (5) nagolenice z najlepszej cyny (Hom. *Il.* 18.613). Tarcza, pancerz, hełm i nagolenice zostały wykute przez Hefajstosa.
- 215 Archemach (łac. *Archemachus*; gr. Ἀρχέμαχος) – jeden z synów Priama, wspomniany także przez Hyginusa (*Fab.* 90), Apollodora (*Bibl.* 3.12.5) i Diktysa (3.7). Zob.: „Komentarz filologiczny”.
- 216 Sinon (łac. *Sinon*; gr. Σίνων) – syn Esimusa, kuzyn Ulissesa. Główna tradycja (z którą polemizuje autor *Historii upadku Troi*) czyniła z niego szpiega, którego Achajowie pozostawili w Troi, kiedy pozorowali odpłynięcie całej floty i powrót do Grecji. Zadaniem Sinona było poinformowanie ich o tym, czy Trojanie zdecydowali się wprowadzić drewnianego konia do miasta. Zob.: Grimal 1987, s. 322.
- 217 Ewidentne nawiązanie ze strony autora do legendy o „koniu trojańskim”. Zob.: „Komentarz filologiczny”.
- 218 Świątynia Minerwy (Ateny) (łac. *aedes Minervae*) znajdowała się na szczycie trojańskiej cytadeli niedaleko pałacu królewskiego. Zob.: Smith 1873b, s. 33.
- 219 Wzgórze Minerwy (*arx Minervae*) – cytadela Troi, nazywana tak od znajdującej się tam świątyni Minerwy. Częściej spotykaną u starożytnych autorów nazwą trojańskiego akropolu jest Pergamon (Pergam).
- 220 Według tradycji (Aesch. *Ag.* 1380; Eur. *Tro.* 353-405; Apollod. *Epit.* 5.23; 6.23; Quint. Smyrn. 14.20-23; Paus. 10.27.1) Kasandra została zabrana przez Agamemnona do Myken jako branka.
- 221 Według tradycji (Eur. *Tr.* 660; Eur. *Andr.* 15) Andromacha została wywieziona z Troi jako branka przez Neoptolemusa, a po jego śmierci oddana Helenusowi, który ją poślubił (Verg. *Aen.* 3.294; Eur. *Andr.* 1245; Paus. 1.11.1). Zob.: Grimal 1987, s. 30-31.
- 222 Tradycje nie są zgodne co do dalszych losów Helenusa, ale przeważnie przyjmowano (Apollod. *Epit.* 6.12; Serv. *ad Aen.* 2.166), że po upadku Troi udał się wraz Neoptolemusem do Epiru, który umierając przekazał mu królestwo Molossów (Paus. 1.11.1) lub Chaonów (Verg. *Aen.* 3.294)

- 223 Chersonesz (łac. *Chersonesus*; gr. Χερσόνησος) – chodzi tutaj o Chersonesz Tracki (gr. Θρακική Χερσόνησος) (por.: Apollod. *Epit.* 5.23; Eur. *Hec.* 34), czyli półwysep Gallipoli, gdzie według tradycji znajdował się grób Hekuby, zwany *Cynossema* (gr. Κυνὸς σῆμα).
- 224 W głównej tradycji mitologicznej Hekuba po zagładzie Ilionu została przydzielona jako branka Ulissesowi (Apollod. *Epit.* 5.23; Serv. *ad Aen.* 3.6) oraz pomściła śmierć jednego ze swoich synów, zabijając Polimestora, króla Chersonezu. Chcąc ukarać Hekubę za tę zbrodnię, Grecy postanowili ją ukamienować, jednak pod stosem kamieni nie odnaleziono jej zwłok, ale sukę (Quint. Smyrn. 14.347). Według innej wersji przemieniła się w sukę, gdy gonili ją towarzysze Polimestora (Ov. *Met.* 13.565) lub popełniła samobójstwo, rzucając się ze statku do morza (Hyg. *Fab.* 111).
- 225 Według Pindara (*Pyth.* 5.83) po upadku Troi Antenor oraz jego synowie udali się do Cyreny w Libii. Bardziej rozpowszechniona wersja dotycząca jego losów mówi, że przybył on do północnej Italii, gdzie miał założyć miasto Patavium i dać początek ludowi Wenetów (Verg. *Aen.* 1.243-246; Strab. *Geog.* 5.212; 12.544; Liv. 1.1.). Inna tradycja (Strab. *Geog.* 3.157) głosi, że miał on dotrzeć do Iberii i założyć miasto Opsicellę (Ocellę). Po zakończeniu wojny Antenor pozostaje w Troi jedynie w relacji Daresa oraz Diktysa (5.17), według którego po upadku miasta Antenor zabrał ocalałych z rzezi mieszkańców i na gruzach Ilionu założył nowe królestwo, którym następnie mądrze władał. Przekaz ten jest najbliższy wersji z *De excidio Troiae historia* i jest całkiem możliwe, że Dares zaczerpnął go właśnie z tekstu Diktysa.
- 226 Podobne wykazy znajdują się również w utworze Hyginusa. Zob.: listę pojedynków pod Troją (*Fab.* 112); listę tych, którzy zabili w walkach wodzów (*Fab.* 113) oraz zestawienie, jaką liczbę wrogów zabili poszczególni bohaterowie achajscy (*Fab.* 114) oraz trojańscy (*Fab.* 115).
- 227 Hyginus (*Fab.* 114-115) w swoim wykazie podliczył też, ilu wojowników z ludu uśmiercili poszczególni herosi. I tak na przykład Achilles łącznie zabił 72 Trojan, a Hektor 31 Greków.

KOMENTARZ FILOLOGICZNY

List dedykacyjny

- Edycja F. Meistera (1873): **cui nihil adiciendum vel diminuendum rei reformandae causa putavi, alioquin mea posset videri.**

Wprowadzona zmiana: **cui nihil adiciendum vel diminuendum rei formandae causa putavi, alioquin mea posset videri.**

Uzasadnienie: Za kodeksem *M.* Koniektura Dedericha (*rei reformandae causa*), którą przyjął Meister, jest tutaj zbędna, ponieważ nie powoduje żadnej zmiany znaczeniowej w porównaniu z wersją z manuskrytu *M*¹.

Rozdział 1

- **Argonautas legant:** Ten krótki fragment nastęrcza nam pewnych trudności, zarówno na gruncie translatorskim, jak i filologicznym. Część tłumaczy oddaje ten passus w przekładzie jako „powinni przeczytać *Argonautika*”², inni zaś preferują wersję: „powinni przeczytać *Argonautów*”³. W swoim tłumaczeniu zdecydowałem się postawić na ten drugi wariant, który bardziej dosłownie oddaje tekst łaciński⁴, a ponadto nie narzuca z góry czytelnikowi odwołania do *Argonautików* Waleriusza Flakkusa lub Apoloniosa z Rodos, za czym opowiadają się niektórzy badacze.

¹ Beschorner 1992, s. 12, 70. Por.: Dederich 1835, s. 35.

² Zob. np.: Frazer 1966, s. 134: „If anyone wishes to know about them, he should read the *Argonautica*”; Cornil 2012: „It is not my duty to talk about those who left with Jason; if anyone wants to learn more about them, they should read the *Argonautica*” (s. 51, tłumaczenie pierwsze); „It is not my duty to talk about those who left with Jason. Whoever wants to know more about them should read the *Argonautica*” (s. 74, tłumaczenie drugie); Sturm 2015, s. 49: „Wer aber jene kennenlernen möchte, möge die *Argonautica* studieren”.

³ Zob. np.: Beschorner 1992, s. 14: „Sollen doch die, die sie kennenlernen wollen, die «Argonauten» lesen”; Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 122: „Не наше дело перечислять всех тех, кто отправился с Ясоном, а те, кто хочет это узнать, пусть читают «Аргонавтов»”.

⁴ *Argonautas* to forma biernika liczby mnogiej od *Argonautae* („Argonautaci”).

Do jakiego zatem dzieła odsyła nas tutaj domniemany autor, który – jak sam twierdzi – napisał tę pracę w czasach wojny trojańskiej? Jedyńm utworem, do którego mógłby się odwoływać, nie tracąc przy tym wiarygodności, byłyby jakieś niepoświadczone skądinąd przedhomeryckie *Argonautika*. W literaturze przedmiotu padają różne propozycje dotyczące tego, o jaki utwór mogło chodzić Daresowi. Najczęściej sugeruje się *Wyprawę Argonautów (Argonautika)* Apolloniosa z Rodos (III wiek p.n.e.) lub *Argonautyki* Waleriusza Flakkusa (I wiek n.e.). Zdaniem H. Dungaera, analiza literacka konkretnych szczegółów wspomnianych przez Daresa sugeruje dzieło Waleriusza Flakkusa⁵, z drugiej jednak strony wielu badaczy zgłasza poważne wątpliwości co do argumentacji niemieckiego filologa⁶. R. Sturm widzi w tym miejscu odwołanie do utworu Apolloniosa z Rodos⁷, z kolei J. Colavito sugeruje, że autor *Historii upadku Troi* być może uznał pochodzące z V wieku n.e. *Orfickie Argonautyki (Argonautica Orphica)* za prawdziwe dzieło Argonauty Orfeusza, które powstało przed wojną trojańską⁸.

A. Beschorner przekonująco wykazał w swojej monografii, że rozdziały 1-3 *De excidio Troiae historia* opierają się głównie na fragmentach 4 księgi (4.32 oraz 4.40-55) *Biblioteki historycznej* Diodora Sycylijskiego⁹. To jednak nie rozwiązuje naszego problemu w kontekście omawianego tutaj passusu, ponieważ tytuł dzieła Diodora nie brzmi ani *Argonautae*, ani *Argonautika*. Fragment *Argonautas legant* musi się zatem odnosić do jakiegoś innego dzieła. Należy więc – jak uważa Beschorner – zidentyfikować źródło, z którego korzystał Diodor, gdy relacjonował przygody Argonautów, i które mógł również wykorzystać Dares¹⁰. Na to pytanie badacze już dawno znaleźli odpowiedź: rozdziały 40-55 księgi 4 Diodora oparte są na utworze Dionizjosa Skytobrachiona (III wiek p.n.e.), które nosiło tytuł *Argonautika* lub *Argonautai* (co można oddać w języku łacińskim jako *Argonautae*)¹¹. Możliwe więc, że to właśnie do tego dzieła nawiązywał Dares pod koniec pierwszego rozdziału *Historii upadku Troi*.

Innym utworem, który możemy wziąć pod rozwagę w tym kontekście, jest dzieło pt. *Argonautae* („Argonauci”), napisane w heksametrze przez rzymskiego poetę Publiusza Terencjusza Warrona z Ataksu (ur. ok. 82 p.n.e. – zm. 35 p.n.e.). Było to luźne tłumaczenie *Argonautików* Apolloniosa z Rodos¹², z których do naszych

⁵ Dunger 1869, s. 14-15. Do takiej interpretacji przychylają się również rosyjscy wydawcy *De excidio Troiae historia*, J. Colavito, autor angielskiego przekładu *Orfickich Argonautyk*, oraz niemiecki filolog W.S. Teuffel. Zob.: Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 122; Colavito 2011, s. 78 (przyp. 2); Teuffel 1873b, s. 511.

⁶ Zob. np.: Koerting 1874, s. 72-80; Wagener 1879, s. 96-98; Beschorner 1992, s. 131-132.

⁷ Sturm 2015, s. 49 (przyp. 106).

⁸ Colavito 2011, s. 78 (przyp. 2).

⁹ Beschorner 1992, s. 77-88, 218-222.

¹⁰ Ibidem, s. 219.

¹¹ Ibidem. Por.: Green 2007, s. 19, 30. Tytuł dzieła Dionizjosa Skytobrachiona pojawia się w wersji opisowej w trzeciej księdze Diodora (3.52.3) jako περί τῶν Ἀργοναυτῶν [dosł. „(dzieło) o Argonautach”].

¹² Teuffel 1873a, s. 363.

czasów zachowało się jedynie 10 fragmentów, zawierających łącznie 16 wersów (z czterech ksiąg). W niektórych passusach możemy znaleźć wyraźną wskazówkę, że oryginalny tytuł łaciński dzieła Warrona z Ataksu brzmiał *Argonautae* (fr. 1: *Varro Argonautarum primo*; fr. 4: *traditur haec historia de Aristaeo in corpore Argonautarum a Varrone Atacino*; fr. 5: *Varro (...) in Argonautis*)¹³, co zgadzałoby się z fragmentem *Argonautas legant*, który pojawia się w utworze Daresa.

Jest jeszcze inna, o wiele prostsza, ewentualność: zwrot *Argonautas legant* wcale nie musi być odwołaniem do tytułu konkretnej pracy, ale może być też rozumiany jako bardziej ogólna sugestia skierowana do czytelnika, ażeby ten poczytał sobie o historii Argonautów¹⁴.

Reasumując, hipoteza zaproponowana przez Beschornera, zakładająca odeślanie czytelnika *De excidio Troiae historia* do dzieła Dionizjosa Skytobrachiona, wydaje się tutaj najbardziej przekonująca ze względu na wyraźne paralele między rozdziałami 1-3 utworu Daresa a Diodorem, który sam opierał się na Dionizjosie, ale sprawę należy zasadniczo pozostawić otwartą.

Rozdział 3

- Edycja F. Meistera (1873): **Hercules, ubi omnium voluntates intellexit, naves paravit, milites elegit.**

Wprowadzona zmiana: **Hercules, ubi omnium voluntates intellexit, naves XII paravit, milites elegit.**

Uzasadnienie: Jak pisze A. Beschorner, liczbę 12, która pojawia się w kodeksie *G*, można również znaleźć w wielu rękopisach zbadanych przez H.J. Courtneya w pracy *A study of eighteen manuscripts of Dares Phrygius*¹⁵. W innych źródłach pojawiają się inne liczby. Apollodor (*Bibl.* 2.6.4) oraz Diodor (4.32) odnotowują 18 okrętów, z kolei Homer (*Il.* 5.641) mówi o sześciu.

- Edycja F. Meistera (1873): **quod ubi Laomedonti regi nuntiatum est classem Graecorum ad Sigeum accessisse, et ipse cum equestri copia ad mare venit et coepit proeliari.**

¹³ Cytaty Warrona z Ataksu na podstawie wydania: *Fragmenta poetarum Latinorum epicorum et lyricorum. Praeter Enni Annales et Ciceronis Germanicique Aratea*, ed. J. Blänsdorf, Berlin: De Gruyter 2011.

¹⁴ Beschorner 1992, s. 220-221. Z takiego założenia wyszedł najwyraźniej W. Hradský w swoim niemieckim tłumaczeniu Daresa. Zob.: Hradský 2005, s. 10: „Diejenigen namentlich zu nennen, die mit Iason aufbrachen, ist augenscheinlich nicht unsere Aufgabe; wer sie erfahren will, der möge die Geschichte von den Argonauten lesen”. („Naszym zadaniem nie jest wymienianie tych, którzy wyruszyli z Jazonem; kto chce ich poznać, ten mógłby przeczytać historię Argonautów”. Przekład własny).

¹⁵ Beschorner 1992, s. 85. Por.: Courtney 1959.

Wprowadzona zmiana: *quod ubi Laomedonti regi nuntiatum est classem Graecorum ad Sigeum accessisse, Laomedon cum equestri copia ad mare venit et coepit proeliari.*

Uzasadnienie: Zmiana z *et ipse* na *Laomedon* za kodeksem *G* oraz sugestią A. Beschornera¹⁶. R.T. Clark sugeruje również, aby pominąć znajdującą się na początku zdania koniekturę Meistera *quod ubi* ze względu na paralelę ze zdaniem z c. 2, s. 3, w. 20 (*Laomedon regi nuntiatum est*)¹⁷.

- Edycja F. Meistera (1873): (...) **dono dedit. ceteri uero qui cum Laomedonte ierant occiduntur. Priamus in Phrygia** (...).

Wprowadzona zmiana:(...) **dono dedit. Laomedontis filii qui cum eo fuerant occiduntur Hypsipilus Volcontis Ampitus. Priamus in Phrygia** (...).

Uzasadnienie: Analiza manuskryptów dokonana przez H.J. Courtneya potwierdza zasadność uwzględniania wersji z kodeksu *G*¹⁸. Dodatkową zaletą tej lekcji jest również to, że podaje ona imiona synów Laomedonta, którzy zostali zabici przez Greków. Warto również zauważyć, że wymienieni tutaj synowie Laomedonta – Hypsipilus, Wolkontis i Ampitus¹⁹ – nie pojawiają się w żadnym innym źródle antycznym²⁰ i najprawdopodobniej stanowią inwencję autora tekstu. Homer (*Il.* 6.23; 20.237-238) wymienia łącznie sześciu synów Laomedonta (Bukoliona, Hiketaona, Klytiusa, Lampusa, Priama i Titonusa), imię siódmego (Tymoetes) podaje natomiast Diodor (3.67.4) i Diktys (4.22).

- **Priamus in Phrygia erat:** Informacja, że Priam przebywał we Frygii, kiedy Troja była zdobywana przez Greków, jest sprzeczna z tradycją, która głosi, że Priam, który był jeńcem Herkulesa, został wykupiony z niewoli przez swoją siostrę Hezjonę (*Apollod. Bibl.* 2.6.4; *Hyg. Fab.* 89; *Tzetz. Sch. Lyc.* 34), a następnie uczyniony przez Herkulesa władcą Troi (*Diod. Sic.* 4.32; *Serv. ad Aen.* 3.3)²¹. Historia ta powstała prawdopodobnie ze względu na starożytną etymologię imienia Priama (od gr. *πρίασθαι* „kupować”). A. Beschorner przypuszcza, że

¹⁶ Beschorner 1992, s. 16, 86.

¹⁷ Clark 1914, s. 17. Zdaniem A. Beschornera sugestia Clarka jest tutaj „całkowicie akceptowalna” (durchaus akzeptabel). Zob.: Beschorner 1992, s. 86.

¹⁸ Beschorner 1992, s. 88. Przed ustaleniami H.J. Courtneya sugerowano na przykład, że możemy mieć do czynienia z późniejszą interpolacją. Taką hipotezę postawił czeski badacz V. Janouch, który uważał, że interpolator tekstu Daresa, dla którego wyraz *ceteri* był zbyt niejasny, umieścił w tekście trzy fikcyjne imiona synów Laomedona [„Starý interpolátor textu Daretova, kterému byl výraz ceteri příliš neurčitý, dosadil tu do textu tři smyšlená jména synů Laomedontových: Hypsipilus, Volcontis, Ampitus (z toho dalším opisováním vznikl Anyritus)“]. Zob.: Janouch 1936, s. 286.

¹⁹ W edycji Dedericha ich imiona są lekko zniekształcone i brzmią: *Hysipilus, Volcontis, Anyritus*. Zob.: Dederich 1835, s. 39.

²⁰ Beschorner 1992, s. 88; Dederich 1835, s. 39. Pojawiają się natomiast jako *Amphitus, Hysiphilus* i *Volcontus* w dwunastowiecznym poemacie *De bello Troiano* (1.446) Józefa z Exeter (łac. *Iosephus Iscanus*), który, rzecz jasna, znalazł ich imiona w utworze Daresa.

²¹ Zob.: Beschorner 1992, s. 88; Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 125 (przyp. 2).

odrzućcie przez Daresa tradycyjnej wersji mitu wynikało z tego, że autor, który sympatyzował z Trojanami, chciał uniknąć przedstawienia Priama jako króla, który swoją pozycję zawdzięcza wyłącznie wspaniałomyślności Herkulesa²².

Rozdział 6

- Edycja F. Meistera (1873): **(...) illos contumeliose tractasse *Antenorem et Antenorem ab eis nihil impetrasse*.**

Wprowadzona zmiana: (...) **illos contumeliose se tractasse et *Antenorem ab eis nihil impetrasse*.**

Uzasadnienie: W aparacie krytycznym edycji Meistera znajdujemy w tym miejscu uwagę, że *Antenorem* dodane po *tractasse* jest koniekturą wydawcy²³. A. Beschorner pisze, że wstawka dokonana przez Meistera może być wprawdzie poparta zdaniem z c. 8, s. 10, w. 5f (*Antenorem a Graeis contumeliose tractatum*), ale nie jest potwierdzona w żadnej formie przez manuskrypty, co potwierdzają ustalenia H.J. Courtneya²⁴. Preferowana jest zatem lekcja z kodeksu *F*: *contumeliose se se tractasse*, za którą opowiadają się zarówno A. Beschorner, jak i A. Dederich w swojej edycji z 1835 roku²⁵. A. Beschorner oraz R.T. Clark zwracają również uwagę na zdanie z c. 5, s. 7, w. 23f (*contumeliose Priamum tractari*), z którego wynika, że Antenor postrzegał odtrącenie swojej osoby jako *de facto* haniebne potraktowanie Priama, którego reprezentował jako poseł²⁶.

- Edycja F. Meistera (1873): **qui coepit dicere se voluntatem patris vindicaturum et Laomedontis avi sui necem et quascumque iniurias Graeci Troianis fecissent, executurum, ne (...).**

Wprowadzona zmiana: **velle se voluntatem patris exequi et Laomedontis avi sui necem ulcisci et quascumque iniurias Graeci Troianis fecissent, ne (...).**

Uzasadnienie: Szczegółowa argumentacja dotycząca konieczności wprowadzenia zmian w tym właśnie zdaniu znajduje się w artykule G. Dottina *Note sur le texte de Darès de Phrygie*²⁷. Badacz ten uważa, że powinniśmy oprzeć się tutaj na wersji z kodeksu *G* i przeprowadzić interwencję w przypadku *vindicaturum* i *executurum*. Zwraca również uwagę, że wyrażenie *exsequi voluntatem* nie pojawia się w słownikach i nie jest poświadczane u łacińskich autorów²⁸. Właściwą

²² Beschorner 1992, s. 88.

²³ Meister 1873, s. 8, app. crit. v. 10.

²⁴ Beschorner 1992, s. 92-93.

²⁵ Beschorner 1992, s. 93; Dederich 1835 s. 7.

²⁶ Beschorner 1992, s. 93; Clark 1914, s. 17.

²⁷ Dottin 1924, s. 157-158. Za dokonaniem zmian wedle sugestii G. Dottina opowiada się również A. Beschorner. Zob.: Beschorner 1992, s. 93.

²⁸ Dottin 1924, s. 157.

lekcję znajdujemy w aparacie krytycznym edycji Meistera. Manuskrypt *G* zamiast *vindicaturum* ma *exequi*, wprowadza *ulcisci* po *necem* oraz usuwa *executurum* po *fecissent*. Podążając konsekwentnie za kodeksem *G*, A. Beschorner radzi również wprowadzić *velle* zamiast *qui coepit dicere* na początku zdania²⁹.

Rozdział 7

- **(...) in somnis Mercurium adduxisse Iunonem Venerem et Minervam, ut inter eas de specie iudicaret:** W tym miejscu Dares przywołuje popularny mitologiczny motyw „Sądu Parysa”, który – co ciekawe – został ukazany nie jako rzeczywiste wydarzenie, ale jako sen, który zostaje zinterpretowany jako wróżebny znak. Jak zauważa A. Bobrowski, ta zracjonalizowana wersja „Sądu Parysa” „wpisuje się w przyjętą przez Daresa strategię konstruowania opowieści w stylu wiarygodnej relacji «historycznej»”³⁰.
- Edycja F. Meistera (1873): **(...) et tunc sibi Venerem pollicitam esse, si suam speciosam faciem iudicaret, (...).**
Wprowadzona zmiana: **(...) et tunc sibi Venerem pollicitam esse, si suam speciosiorem faciem iudicaret, (...).**

Uzasadnienie: Za kodeksem *G*. Zarówno G. Dottin, jak i A. Beschorner opowiadają się za *speciosiore*m, ponieważ użycie stopnia wyższego przymiotnika ma więcej sensu, kiedy mowa jest o tym, która z trzech bogiń jest piękniejsza³¹.

Rozdział 8

- Edycja F. Meistera (1873): **(...) placere sibi Alexandrum in Graeciam mitti cum classe qui avi sui mortem Troianorum iniurias ulciscatur.**
Wprowadzona zmiana: **(...) placere sibi Alexandrum in Graeciam mitti cum classe qui avi mortem Troianorum iniurias ulciscatur.**

Uzasadnienie: Lekcję *sui* można znaleźć wyłącznie w edycji Venet. 1499³². Jak zauważa A. Beschorner, żaden z manuskryptów zbadanych przez H.J. Courtneya nie zawiera tego dodatku³³.

²⁹ Beschorner 1992, s. 19, 93.

³⁰ Bobrowski 2009, s. 56.

³¹ Dottin 1924, s. 158; Beschorner 1992, s. 20, 95. Trzeba jednak podkreślić, że w monografii A. Beschornera znajduje się literówka, która może wprowadzić nieco zamieszania: zamiast *speciosiore*m jest bowiem *speciosorem* (*sic!*). Oczywiście jest jednak, że Beschornerowi chodziło o formę *speciosiore*m, gdyż taka właśnie lekcja widnieje w aparacie krytycznym w edycji Meistera. Por.: Meister 1873, s. 9, app. crit. v. 9.

³² Zob.: Meister 1873, s. 10, app. crit. v. 8.

³³ Beschorner 1992, s. 96.

Rozdział 9

- Edycja F. Meistera (1873): **Argis Iunonis dies festus erat his diebus, quibus Alexander in insulam Cytheream venit, ubi fanum Veneris erat: Dianae sacrificavit.**

Wprowadzona zmiana: **Argis Iunonis dies festus erat his diebus, quibus Alexander in insulam Cytheream venit, ubi fanum Veneris erat: Dionae sacrificavit.**

Uzasadnienie: Wyraz *Dianae*, który pojawia się w edycji Meistera, nawet jeśli poprawny względem tego, co znajduje się w manuskryptach (w aparacie krytycznym nie ma żadnych alternatywnych lekcji³⁴), wzbudził kontrowersje wśród badaczy³⁵. Jak słusznie zauważył G. Koerting, sens tego zdania w edycji Meistera jest co najmniej dziwny: Aleksander, który w utworze Daresa był pod opieką Wenus i który przybył na wyspę Cyterę, gdzie znajdowało się sanktuarium tejże bogini, z niezrozumiałych powodów zdecydował się złożyć ofiarę nie Wenerze, ale Dianie³⁶. G. Koerting przypuszcza, że zwrot *Dianae sacrificavit* jest tak naprawdę tłumaczeniem greckiej frazy τῆ Διώνῃ ἔθειν, która została zniekształcona przez kopistów³⁷. W ten sposób, w wyniku współbrzmienia imion, Diona, czyli tak naprawdę Wenera³⁸, stała się Dianą. Z argumentacją G. Koertinga, zgodzili się inni badacze: C. Wagener, W. Greif, E. Collilieux oraz A. Beschorner³⁹. Prawidłowa lekcja w tym fragmencie powinna zatem brzmieć *Dionae*.

- **oppidum ad mare est Helaea, ubi Dianae et Apollinis fanum est:** Schissel von Fleschenberg sugeruje w tym miejscu dokonanie kolejnej interwencji, a mianowicie zmianę końcowego segmentu zdania z *ubi Dianae et Apollinis fanum est* na *ubi Dionae fanum est*⁴⁰. Uważa on, że podobnie jak w c. 9, s. 12, w. 3 epitet bogini Wenus *Dionae* uległ w toku transmisji tekstu przekształceniu na *Dianae*, co z kolei pociągnęło za sobą dodatek *et Apollinis*, jako że Apollo był bratem Diany. Uwagi badacza dotyczące wyrazu *Dianae* jawią się więc

³⁴ Meister 1873, s. 12. Por.: Wagener 1879, s. 94-95: „Und obwohl alle uns bekannten handschriften Dianae zu haben scheinen – Meister wenigstens bemerkt nichts in den anmerkungen zu dieser stelle (...)”.

³⁵ Beschorner 1992, s. 100.

³⁶ Koerting 1874, s. 88-89.

³⁷ Ibidem, s. 89. Jednak nawet i bez odwoływania się do hipotezy o greckim oryginale możemy z dużym prawdopodobieństwem domniemywać, że w tekście łacińskim doszło do kontaminacji w wyniku błędu kopisty.

³⁸ W wielu utworach literackich matka Wenery, Diona, występuje jako synonim samej Wenus. Zob. np.: Verg. *Aen.* 3.19; Ov. *Am.* 1.14.31; Ov. *Ars am.* 2.593. Znacznie więcej przykładów potwierdzających tezę, że dla wielu autorów starożytnych Diona to w istocie równoznacznik Wenus, podaje w swoim artykule C. Wagener. Zob.: Wagener 1879, s. 95.

³⁹ Wagener 1879, s. 94-95; Greif 1885, s. 22; Collilieux 1886, s. 39-40 Beschorner 1992, s. 100.

⁴⁰ Schissel von Fleschenberg 1908, s. 156.

jako logiczna konsekwencja zmiany dokonanej w c. 9, s. 12, w. 3-4 (*Dianae sacrificavit*), gdzie poprawna lekcja najprawdopodobniej miała postać *Dionae*, co w dużej mierze wynika zarówno z kontekstu zdania, w którym mowa jest o sanktuarium Wenery (*ubi fanum Veneris erat*), ale także z faktu, iż w starożytności wyspa Cytera słynęła z kultu bogini Afrodyty, a w jej stolicy, mieście Kyterze, znajdowała się świątynia Afrodyty Uranii, tj. Afrodyty Niebiańskiej, która uchodziła za najstarsze sanktuarium dedykowane tej bogini w całym świecie greckim (zob.: Hdt. 1.105; Paus. 1.14.7; 3.23.1). Z drugiej jednak strony możliwa jest też interpretacja, że świątynia Wenus z miasta Kytery, o której Dares wspomina w c. 9, s. 12, w. 3, oraz sanktuaria Diany i Apollina z miejscowości Helea z c. 10, s. 12, w. 12, to zupełnie różne miejsca kultu. Postulowane przez niemieckiego filologa usunięcie fragmentu *et Apollinis* także budzi wątpliwość, jako że lekcja ta najwyraźniej pojawia się we wszystkich rękopisach wykorzystanych przez Meistera⁴¹. Wydaje się więc, że najlepiej będzie pozostawić to zdanie w niezmienionej formie.

Rozdział 10

- **At Helena vero Menelai uxor, cum Alexander in insula Cytherea esset (...). oppidum ad mare est Helaea (...):** Informacje geograficzne przekazane przez autora są w tym miejscu niejasne. Pomimo niestandardowej lekcji, *insula Cytherea* jest słusznie identyfikowana przez badaczy z wyspą Cyterą (Kyterą) znajdującą się w Zatoce Lakońskiej⁴². Problem pojawia się natomiast w przypadku *oppidum Helaea*. Biorąc pod uwagę fakt, że żadne inne źródło klasyczne nie wspominało o miejscowości Helea (Helaja), która miała znajdować się na Cyterze, badacze zakwestionowali przekaz Daresa i uznali, że jest to inwencja autora⁴³. W związku z tym wysunięto hipotezę, że w istocie może tutaj chodzić o miasto Helos (Ἑλος) położone na wybrzeżu Zatoki Lakońskiej w lakońskiej prowincji Heleja (Ἑλεία)⁴⁴. Inni uczeni sugerowali, wychodząc zapewne z zało-

⁴¹ W każdym razie edytor nie odnotowuje w aparacie krytycznym żadnych alternatywnych wariantów. Zob.: Meister 1873, s. 12, app. crit. v. 12.

⁴² Schetter 1987, s. 216-217, 226-227; Beschorner 1992, s. 100. Również starsze edycje *De ex-cidio Troiae historia* rozpoznawały termin *Cytherea* jako wyspę Cyterę. Zob.: Huet 1702, s. 154 (przyp. 46); Caillot 1813, s. 180, 183; Dresemius 1825, s. 305 (przyp. v); Dederich 1835, s. 47: „*Cytherea hic et ubique in Daretis libris vocatur insula, quae veteribus omnibus Cythera est*” („Cyterea w tym oraz innych miejscach w utworze Daresa nazywana jest wyspa, która dla wszystkich starożytnych autorów była znana jako Cytera”. Przekład własny).

⁴³ Koerting 1874, s. 90-91; Beschorner 1992, s. 100: „Auf der Insel Kythera gebe es keine Stadt mit Namen Helaea (...)”.

⁴⁴ Koerting 1874, s. 90-93; Gorra 1887, s. 30; King 1939, s. 71 (przyp. 69); Beschorner 1992, s. 100-101. Na temat samego Helos zob.: Smith 1873a, s. 1040.

żenia, że w kodeksie *G* brakuje zdania *oppidum ad mare est Helaea*, a zamiast lekcji *Helaea* w niektórych manuskryptach pojawia się wariant *Helena*, że jest to błąd kopisty albo późniejsza interpolacja⁴⁵.

Należy jednak odnotować, że w źródle egipskim z XIV wieku p.n.e., w tzw. iście egejskiej z inskrypcji faraona Amenhotepa III z Kom el-Hetan, miasto Welaja (w zapisie egipskim *W-'i-ra-ja*⁴⁶, toponim nr 9 na liście) zostało wymienione zaraz po wyspie Cyterze (w zapisie egipskim *kú-ti-ra* KRAJ⁴⁷, toponim nr 8 w spisie). Nikt dotychczas nie brał pod uwagę ewentualności, że Welaja to miasto Helaja na Cyterze, wspomniane przez Daresa Frygijczyka⁴⁸.

Rozdział 14

- **Antiphus et Phidippus ex Calydna:** Kalydna była główną wyspą archipelagu nazywanego przez Homera Kalydnami (Hom. *Il.* 2.677: νῆσοι Κάλυδναι), do którego zaliczały się również Leros, Telendos, Hypseremos (Hypsereisma) i Plate. Jak zauważa W. Smith, prawidłowa nazwa wyspy brzmiała jednak Kalymna (Κάλυμνα, Καλύμνα), jako że taki właśnie toponim pojawiał się w starożytności na monetach i inskrypcjach⁴⁹.
- Edycja F. Meistera (1873): **Eurypylyus ex Ormenio navibus numero XL, Antiphus et Amphimachus ex Elide navibus numero XI, Polypoetes et Leonteus ex Argisa navibus numero XL, (...).**

Wprowadzona zmiana: **Eurypylyus ex Ormenio navibus numero XL, Polypoetes et Leonteus ex Argisa navibus numero XL, (...).**

Uzasadnienie: Jak pisze A. Beschorner⁵⁰, w przypadku Daresowego katalogu okrętów możemy wziąć pod uwagę kilka źródeł, na których autor *Historii upadku Troi* teoretycznie mógłby się oprzeć. Są to: *Iliada* (2.494-762) Homera, *Ilias*

⁴⁵ Frazer 1966, s. 178 (przyp. 6). Takie założenie najwyraźniej przyjęli też wydawcy amsterdamskiej edycji Daresa z 1702 roku, którzy usunęli ze swojego tekstu Heleę. Zob.: Huet 1702, s. 155.

⁴⁶ Lub *W-'i-la-ja*, ponieważ zapis egipski podobnie jak mykeński nie odróżnia płynnych *l* i *r*. Zob.: Witczak 1995, s. 20-21.

⁴⁷ Ibidem, s. 18. Ideogram KRAJ oznacza, że chodzi o wyspę. Większość badaczy kojarzy tę nazwę z wyspą Cyterą położoną w Zatoce Lakońskiej (zob.: Cline, Stannish 2011, s. 9). Hezychios z Aleksandrii (ok. V-VI w. n.e.) wspomina jednak o innej wysepce o tej samej nazwie, która leżała u wybrzeży Krety. Obie te lokalizacje – zdaniem K.T. Witczaka – są tutaj równie prawdopodobne. Zob.: Witczak 1995, s. 18.

⁴⁸ Dotychczasowe hipotezy zakładały, że *W-'i-ra-ja* to albo Ilion (Troja), albo lakońska prowincja Heleja, albo położone na Krecie miasteczko Helaja (Ελαία). Ostatnie założenie jest obecnie uznawane za najbardziej prawdopodobne. Zob.: Cline, Stannish 2011, s. 9; Witczak 1995, s. 20-21.

⁴⁹ Smith 1873a, s. 484-485.

⁵⁰ Beschorner 1992, s. 127-128.

Latina (167-221) Publiusza Bebiusza Italika, *Ephemeris belli Troiani* (1.17) Diktysa z Krety oraz *Fabulae* (97) Hyginusa. Wśród badaczy panuje konsensus, że Diktysa i Hyginusa należy wykluczyć jako potencjalne główne źródła, ponieważ brakuje u nich postaci i informacji dotyczących miejsc pochodzenia bohaterów, które pojawiają się w utworze Daresa⁵¹. Z podobnych powodów odpada również *Ilias Latina*, ponieważ w tamtejszym katalogu okrętów jedynie sporadycznie wzmiankowane są ojczyzny bohaterów. Jedynym źródłem, które pozostaje i które niewątpliwie posłużyło za wzór dla autora *De excidio Troiae historia*, jest – zdaniem A. Beschornera i Schissela von Fleschenberga – *Iliada* Homera⁵². Różnice w liczbie statków u Daresa i Homera, na które zwracali uwagę badacze⁵³, są – jak podejrzewał G. Koerting⁵⁴ – prawdopodobnie wynikiem błędów w kopiowaniu. Dlatego też nie ma większego znaczenia fakt, że łączna liczba statków oraz wodzów w podsumowaniu (c. 14, s. 19, w. 6-7) nie pokrywa się z wymienionymi wcześniej kontyngentami⁵⁵. Schissel von Fleschenberg uważa, że zmiany w katalogu homeeryckim, jak np. wymienienie na początku Agamemnona i Menelausa zgodnie z ich rangą w szeregach Achajów, zostały dokonane przez greckiego autora *Historii upadku Troi*⁵⁶. Sądzi on ponadto, że fragment *secum Teucrum fratrem* (c. 14, s. 17, w. 18) został zaczerpnięty z glosy greckiego oryginału przez łacińskiego redaktora, natomiast segment *cum Patroclo et Myrmidonibus* (c. 14, s. 18, w. 12) również ma być interpolacją edytora⁵⁷. W opinii A. Beschornera tłumaczenie tych wstawek interwencjami łacińskiego redaktora jest zbędne z trzech powodów⁵⁸. Po pierwsze, istnieje możliwość, że te dodatki wkraady się w pierwszej kolejności do tekstu łacińskiego. Po drugie, fragmenty te zawierają stwierdzenia tak oczywiste, że można je łatwo wywieść z intencji autora, jak np. dołączenie do katalogu Achillesa i Patroklosa jako pary w ramach uzupełnienia. Po trzecie, mogą to być informacje zaczerpnięte z Diktysa, choć akurat nie z jego katalogu okrętów (np. 1.13: *Aiix Telamonius advenit, cum eo Teucer frater*; 1.14: *cum eo (sc. Achille) Patroclus*

⁵¹ Najbardziej uderzające różnice w katalogach Diktysa, Hyginusa i Daresa omawia A. Beschorner w przypisie 226. Zob.: Beschorner 1992, s. 127-128.

⁵² Beschorner 1992, s. 128; Schissel von Fleschenberg 1908, s. 96-115. Również C. Wagener przyznaje, że utwór Daresa cechuje się w tym miejscu wieloma podobieństwami do *Iliady*, ale badacz ten chce przypisać nadmiar postaci (Teucer i Patroklos) w Daresowym katalogu domniemanej prozatorskiej adaptacji Homera, która ponoć była dostępna dla autora. Zob.: Wagener 1879, s. 98-105.

⁵³ Np.: Beschorner 1992, s. 128; Schissel von Fleschenberg 1908, s. 113.

⁵⁴ Koerting 1874, s. 96-97.

⁵⁵ Beschorner 1992, s. 128. W oryginalnej edycji Meistera po zsumowaniu okrętów, które każdy z wymienionych wodzów przywiódł ze sobą pod Troję, otrzymujemy liczbę 1122, a nie 1130, która widnieje w tekście. Zob.: Cornil 2012, s. 94. Po usunięciu fragmentu *Antiphus et Amphimachus ex Elide navibus numero XI* otrzymamy jeszcze mniej, bo tylko 1111 okrętów. Na liczbową niespójność w c. 14 zwracają również uwagę rosyjscy wydawcy Daresa. Zob.: Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 144 (przyp. 1).

⁵⁶ Schissel von Fleschenberg 1908, s. 103.

⁵⁷ Ibidem, s. 106-107, 111.

⁵⁸ Beschorner 1992, s. 128-129.

et Phoenix)⁵⁹. A. Beschorner zwraca uwagę, że jedyną informację genealogiczną, która pojawia się w katalogu Daresa (*Podalirius et Machaon Aesculapii filii ex Tricca*) można było zaczerpnąć właśnie z Diktysa (por.: Dic. 1.14: *Podalirius et Machaon Triccenses, Aesculapio geniti*)⁶⁰.

O tym, że katalog okrętów jest jednym z wielu sposobów, którymi autor stara uwiarygodnić się przed czytelnikiem jako naoczny świadek wojny trojańskiej, świadczy dodanie na końcu rozdziału 14 krótkiego podsumowania z informacją o łącznej liczbie wozów i statków, co możemy spotkać tylko w *Ilias Latina* (220 n.)⁶¹.

Jak zatem odnieść to wszystko, co zostało tutaj napisane, do informacji z listu dedykacyjnego, w którym całkowicie zakwestionowano autorytet Homera w kwestii wojny trojańskiej? Jak pisze A. Beschorner: „Ogólnie rzecz biorąc, wydaje się, że katalog Homera był dla «Daresa» na tyle realistyczny, że ten włączył go do swojej pracy, pomimo pierwotnego zamiaru skorygowania Homera, co zostało zapowiedziane w liście”⁶².

Jeżeli zaś chodzi o samą interwencję, którą zdecydowałem się wprowadzić do tekstu Meistersa, to fragment *Antiphus et Amphemachus ex Elide navibus numero XI* jest uznawany przez badaczy za głos marginesową, ponieważ te informacje nie odpowiadają żadnemu ze znanych nam katalogów⁶³. Należy go więc potraktować podobnie jak dodatek *Cernus ex Pilo navibus numero XXII*, który co prawda pojawia się w manuskrypcie *L*, ale którego Meister słusznie nie włącza do głównego tekstu⁶⁴.

Rozdział 15

- **et eo tempore venerat Calchas Thestore natus divinus. dona pro Phrygibus a suo populo missus Apollini portabat (...):** Trojańskie pochodzenie Kalchasa oraz jego późniejsza zdrada i przejście na stronę Greków to autorski pomysł Daresa, niespotykany w żadnym innym starożytnym utworze⁶⁵. Choć tradycja nie

⁵⁹ Cytaty z Diktysa z Krety na podstawie wydania: *Dictys Cretensis Ephemeridos belli troiani libri sex*, ed. F. Meister, Lipsiae: B.G. Teubner 1872.

⁶⁰ Beschorner 1992, s. 129.

⁶¹ Ibidem.

⁶² Ibidem: „Alles in allem scheint es, als ob «Dares» der Katalog Homers realistisch genug war, so daß er ihn trotz seiner in der Epistel erklärten Absicht der Homer-Korrektur in sein Werk übernahm”. Przekład własny.

⁶³ Wagener 1879, s. 100; Schissel von Fleschenberg 1908, s. 41-42; Beschorner 1992, s. 129.

⁶⁴ Meister 1873, s. 19, app. crit. v. 6. Nawiasem mówiąc, Cernus (Kernos) z Pylos jest postacią kompletnie enigmatyczną i skądinąd nieznaną. Pomijając kodeks *L Daresa*, zostaje on wymieniony tylko w średniowiecznym romansie rycerskim Benoîta de Sainte-Maure *Le Roman de Troie*. Zob.: Kern, Ebenbauer, Krämer-Seifert 2003, s. 166.

⁶⁵ Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 145 (przyp. 2).

jest zgodna co do tego, jakie było rodzinne miasto Kalchasa – w zależności od źródła miał wywodzić się albo z Megary, albo z Myken, albo z Argos – to jednak wszystkie przekazy (poza Daresem) mówią, że był on Grekiem, a nie Trojaninem⁶⁶.

- **utuntur duce Philocteta, qui cum Argonautis ad Troiam fuerat:** Jedynym źródłem poza Daresem, które wymienia Filokteta jako uczestnika wyprawy Argonautów, są *Argonautyki* Waleriusza Flakkusa (I wiek n.e.)⁶⁷. Jest więc niemal pewne, że autor *Historii upadku Troi* korzystał z tego utworu. U Homera (*Il.* 1.71) z kolei drogę do Troi wskazał Grekom Kalchas dzięki swojej sztuce wieszczbiarskiej, co – jak sugerują A.W. Zacharowa i D.O. Torszyłow – można też uznać za dowód jego trojańskiego pochodzenia⁶⁸. Myślę, że właśnie stąd w głowie Daresa zrodził się pomysł uczynienia z greckiego wieszczka trojańskiego zdrajcy: Kalchas znał drogę do Troi, bo stamtąd pochodził.

Rozdział 16

- **mittuntur Achilles et Telephus ad praedandam Mysiam:** W tradycyjnej wersji mitu przekazanej nam m.in. przez Diodora Sycylijskiego (4.33.7 nn.), Apollodora (*Bibl.* 2.7.4) czy Hyginusa (*Fab.* 101) Telefus został zaadoptowany przez Teutrasa, króla Myzji, który uczynił go swoim następcą. Kiedy jakiś czas później Achajowie wyruszyli na Troję, wylądowali przez pomyłkę w Myzji i sądząc, że są w Troadzie, zaczęli płądrować kraj. Telefus wyparł najeźdźców, ale Achilles zadał mu bolesną ranę, która przez długi czas nie chciała się zagoić. Za radą wyroczeni delfickiej Telefus udał się do Argos, gdzie Achilles uleczył jego ranę. Telefus w zamian zgodził się wskazać Grekom drogę do Troi. Wersja Daresa, w której to Telefus wespół z Achillesem napadają na Myzję, w której przed laty, jako dziecko, gościł ze swoim ojcem Herkulesem, jest całkowicie sprzeczna z tradycją⁶⁹. Jak sugerują A.W. Zacharowa i D.O. Torszyłow, być może jednym z powodów tak radykalnej reinterpretacji mitu przez autora była płaskorzeźba ze słynnego Ołtarza Pergamońskiego (widoczna na Małym Fryzie), która przedstawiała spotkanie Herkulesa z małym Telefusem na górze Partenius. Żeby wyjaśnić pobyt Herkulesa w Myzji, Dares przywołuje konie trackiego króla Diomedesa, zdradzając tym samym – zdaniem rosyjskich filologów – słabą znajomość geografii⁷⁰.

⁶⁶ Ibidem, s. 145-146 (przyp. 2). Por.: Grimal 1987, s. 174-175.

⁶⁷ Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 146-147 (przyp. 2).

⁶⁸ Ibidem, s. 147.

⁶⁹ Beschorner 1992, s. 133, 209; Koerting 1874, s. 100-102; Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 148 (przyp. 1). Ogólnie na temat mitu o Telefusie zob.: Grimal 1987, s. 339-340.

⁷⁰ Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 148 (przyp. 1). Choć równie dobrze mógł to być celowy zabieg ze strony Daresa.

- **Diomedem regem ferunt eo tempore venantem cum equis potentibus et feris ab Hercule interfectum Teuthranti regnum totum tradidisse:** Król Diomedes jest postacią enigmatyczną i skądinąd nieznaną. W indeksie edycji F. Meistera figuruje po prostu jako Diomedes, król Myzji (*Diomedes rex Mysiae*)⁷¹. Wzmianka o dzikich koniach związanych z tą osobą sugeruje, że prawdopodobnie jest to postać wzorowana na królu Diomedesie z Tracji, synu Aresa i Pyrene (lub Kyrene), który żył na wybrzeżach Morza Czarnego, rządząc wojowniczym ludem trackich Bistonów. Posiadał ludożerne konie, którym miał zwyczaj rzucać na pożarcie wędrowców, którzy przybyli do Tracji. Sprowadzenie do Myken koni Diomedesa było ósmą pracą Herkulesa, którą wyznaczył mu Eurysteusz. Diomedes z Tracji zginął w trakcie walk z Herkulesem⁷².

Rozdział 18

- Edycja F. Meistera (1873): (...) **de Zelia Pandarus Amphius Adrastus, de Colophonia Mopsus, de Phrygia Asius, de Caria Amphimachus Nastes, de Lycia Sarpedon Glaucus, de Larisa Hippothous et Cupesus, de Ciconia Euphemus, de Thracia Pirus et Acamas, de Paeonia Pyraechmes et Asteropaeus, de Phrygia Ascanius et Phorcys, de Maeonia Antiphus et Mesthles, de Paphlagonia Pylaemenes, de Aethiopia Perses et Memnon, de Thracia Rhesus et Archilochus, de Adrestia Adrastus et Amphius, de Alizonia Epistrophus et Odius.**

Wprowadzona zmiana: **(...) de Zelia Pandarus, de Arisba Asius, de Caria Amphimachus Nastes, de Lycia Sarpedon Glaucus, de Larisa Hippothous Pylaesus, de Ciconia Euphemus, de Thracia Pirus et Acamas, de Paeonia Pyraechmes et Asteropaeus, de Mysia Chromius et Ennomus, de Alizonia Epistrophus et Odius, de Phrygia Ascanius et Phorcys, de Maeonia Antiphus et Mesthles, de Paphlagonia Pylaemenes, de Aethiopia Perses Memnon, de Thracia Rhesus [et Archilochus], de Adrestia Adrastus et Amphius.**

Uzasadnienie: Cały katalog Trojan podaję w zmodyfikowanej wersji za A. Beschornerem, który moim zdaniem przekonująco wykazał, że w edycji Meistera należy wprowadzić takie, a nie inne zmiany⁷³. Jak pisze niemiecki filolog, potencjalne źródła dla katalogu Trojan Daresa to: *Iliada* (2.816-877) Homera, *Ilias Latina* (226-251) oraz *Ephemeris belli Troiani* (2.35) Diktysa z Krety. Chociaż C. Wagener zaprzeczył, jakoby wykaz ten miał związek z *Iliadą* i jako źródło, z którego korzystał Dares, przytoczył prozatorską adaptację Homera w formie kompendium, to jednak Schis-

⁷¹ Meister 1873, s. 63.

⁷² Ogólnie na temat mitu o Diomedesie z Tracji zob.: Grimal 1987, s. 73-74.

⁷³ Beschorner 1992, s. 33-34, 135-137. Propozycja A. Beschornera jest tak naprawdę modyfikacją rekonstrukcji katalogu, której dokonał w swojej pracy Schissel von Fleschenberg. Zob.: Schissel von Fleschenberg 1908, s. 128.

sel von Fleschenberg uznał homerycki katalog Trojan za wzór dla autora *Historii upadku Troi*⁷⁴, do czego – zdaniem A. Beschornera⁷⁵ – jeszcze bardziej przekonują nas ustalenia dotyczące katalogu okrętów z rozdziału 14. Schisselowi udało się to wykazać na przykładzie przekonujących w dużej mierze poprawek wprowadzonych do edycji Meistersa, zwłaszcza w odniesieniu do obecnych w utworze Daresa postaci, których nie ma u Homera. A. Beschorner uważa jednak, że Schissel von Fleschenberg posunął się zbyt daleko w swojej rekonstrukcji oryginalnego katalogu Trojan greckiego Daresa, gdyż katalog, który przedstawił Dares, przerobiony następnie przez łacińskiego redaktora, prawie całkowicie zgadza się z katalogiem homeryckim⁷⁶.

- **de Zelia Pandarus:** (por.: Hom. *Il.* 2.824-827). W przekonaniu A. Beschornera fragment *Amphius Adrastus* należy w tym miejscu usunąć, ponieważ te dwie postaci można znaleźć ponownie pod koniec katalogu, gdzie ich miejsce pochodzenia jest już prawidłowo podane. Pojawienie się Amfiusa i Adrastusa w tym właśnie miejscu można wytłumaczyć tym, że w *Iliadzie* zostali oni wymienieni zaraz po Pandarusie, co mogło być odnotowane w głosie⁷⁷.
- **de Arisba Asius:** (por.: Hom. *Il.* 2.835-839). Zdaniem A. Beschornera poprawki wprowadzone w tym miejscu przez Schissela von Fleschenberga są właściwe⁷⁸. Koniektury Meistersa *Mopsus* oraz *de Phrygia* nie mają żadnych podstaw w rękopisach. Z drugiej jednak strony przypuszczenie *de Arisba*, które pojawia się w aparacie krytycznym, wydaje się zasadne⁷⁹.
- **de Caria Amphimachus Nastes, de Lycia Sarpedon Glaucus:** (por.: Hom. *Il.* 2.867-877). W tym miejscu zachodzi wątpliwość, czy w tekście powinno być *de Caria*, czy też *de Caribus*. Schissel von Fleschenberg poprzez analogię z *Iliadą* (2.867: *Νάστης αὖ Καρῶν*) opowiada się za wersją *de Caribus*, z kolei F. Meister i A. Beschorner poprzez analogię z końcówkami wszystkich topimów w rozdziale 18 *De excidio Troiae historia* preferują wariant *de Caria*, do czego i ja się przychyliam⁸⁰.
- **de Larisa Hippothous Pylaeus:** (por.: Hom. *Il.* 2.840-843). Jak zauważa Schissel von Fleschenberg, obecny w edycji Meistersa *Cupesus* nie pojawia się ani w *Iliadzie* Homera, ani w *Ilias Latina*, ani u Diktysa, ani nawet u Apollodora⁸¹.

⁷⁴ Schissel von Fleschenberg 1908, s. 115-128.

⁷⁵ Beschorner 1992, s. 135.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Ibidem, s. 135-136.

⁷⁸ Ibidem, s. 136. Por.: Schissel von Fleschenberg 1908, s. 116, 128.

⁷⁹ Meister 1873, s. 22, app. crit. v. 15: *de colofonia libri, an de Arisba scribendum?*

⁸⁰ Schissel von Fleschenberg 1908, s. 118; Beschorner 1992, s. 136; Meister 1873, s. 22.

⁸¹ Schissel von Fleschenberg 1908, s. 118.

Badacz ten zwraca ponadto uwagę na dźwiękowe i graficzne podobieństwo imion *Cupes* i *Pylaeus* oraz na fakt, że u Homera (*Il.* 2.842) *Hippotous* występuje w parze właśnie z *Pyleusem*: τῶν ἤρχ' Ἰππόθοος τε Πύλαιός τ' ὄζος Ἄρηος. Z jego stanowiskiem zgadza się A. Beschorner⁸².

- **de Ciconia Euphemus, de Thracia Pirus et Acamas:** Wszystkie te postaci pojawiają się w katalogu homeryckim (*Il.* 2.844-847), choć w odwrotnej kolejności.
- **de Paeonia Pyraechmes et Asteropaeus:** (por.: Hom. *Il.* 2.848-850). W katalogu Trojan u Homera wymieniony jest jedynie Pyrechmes, natomiast Asteropeus jako wódz Peonów pojawia się w *Iliadzie* dopiero w XXI księdze (*Il.* 21.154f), co skłoniło Schissela von Fleschenberga do jego usunięcia ze swojej rekonstrukcji Daresowego rejestru⁸³. Zdaniem A. Beschornera trudno powiedzieć, czy do tekstu wkradła się glosa, czy też sam autor faktycznie zdecydował się umieścić w swoim wykazie Asteropeusa z XXI księgi *Iliady*⁸⁴. W każdym razie jego imię pojawia się w manuskrypcie *F*, choć w nieco zniekształconej formie *Astropaeus*, która została poprawiona przez Dedericha⁸⁵.
- **de Mysia Chromius et Ennomus:** (por.: Hom. *Il.* 2.858-861). W tym miejscu – w przekonaniu A. Beschornera – Schissel von Fleschenberg podjął słuszną decyzję, włączając do tekstu głównego dwóch homeryckich bohaterów wymienionych w kodeksach *L* i *G*⁸⁶.
- **de Alizonia Epistrophus et Odius:** (por.: Hom. *Il.* 2.856-857) F. Meister słusznie podejrzewał w aparacie krytycznym, że w kodeksach *L* i *G* [*de boetino epystropolis (epistropilis G) et boetius*] tak naprawdę chodzi o Epistropusa i Odiusa, z których ten pierwszy ponownie pojawia się w wersji 5 (c. 18, s. 23)⁸⁷. Przyczyną zamieszania jest – w opinii A. Beschornera – fonetyczne podobieństwo wyrazów *Odius* i *Boetius*⁸⁸. Należy zatem usunąć fragment *de Alizonia Epistrophus et Odius* z wersu 5 i umieścić go po *de Mysia Chromius et Ennomus*.

W tym miejscu warto też powiedzieć kilka słów na temat samej Alizonii, enigmatycznej krainy zamieszkiwanej przez Halidzonów, o których Homer (*Il.* 2.856-857) mówi, że przybyli pod Troję z daleka, „z Aliby, z ziemi, skąd srebro jest

⁸² Beschorner 1992, s. 136.

⁸³ Schissel von Fleschenberg 1908, s. 118-119.

⁸⁴ Beschorner 1992, s. 136.

⁸⁵ Meister 1873, s. 22, app. crit. v. 19.

⁸⁶ Schissel von Fleschenberg 1908, s. 120-121; Beschorner 1992, s. 136; Meister 1873, s. 23.

⁸⁷ Meister 1873, s. 23, app. crit. v. 1; Beschorner 1992, s. 136.

⁸⁸ Beschorner 1992, s. 136.

rodem”. Strabon (*Geog.* 12.3.19-27) przypuszcza, że Aliba (Ἀλύβη) pierwotnie mogła brzmieć jako Chalybe (Χαλύβη) i sugeruje, że Halidzonowie mogli być w istocie Chalibami (Χάλυβες), zwanymi również Chaldami (Χάλδοι), którzy zamieszkiwali rejony północnej Anatolii. Dodając do tego spostrzeżenie Strabona, że w katalogu Trojan Halidzonowie zostali wymienieni zaraz po Paflagończykach, których ojczyzna znajduje się w północnej części Azji Mniejszej, wydaje się, że w świecie homeryckim Alizonia była położona gdzieś w północno-zachodniej Anatolii (być może w Bitynii lub w Myzji). Homeryccy scholiaści wywodzą nazwę Halidzonów od rzeczownika ἄλις („morze”), tłumacząc, że mieszkali oni w krainie otoczonej morzem. Herodot (4.17.52) widział w nich Scytów i umiejscowił ich w rejonie współczesnej Winnicy (Ukraina), z kolei cytowany przez Strabona (*Geog.* 12.3.21) historyk Eforos z Kyme zrównywał ich z Amazonkami i twierdził, że zamieszkiwali oni okolice Kyme w Azji Mniejszej. Większość starożytnych autorów (Pliniusz Starszy, Hekatajos z Miletu, Menekrates z Elei i Palajfatos) umieściła Halidzonów w Myzji. Współcześni badacze skłaniają się jednak do wniosku, że etnos ten prawdopodobnie nigdy nie istniał i stanowi on inwencję Homera⁸⁹.

- **de Phrygia Ascanius et Phorcys, de Maeonia Antiphus et Mesthles:** (por.: Hom. *Il.* 2.862-866).
- **de Paphlagonia Pylaemenes:** (por.: Hom. *Il.* 2.851-855).
- **de Aethiopia Perses Memnon:** W tym przypadku mamy do czynienia z wyraźnym odstępstwem od homeryckiego katalogu Trojan. Schissel von Fleschenberg tłumaczył obecność Memnona w Daresowym wykazie jego doniosłą rolą w całym utworze⁹⁰. Należy podkreślić, że w edycji Meistera fragment ten ma postać *de Aethiopia Perses et Memnon*, co oznacza, że *Perses* nie jest przydawką do rzeczownika *Memnon*, ale oddzielnym bohaterem, domniemanym bratem Memnona, jak przypuszczają rosyjscy wydawcy *Historii upadku Troi*⁹¹. Już Schissel von Fleschenberg zwrócił uwagę, że pod Troją nie było żadnego Persesa⁹². Sugestia R.T. Clarka dotycząca usunięcia *et* zdaje się idealnie rozwiązywać problem, ponieważ w ten sposób *Perses* staje się przydawką określającą Memnona („Pers Memnon”)⁹³.

⁸⁹ Dan 2013, s. 33-72.

⁹⁰ Schissel von Fleschenberg 1908, s. 123-124. Por.: Beschorner 1992, s. 137.

⁹¹ Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 150.

⁹² Schissel von Fleschenberg 1908, s. 124.

⁹³ Clark 1914, s. 18: „*et* must be deleted, There was no Perses at Troy, while in C. xl. Memnon is *Persarum rector*”. Zob. też: Koncewicz 1936, s. 626: *Perses, ae, m.* („Pers”). Do pomysłu R.T. Clarka przychylają się również A. Beschorner oraz Rosjanie (Zacharowa i Torszyłow). Zob.: Beschorner 1992, s. 137; Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 150. Wątpliwości zgłasza natomiast Halgar Fenrirsson, twórca elektronicznej wersji rosyjskiej edycji Zacharowej i Torszyłowa, który wtrącił swoje trzy grosze do przypisu wydawców. Zauważa on, że chociaż brat Memnona Perses istotnie nie pojawia

Warto również zauważyć, że Memnon, który w powszechnej świadomości funkcjonuje jako władca afrykańskich Etiopów, przez autora *Historii upadku Troi* jest nazywany „Persem z Etiopii” oraz wodzem Persów (c. 33, s. 40, w. 4: *Persarum ductor*), co z pozoru może wydawać się dziwne. Należy jednak pamiętać, że u Homera ani Memnon, ani Etiopowie nie mają związku z Afryką⁹⁴. Wątek perski dotyczący Memnona przewija się u wielu starożytnych autorów. W tradycji przekazanej nam przez Pauzaniusza (10.31.7) Memnon miał stworzyć ogromne imperium obejmujące Etiopię, Egipt i Persję aż po Suzjanę, i nie przybył pod Troję z Etiopii, ale właśnie z Suzy w Persji. Herodot (5.54; 7.151) nazywa zresztą Suzę „miastem Memnona” (Μεμνόνειον ἄστυ). U Diodora (2.22) natomiast Memnon jest wodzem na służbie asyryjskiego (perskiego) władcy Azji Teutamusa. Kiedy Teutamus dowiedział się, że jego wasal, król Priam, został zaatakowany przez Greków, wysłał mu na pomoc armię złożoną z Etiopów i Suzyjczyków, a na jej czele postawił Memnona. Wydaje się, że autor *Historii upadku Troi*, nazywając Memnona „Persem z Etiopii”, podąża zarówno za tradycją homerycką, która nie wiąże Etiopów z Afryką, jak i tradycją, do której odwoływali się Herodot, Diodor czy Pauzaniusz i która widziała w Memnonie wodza Persów.

Innym odstępstwem od tradycji mitologicznej jest również to, że u Daresa Memnon bierze udział w wojnie od samego początku, podczas gdy w większości źródeł (np.: Quint. Smyrn. 2.10; 235; 452; Dict. Cret. 4.6; Tzet. *Posthom.* 234) przybywa on na pomoc Trojanom dopiero po śmierci Pentesilei, czyli w dziesiątym roku wojny⁹⁵.

- **de Thracia Rhesus [et Archilochus]:** Tych dwóch postaci również próżno szukać w katalogu Homera. Jeżeli chodzi o Rezusa, to autorowi najwyraźniej brakowało w homeryckim wykazie tego znanego z X księgi *Iliady* bohatera i dlatego też postanowił wymienić go w swoim rejestrze sojuszników Priama⁹⁶. Obecność Archilocha jest znacznie bardziej zastanawiająca. W jaki sposób i z jakiego powodu ta skądinąd nieznana postać, która na dodatek w ogóle nie jest później wzmiankowana w utworze (z wyjątkiem lekcji w c. 20, s. 26, w. 1 według kodeksów *L* i *G*), znalazła się w tekście (i to jeszcze w parze z Rezusem), pozostaje niewiadomą. Wydaje się, że nie chodzi tu o znanego z *Iliady*

się w żadnych innych źródłach, to według *Etiopiki* Heliodora z Emesy (ok. III-IV w. n.e.) ród królewski Meroe, który panował w Etiopii, wywodził się od Perseusza. Z innych źródeł (Hdt. 7.61; Apollod. *Bibl.* 2.4.5) wiemy, że Perseusz miał syna Persesa, który uchodził za protoplastę narodu perskiego. Zob.: *Dariet Frigijskij. Istorija o razruszenii Troi*, <http://ancientrome.ru/antlitr/daret/daret-f.htm> [dostęp: 18. 11. 2021]: „Прав ли Кларк, судить не берусь. С одной стороны, в других источниках Перс – брат Мемнона, видимо, не упоминается, с другой – согласно Гелиодору («Эфиопика»), правящий род Мероэ происходил от Персея через его сына Перса. – Halgar Fenrirsson”. Zob. też: Smith 1849, s. 205.

⁹⁴ Morris 1997, s. 615.

⁹⁵ Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 162-163 (przyp. 4).

⁹⁶ Beschorner 1992, s. 137.

(2.822-823) Archilocha (Archelocha), syna Antenora, gdyż ten był wodzem Dardanów, a nie Traków. Schissel von Fleschenberg, wychodząc z założenia, że homerycki Archiloch był przywódcą Dardanów, postulował wprowadzenie na początku Daresowego katalogu następującego fragmentu: *de Dardanis Aeneas Acamas Archilochus*⁹⁷. To jednak, jak się zdaje, jest zbyt radykalną ingerencją w tekst, w dodatku bez żadnego umocowania w rękopisach⁹⁸. W indeksie edycji Meistersa postać tę opisano jako „Archelocha z Tracji, wodza Trojan” (*Archelochus e Thracia Troianorum dux*), a więc jako nie mającą związku z Antenorem⁹⁹.

- **de Adrestia Adrastus et Amphius:** (por.: Hom. *Il.* 2.828-834). Ci dwaj bohaterowie, którzy w edycji Meistersa pojawili się już wcześniej w towarzystwie Pandarusa (*de Zelia Pandarus Amphius Adrastus*), zdaniem A. Beschornera znaleźli się tam przez pomyłkę (prawdopodobnie w wyniku glosy, która wkradła się do tekstu), tutaj zaś wraz z prawidłowo podaną ojczyzną jest ich pierwotne i właściwe miejsce w katalogu¹⁰⁰.

- Edycja F. Meistersa (1873): **his ductoribus et exercitibus qui parauerunt praefecit Priamus principem et ductorem Hectorem, (...)**.

Wprowadzona zmiana: **his ductoribus et exercitibus qui pararunt praefecit Priamus principem et ductorem Hectorem, (...)**.

Uzasadnienie: W kwestii przyjętej przez Meistersa koniektury *parauerunt*, A. Beschorner odsyła nas do argumentacji Schissela von Fleschenberga¹⁰¹. Zarówno kodeks *G* (*parent*), jak i *L* (*pararunt*) oferują lekcje nie budzące zastrzeżeń. Jednak zgodność *pararunt* z ὁμήσσοιτο (Hom. *Il.* 2.818) sprawia, że właśnie ta wersja wydaje się lepsza ze względu na zależność Daresowego katalogu od Homera.

- **ex Cormo advenit Naupli filius Palamedes cum navibus XXX:** Miejscowość Kormus (łac. *Cormus* lub *Cormum*¹⁰²) jest jeszcze bardziej zagadkowa niż wspomniana wcześniej Helea (Helaja), ponieważ w tym wypadku nie mamy żadnej informacji poza wzmianką, że stamtąd właśnie przybył Palamedes z 30 okrętami. W kontekście Helei wiedzieliśmy chociaż tyle, że jest to miasto położone na wyspie Cyterze, w przypadku Kormus nie wiemy nawet, czy chodzi o krainę, wyspę, czy miasto. Toponim ten nie pojawia się w żadnym słowniku,

⁹⁷ Schissel von Fleschenberg 1908, s. 119, 128.

⁹⁸ Beschorner 1992, s. 137.

⁹⁹ Meister 1873, s. 61.

¹⁰⁰ Beschorner 1992, s. 137.

¹⁰¹ Ibidem, s. 138; Schissel von Fleschenberg 1908, s. 125.

¹⁰² Z racji tego, że forma, która pojawia się w tekście (*Cormo*), jest ablatiwem singularis, forma podstawowa rzeczownika może mieć zarówno postać *Cormus* (rodzaj męski II deklinacji), jak i *Cormum* (rodzaj nijaki II deklinacji). Wariant *Cormum* preferuje na przykład F. Meister w indeksie swojej edycji. Zob.: Meister 1873, s. 62.

a autorzy łacińskich edycji Daresa, którzy postanowili odnieść się do tej nazwy w komentarzu bądź przypisie rozkładają bezradnie ręce¹⁰³.

Jedynym punktem zaczepienia może być inskrypcja z Licji odnaleziona w 1894 roku przez austriackiego archeologa Rudolfa Heberdeya, która została opublikowana w korpusie epigraficznym *Tituli Asiae Minoris* pod redakcją E. Kalinki¹⁰⁴. Na dwóch epigrafach (nr 899 i nast.) poświadczono nazwę δῆμου Κορμέων. Nazwa tego demu, która mogła brzmieć zarówno Κόρμη, jak również Κόρμος lub Κόρμοι, niestety nie zachowała się ani na żadnych innych inskrypcjach, ani u żadnego z greckich czy łacińskich autorów¹⁰⁵. Redaktor korpusu preferuje formę liczby mnogiej (Κόρμοι, „Kormowie”), ponieważ uważa za prawdopodobne, że pierwsi mieszkańcy osady, dokonawszy wycięcia okolicznego lasu, zbudowali swoje domostwa nieopodal pni drzew, od czego mieli wywodzić swoją nazwę¹⁰⁶. W związku z tym przypuszcza, że w inskrypcji wymieniono nazwę greckich kolonistów, którzy osiedlili się w Licji. Proponuje również porównać toponim Κόρμασσα (łac. *Cormasa*) z nazwą miejscową *Cormus/Cormum*, o której wspomina Dares¹⁰⁷. Znaleziska epigraficzne sugerują również, że Kormowie tworzyli wraz z miastami Acalissos oraz Idebessos związek polityczny zwany *sympoliteia* (gr. συμπολιτεία), na czele którego stało Acalissos¹⁰⁸.

¹⁰³ Zob.: Huet 1702, s. 161 (przyp. 21): „*Cormi, quod sciam, nemo meminit*”. („O Kormus, z tego, co wiem, nikt nie wspomina”. Przekład własny); Caillot 1813, s. 295 (przyp. 42): „Personne, que je sache, ne connoît ou le pays, ou l’île, ou la ville de Cormus”. („Nikt, kogo znam, nie zna ani kraju, ani wyspy, ani miasta Cormus”. Przekład własny); Dressemsius 1825, s. 315 (przyp. u): „*Cormi, quod sciam, nemo meminit*”; Dederich 1835, s. 66: „*Cormi, quod sciam, nemo meminit*”. Do Kormus nie odnieśli się również tłumacze: ani Frazer 1966, ani Beschoner 1992, ani Zacharowa, Torszyłow 1997, ani Sturm 2015 etc.

¹⁰⁴ Napis został odkryty w miejscu dawnej licyjskiej osady, która znajdowała się na wschodnim brzegu rzeki Limyrus (gr. Λιμύρος; ob. Alagırçai), w pobliżu wsi Karabük, na wschód od Acalissos (gr. Ακαλισσός) [„*In colle orientalis ripae Limyri fluminis (Alagırçai) medii prope vicum Karabük ad orientem ab Acalisso Heberdey 1894 sedem Lyciorum parvam invenit moenibus cinctam, intra quae aliquot titulos descripsit, maxime basium*”]. Zob.: Kalinka 1920, s. 323. *Barrington Atlas of the Greek and Roman World* wymienia miejscowość o nazwie Korma i lokalizuje ją w okolicach obecnej wsi Karabük (Talbert 2000, s. 1001).

¹⁰⁵ Ibidem: „*numquam vero neque in titulis neque apud ullum scriptorem aut Graecum aut Latinum nomen δῆμου ipsius legitur, quod fuisse potest Κόρμη Κόρμος Κόρμοι*”.

¹⁰⁶ Ibidem: „*Ego quidem formam pluralis numeri eo praeferre velim, quod primos incolas silva caesa quasi inter truncos domicilia exstruxisse veri simile est, unde nomen trahere potuerunt, sicut in Germania multa oppida nomen acceperunt ex silvis caesis*”. Przypuszczenie E. Kalinki brzmi sensownie, zwłaszcza że etymologicznie nazwa tego ludu wywodzi się od rzeczownika κορμός (m.) oznaczającego „pień, kłoda, bierwiono”. Zob.: Abramowiczówna 1960, s. 697.

¹⁰⁷ Kalinka 1920, s. 323: „*Comparanda sunt nomen Κόρμασσα oppidi Pisidiae et nomen Cormus (Cormum?), quod legitur apud unum Daretem (18: ex Cormo advenit ... Palamedes), licet ab eo fictum esse possit*”.

¹⁰⁸ Ibidem: „*Alicuius est momenti, quod in duobus titulis Idebessi (nn. 830, 834) Κορμέων ο δῆμος cum Acalisso et Idebesso συμπολιτεία ita coniunctus est, et ultimum obtineat locum. Ex hac συμπολιτεία intellegitur nomen Κορμέτις, quod in titulo Idebessi n. 877 mulieris est*”. Por.: Kızıgut, Bulut, Çevik 2009, s. 147.

Położona w Pizydii (Ptol. *Geog.* 5) Kormasa (ob. Gâvur Ören) nie wydaje się dobrym tropem w kontekście Palamedesa. Jest to w końcu miasto położone w głębi lądu, podczas gdy Dares mówi *expressis verbis*, że Palamedes przybył z Kormus wraz z okrętami, co musi oznaczać miejsce położone nad morzem lub niezbyt od niego oddalone. Z drugiej jednak strony obszar związku politycznego Kormów, Acalissus i Idebessus, gdzie znaleziono inskrypcje, położony zdecydowanie bliżej Morza Śródziemnego, nie jest tutaj pozbawiony sensu. Choć przybycie Palamedesa z Licji może wydawać się nieco kontrintuicyjne (autor *Historii upadku Troi* wspomina wszakże w rozdziale 18, że stamtąd przybyli Sarpedon i Glaukus, sojusznicy Priama) należy pamiętać, że Dares wyraźnie mówi, że Grecy mieli sprzymierzeńców w Azji Mniejszej [zob.: c. 21, s. 27, w. 1-5: *Agamemnon (...) sperare se exercitum ex Mysia cotidie superventurum*]¹⁰⁹.

W odniesieniu do Kormus można również pokusić się o inną hipotezę. Wychoząc z założenia, że w utworze Daresa Kormus miało być miejscem, skąd przybył Palamedes, a także z faktu, iż w ortodoksyjnej tradycji mitologicznej Palamedes miał pochodzić z Eubei (jego ojciec Nauplius był królem tej wyspy), możemy ostrożnie założyć, że być może autorowi *De excidio Troiae historia* chodziło o jakieś miasto portowe na Eubei. Taka hipoteza brzmi atrakcyjnie, jednak żadne źródła ani mapy, które sprawdzałem, nie wymieniają miasta o tej nazwie, które znajdowałoby się na Eubei.

Rozdział 19

- **Hector Patroclum occidit et spoliare parat:** Śmierć Patroklosa już na samym początku wojny, drugiego dnia zmagania pod Troją, to bez wątpienia jeden z bardziej radykalnych przykładów homeryckiego rewizjonizmu w utworze Daresa i wyraźny sygnał dla czytelnika, że autor nie ma zamiaru podążać za narracją Homera¹¹⁰. Jak pisze A. Bobrowski:

Radykalne wyeliminowanie postaci Patroklosa w tak wczesnej fazie opowieści z miejsca kluczowej możliwości przedstawienia postaci Achillesa ściśle na wzór homerycki: z góry wiadomo już bowiem, że nie może być brana pod uwagę chęć pomszczenia śmierci przyjaciela jako uzasadnienie powrotu Achillesa na pole bitwy po okresie wycofania się z walk na skutek konfliktu z naczelnym wodzem (...) ¹¹¹.

¹⁰⁹ Por.: Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 158 (przyp. 2).

¹¹⁰ Bobrowski 2009, s. 57-58; Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 153 (przyp. 2); Beschorner 1992, s. 140.

¹¹¹ Bobrowski 2009, s. 58. Podobną opinię wygłaszają również rosyjscy wydawcy Daresa: „При переносе смерти Патрокла от руки Гектора в самое начало войны Даретом опускается вся цепь причин, приводящая к этому у Гомера” („Kiedy śmierć Patroklosa z ręki Hektora została przeniesiona na sam początek wojny, Dares odrzucił opisany u Homera cały łańcuch przyczyn, które do tego doprowadziły”. Przekład własny). Zob.: Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 153 (przyp. 2).

Trzeba jednak powiedzieć, że wątek „gniewu Achillesa”, czyli tak naprawdę lejtmotyw *Iliady* też występuje w *De excidio Troiae historia*, choć dopiero w późnej fazie konfliktu. Epizod ten jest jednak u Daresa zupełnie inaczej skonstruowany i podyktowany zupełnie odmiennymi niż u Homera motywacjami¹¹².

Rozdział 20

- Edycja F. Meistera (1873): (...) **Hector Boetem Arcesilaum Prothoenorem occidit.**

Wprowadzona zmiana: **Hector *Boeotos* Arcesilaum Prothenorem occidit.**

Uzasadnienie: Lekcja *Boetem* jest ewidentnym błędem, co najlepiej widać na przykładzie fragmentu z katalogu okrętów: *Arcesilaus et Prothoenor ex Boeotia* (c. 14, s. 17, w. 14). Arcesilaus i Protoenor byli Beotami, a więc jedyną poprawną wersją w c. 20, s. 25, w. 26 jest *Boeotos*. Poza tym pod Troją nie było żadnego Boetesa¹¹³. Co ciekawe, również prawie wszystkie rękopisy *Ilias Latina* (169) zawierają podobne zniekształcenie (*boetes*), choć ta osobliwa zbieżność pomiędzy *De excidio Troiae historia* a *Ilias Latina* jest najprawdopodobniej przypadkowa¹¹⁴.

Rozdział 21

- Edycja F. Meistera (1873): (...) **Hector Orcomeneum Ialmenum (...).**

Wprowadzona zmiana: (...) **Hector *Orchomeneum* Ialmenum (...).**

Uzasadnienie: W przeciwieństwie do lekcji z edycji Meistera poprawna wersja powinna brzmieć *Orchomeneum*, czyli dokładnie tak, jak w c. 14, s. 17, w. 15-16: *Ascalaphus et Ialmenus ex Orchomeno*. *Orchomeneus* jest przymiotnikiem urobionym od toponimu *Orchomenus*, a nie nazwą własną (co sugeruje wariant *Orcomeneus*), zwłaszcza że pod Troją nie było żadnego Orkomeneusa¹¹⁵.

- Edycja F. Meistera (1873): **Agamemnon (...) pugnam revocavit. laeti Troiani in castra revertuntur.**

Wprowadzona zmiana: **Agamemnon (...) pugnam *in castra* revocavit. *laeti Troiani revertuntur*.**

Uzasadnienie: R.T. Clark słusznie zauważył, że Trojanie nie mają obozu i z pola walki zawsze powracają *in oppidum*, *in urbem*, ale nigdy *in castra*¹¹⁶. Badacz ten

¹¹² Bobrowski 2009, s. 58.

¹¹³ Clark 1914, s. 18; Beschorner 1992, s. 144. Por.: Hom. *Il.* 2.494-495; Dict. Cret. 3.10.

¹¹⁴ Clark 1914, s. 18; Beschorner 1992, s. 144 (przyp. 293).

¹¹⁵ Beschorner 1992, s. 146 (przyp. 301).

¹¹⁶ Clark 1914, s. 18. Ten sam fakt najwyraźniej zwrócił również uwagę autora rękopisu *e*, który badał w swojej pracy H.J. Courtney. W tym to przypisie znajduje się lekcja *oppidum* zamiast *castra* (w kodeksie *E* jest natomiast wariant *oppido*). Zob.: Beschorner 1992, s. 147 (przyp. 304).

radzi zatem przenieść zwrot *in castra* do zdania *Agamemnon (...) pugnam revocavit*, a z jego sugestią zgadza się A. Beschorner oraz A.W. Zacharowa i D.O. Torszyłow¹¹⁷.

Rozdział 23

- Edycja F. Meistera (1873): (...) **Achilles Lycaonem et Phorcyn occidit** (...).
Wprowadzona zmiana: (...) **Achilles Lycaonem et Euphorbum occidit** (...).
Uzasadnienie: Kodeksy *G*, *L* i *V* wyraźnie podają lekcję *Euphorbum*. Jedynie manuskrypt *F* (z lekcją *phorcium*) stanowi punkt wyjścia dla koniektury proponowanej przez Meistera¹¹⁸.

Rozdział 24

- Edycja F. Meistera (1873): **statimque Idomeneum obruncavit, Iphinoum sauciavit**, (...).
Wprowadzona zmiana: **statimque Idomeneum obruncavit, Iphiclum sauciavit**, (...).
Uzasadnienie: Koniektura Meistera (*Iphinoum*) jest w tym miejscu mało przekonująca; kodeksy *L* i *G* podają wariant *Iphiclum*, za którym opowiada się także A. Beschorner¹¹⁹.
- Edycja F. Meistera (1873): **Achilles ut respexit multos duces eius dextera cecidisse, animum in eum dirigebat, ut illi obvius fieret. considerabat enim** (...).
Wprowadzona zmiana: **Achilles ut respexit multos duces eius dextera cecidisse, animum in eum dirigebat, ut illi obvius fieret nec aliud in mente Achillis est nisi Hectorem comprehendat. considerabat enim** (...).
Uzasadnienie: Jak pisze A. Beschorner¹²⁰, włączenie tego zdania do tekstu podyktowane jest dwoma względami. (1) Nie tylko kodeks *G* podaje taką właśnie lekcję, ale również manuskrypty *E*, *J*, *N*, *T*, *O*, *S*, *e*, *X*, *Z*, które zbadał w swojej pracy H.J. Courtney. (2) Por. bardzo podobny zwrot odnoszący się do Neoptolemosa, syna Achillesa, w c. 43, s. 51, w. 6 (*in mentem venit*), który tworzy paralelę.

¹¹⁷ Clark 1914, s. 18; Beschorner 1992, s. 147; Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 158 (przyp. 1). Rosyjscy filologowie zwracają jednak uwagę na fragment 18.243-313 *Iliady*, gdzie Hektor, wbrew radom Polidamasa, postanawia rozbić obóz na noc, zamiast wracać do miasta.

¹¹⁸ Beschorner 1992, s. 149. Por.: Meister 1873, s. 28, app. crit. v. 11.

¹¹⁹ Beschorner 1992, s. 152. Por.: Meister 1873, s. 29, app. crit. v. 21.

¹²⁰ Beschorner 1992, s. 152.

- Edycja F. Meistersa (1873): **noctu Troiani Hectorem lamentantur, Graiugenaes suos.**

Wprowadzona zmiana: **noctu Troiani Hectorem lamentantur.**

Uzasadnienie: Wyrażenie *Graiugenaes suos* nie pojawia się zarówno w kodeksie G, jak też we wszystkich (z wyjątkiem rękopisu y) manuskryptach wziętych pod lupę przez H.J. Courtneya. A. Beschorner uważa, że włączenie do tekstu tego fragmentu przez Meistersa burzy wrażenie przeciwstawności Hektora i Achillesa, które kończy rozdział 24 *De excidio Troiae historia*¹²¹.

Rozdział 26

- **succedit Pheres Admeti filius (...):** Chociaż fragment ten nie budzi wątpliwości od strony lekcji w manuskryptach¹²², część badaczy opowiada się za dokonaniem w tym miejscu interwencji w edycji Meistersa. Sugerują oni usunięcie z tekstu *Feres* i zastąpienie go *Eumelusem*¹²³. Jest to argumentowane tym, że w kanonicznej tradycji mitologicznej *Feres* był ojcem *Admeta*, a nie jego synem, natomiast jedynym męskim potomkiem *Admeta*, który walczył pod Troją, był *Eumelus*. R.T. Clark przypuszcza, że *Pheres* jest prawdopodobnie zniekształconą wersją marginesowej glosy *Pheris*, która wyparła *Eumelusa* z głównego tekstu. Drugą opcją jest, że oryginał mógł po prostu brzmieć *Eumelus Pheris A. filius*¹²⁴. W opinii szkockiego uczonego, z którym zgadza się A. Beschorner, imię *Eumelusa* należy zatem ponownie wprowadzić do tekstu¹²⁵.

Decyzja o usunięciu z tekstu *Feres* nie wydaje się mieć jednak dostatecznych podstaw. Przede wszystkim zarówno w dobie mitycznej, jak i historycznej imiona były często dziedziczone po przodkach. *Feres*, syn *Jazona* i *Medei*, otrzymał imię

¹²¹ Ibidem, s. 153.

¹²² Z wyjątkiem kodeksu L, gdzie pojawia się zlatynizowana forma *Feres*, we wszystkich pozostałych rękopisach zbadanych przez Meistersa występuje lekcja *Pheres*. Zob.: Meister 1873, s. 32, app. crit. v. 1. Co ciekawe, w starszych edycjach (Huet 1702, s. 167; Caillot 1813, s. 233; Dresemius 1825, s. 323; Dederich 1835, s. 21) rzezonny fragment ma postać: *Succedit Perses Admestae filius*. To by sugerowało, że chodzi tu o wspomnianego w c. 18 *Persesa*, domniemanego brata *Memnona*. Jednak obecność walczącego po stronie Trojan *Persesa* – na co zwrócili uwagę wspomnieni edytorzy – byłaby tu jednak absurdalna, ponieważ zginąłby on w pojedynku z *Sarpedonem*, który również był sojusznikiem Trojan. Dederich (1835, s. 73-74) przypuszczał, że mogło tu dojść do zniekształceń nazw własnych, co zostało ostatecznie skorygowane w wydaniu Meistersa.

¹²³ Tak uważają Clark 1914, s. 18 oraz Beschorner 1992, s. 155 (przyp. 339).

¹²⁴ W przypadku tej alternatywy osobiście bardziej prawdopodobna wydaje mi się wersja *Eumelus ex Pheris A. filius*. Por.: c. 14, s. 18, w. 8-9: *Eumelus ex Pheris cum navibus numero X*.

¹²⁵ Całość argumentu R.T. Clarka brzmi następująco: „The only son of Admetus at Troy is Eumelus. *Pheres* is probably a marginal note *Pheris*, and has ousted Eumelus from the text, or the original may have read *Eumelus Pheris A. filius*. The name Eumelus must in any case, I think, be brought into the text”. Zob.: Clark 1914, s. 18. Por.: Beschorner 1992, s. 155 (przyp. 339).

po bracie dziadka, czyli Feresie, synu Kreteusa i Tyro¹²⁶. Jest zatem ewidentne, że imię Feres, które podają kodeksy przywołane w aparacie krytycznym edycji Meistersa, jest w rodzie Admeta dynastyczne (grecka forma Φερητιάδης odnosi się zarówno do Admeta, syna Feresa, jak i jego syna Eumelusa, wnuka Feresa, a niektórzy badacze, np. Platthy¹²⁷, wzmiankują też syna Admeta o imieniu Fere-tiades). Argument mówiący, że jedynym synem Admeta, który w głównej tradycji mitologicznej walczył pod Troją, był Eumelus, także należy uznać za chybiony. Zmianianie tekstu łacińskiego *De excidio Troiae historia* tylko na podstawie odmiennej tradycji homeryckiej, od której zresztą Dares w wielu miejscach odchodzi, nie wydaje się zasadne¹²⁸. W utworze Daresa mamy do czynienia z tradycją alternatywną, która najwyraźniej znała Feresa, syna Admeta. Skoro autor *Historii upadku Troi* mógł stworzyć na potrzeby utworu na przykład Hypsipilusa, Wolkontisa i Ampitusa, synów Laomedonta, również nigdzie indziej niepoświadczonych, to dlaczego miałyby nie uczynić tego samego z Feresem? Oficjalna grecka tradycja mitologiczna zaświadcza o trójce dzieci Admeta i Alcesty: Eumelusie, Perimele i Hippasusie¹²⁹, jednak nieślubne dzieci Admeta – jeżeli jakieś były – nie są nigdzie wymienione¹³⁰. Hippasus, syn Admeta, jest postacią zupełnie zagadkową, podobnie jak Feres. Istnieje możliwość, że wspomniany tu Hippasus mógł nosić alternatywne, lecz w pełni dynastyczne imię Feres, podobnie jak Parys-Aleksander, Askaniusz-Julus i wielu innych bohaterów mitycznych noszących podwójne imiona. Taka ewentualność byłaby zgodna z grecką tradycją, która znała dwóch synów Admeta: Eumelusa i Hippasusa.

Argumentem, który można by wysunąć na poparcie hipotezy R.T. Clarka mówiącej o tym, że faktycznie możemy mieć w tym miejscu do czynienia z głosą marginesową, jest fragment z Daresowego katalogu okrętów z c. 14: *Eumelus ex Pheris cum navibus numero X*. W tym miejscu moglibyśmy się spodziewać wymienienia Feresa oraz następującej postaci zdania: *Eumelus et Pheres ex Pheris cum navibus numero X*. W końcu za każdym razem, gdy w ramach kontyngentu z jakiejś krainy (lub *polis*) na wojnę trojańską ruszali bracia, byli oni wymienieni w wykazie: Arcesilaus i Protoenor, Askalafus i Jalmenus, Epistrotus i Schedius, żeby podać tylko pierwsze z brzegu przykłady. Jednak brak Feresa w katalogu okrętów moż-

¹²⁶ Grimal 1987, s. 101, 377.

¹²⁷ Platthy 1985, s. 46.

¹²⁸ Nie wspominając już o tym, że R.T. Clark oraz A. Beschorner narażają się tutaj na zarzut niekonsekwencji, gdyż z jednej strony odwołują się do kanonicznej tradycji mitologicznej, aby uzasadnić usunięcie z tekstu Feresa i wstawienie w jego miejsce Eumelusa, z drugiej jednak strony całkowicie ignorują fakt, że dokonanie takiej interwencji spowoduje, że Eumelus zginie z ręki Sarpedona, co już stoi w sprzeczności z tą samą tradycją, do której uprzednio się odwoływali. Dzieje się tak dlatego, że w znanej nam tradycji Eumelus przeżył wojnę trojańską i powrócił szczęśliwie do ojczystych Fer, gdzie następnie objął samodzielne rządy. Zob.: March 2014, s. 187.

¹²⁹ Grimal 1987, s. 5-6.

¹³⁰ Niewykluczone, że jednym z takich synów z nieprawego łoża, był właśnie omawiany tu Feres.

na wytłumaczyć. Po pierwsze, na co zwrócono uwagę wcześniej, Dares, tworząc swój wykaz, opierał się (z niewielkimi wyjątkami) na katalogu okrętów z *Iliady*, gdzie pojawia się jedynie Eumelus (Hom. *Il.* 2.713-714). Po drugie, w katalogu wymieniono bohaterów, którzy pełnili funkcję dowódczą, a tak niekoniecznie być musiało w przypadku Feresa, jeżeli był on synem Admeta z nieprawego łoża lub był po prostu za młody do pełnienia takiej funkcji. Po trzecie, w katalogu okrętów byli wymienieni wyłącznie ci, którzy walczyli w wojnie trojańskiej od początku. Istnieje możliwość, że Feres mógł przybyć pod Troję w późniejszej fazie konfliktu (jak np. Neoptolemus, którego też nie ma w katalogu okrętów). Po czwarte, w *Historii upadku Troi* można znaleźć postaci, których teoretycznie też moglibyśmy się spodziewać w katalogu okrętów, a które z jakichś powodów się tam nie znalazły. Dobrym przykładem może być wspomniany w c. 24 Ifiklus, który mógłby pojawić się w katalogu okrętów albo w parze z Idomeneusem z Krety, albo w towarzystwie Protesilause i Podarcesa (jest pewien problem dotyczący identyfikacji Ifiklusa). Innym przykładem może być Antiloch, syn Nestora i książę Pylos, który również nie znalazł się parze ze swoim ojcem.

Wątpliwości jest wiele, a te należy rozpatrywać na korzyść bezpośredniej tradycji wydawanego dzieła oraz lekcji, które pojawiają się w kodeksach. Reasumując, wydaje się, że w przypadku fragmentu *succedit Pheres Admeti filius* F. Meister podjął słuszną decyzję, ponieważ uszanował jednolitą tradycję rękopiśmienną *De excidio Troiae historia*.

- Edycja F. Meistera (1873): **interea naves onerandas curat Palamedes, castra munit, turribusque circumdat.**

Wprowadzona zmiana: **interea Palamedes naves comparandas curat, castra munit, turribusque circumdat.**

Uzasadnienie: Jak pokazał R.T. Clark, wykorzystanie przez Meistera lekcji z rękopisu *M* (*onerandas*) jest w tym miejscu absurdalne¹³¹. Zamiast sugestii Clarka (*ornandas*) A. Beschorner radzi w tym miejscu skorzystać z wariantu z kodeksu *G*: *Palamedes naves comparandas curat*¹³².

Rozdział 27

- Edycja F. Meistera (1873): **Agamemnon cum magno comitatu ad castra revertitur.**

Wprowadzona zmiana: **Agamemnon cum magno commeatu ad castra revertitur.**

¹³¹ Clark 1914, s. 18.

¹³² Beschorner 1992, s. 157.

Uzasadnienie: W tym miejscu nie może być mowy o dużej świcie (*magno comitatu*) Atrydy¹³³, ponieważ w c. 26, s. 32, w. 13 wyraźnie powiedziano, że Agamemnon powinien dostarczyć zaopatrzenie (*commeatus*), co potwierdza wariant *commeatu navium* obecny w kodeksie y, który badał H.J. Courtney¹³⁴.

Rozdział 28

- **Achilles iratus in proelium non prodit:** W tym miejscu pojawia się wątek „gniewu Achillesa”, wokół którego osnuta jest cała fabuła *Iliady*. Odrzucenie tradycji przez autora *Historii upadku Troi* jest bardzo wyraźne, ponieważ powody, dla których Achilles postanowił wycofać się z walki, są całkowicie odmienne od tych, które możemy odnaleźć w utworze Homera. Jak pisze A. Bobrowski:

W relacji Daresa w ogóle nie pojawia się, tak ważna u Homera, postać Bryzejdy, jest natomiast wątek miłości Achillesa do Polikseny, spełniający (podobnie jak u Diktysa) bardzo ważną rolę w przebiegu wydarzeń. Achilles ubiega się o rękę Polikseny (którą poznał rok po śmierci Hektora, 24), a Priam (za radą Hekuby) gotów jest wyrazić na to zgodę pod warunkiem zawarcia pokoju i wycofania się Greków spod Troi (*si id fieri velit, pax perpetua fiat, et exercitus discedat, foedus iure sanciat, 27*). Od tej chwili rozgoryczony Achilles zaczyna postrzegać wojnę jako bezsensowne okrucieństwo i wycofuje się z walk (*Achilles iratus in proelium non prodit, 28*) – taki jest zatem powód „gniewu Achillesa”, a nie, jak u Homera, konflikt o brankę z naczelnym wodzem¹³⁵.

- Edycja F. Meistera (1873): **cui exultanti et glorianti Alexander Paris sagitta collum transfigit.**

Wprowadzona zmiana: **cui exultanti et glorianti Alexander Paris sagitta collum transfigit.**

Uzasadnienie: R.T. Clark sugerował w swoim artykule, że imię *Paris* jest głosem, która dostała się do tekstu głównego, ponieważ we wszystkich innych miejscach w utworze syn Priama jest nazywany Aleksandrem¹³⁶. Hipoteza ta okazała się jednak błędna, ponieważ wszystkie manuskrypty przestudiowane przez H.J. Courtneya zawierają lekcję *Paris*, a więc to wariant *Alexander* powinien być traktowany jako uwaga wyjaśniająca¹³⁷.

¹³³ Jak pisał R.T. Clark: „There is no question of an imposing retinue. He has been deliberately insulted by being sent on the servile mission of helping other people to get provisions. Read *commeatu* and cf. Caes. B.G. i. 34”. Zob.: Clark 1914, s. 18.

¹³⁴ Beschorner 1992, s. 159.

¹³⁵ Bobrowski 2009, s. 57-58.

¹³⁶ Clark 1914, s. 18: „In both Dictys and Dares Paris is never called anything but Alexander: delete *Paris* here as a gloss”.

¹³⁷ Beschorner 1992, s. 161 (przyp. 362).

- Edycja F. Meistersa (1873): **Rege occiso cuncti hostes inpressionem faciunt (...).**
Wprowadzona zmiana: **Rege occiso cuncti [hostes] inpressionem faciunt (...).**
Uzasadnienie: W tym miejscu wydaje się dziwne, że Dares, który był Trojaniem, nazywa swoich rodaków „wrogami” (*hostes*). Rozwiązanie problemu można znaleźć w kodeksie *L*, który usuwa *hostes*¹³⁸. D. Bradley przytacza ten fragment jako przykład nieporadności redaktora tekstu, z kolei A. Beschorner pyta retorycznie, czy grecki autor *Historii upadku Troi* przypadkiem nie zdradził tutaj swoich prawdziwych sympatii¹³⁹.

Rozdział 30

- Edycja F. Meistersa (1873): **Diomedi et Ulixi Menelaus resistens bellum geri suadebat.**
Wprowadzona zmiana: **Diomedes et Ulixes Menelao resistentes bellum geri prohibebant.**
Uzasadnienie: Za kodeksem *G*¹⁴⁰ W. Schetter uważał, że całą dyskusję w rozdziale 30 w oryginale przedstawiono bardziej szczegółowo, natomiast w wersji łacińskiej została ewidentnie skrócona: podano tylko argumenty dyskutantów, ale bez żadnych wniosków z ich strony¹⁴¹. A. Beschorner zwraca uwagę, że lekcja z rękopisu *G* eliminuje zastrzeżenia W. Schettera, ale jego zdaniem nawet tekst Meistersa nie nosi wyraźnych śladów epitomizacji: konkluzja Menelausa jest widoczna, kiedy dwukrotnie w sposób jednoznaczny doradzał kontynuowanie wojny¹⁴².

Rozdział 34

- Edycja F. Meistersa (1873): **eo Achillem venturum, conlocuturum ibique se illi insidias collocare, satis sibi victum esse, si eum occideret.**
Wprowadzona zmiana: **eo Achillem venturum, conlocuturum ibique se illi insidias collocare, satis esse suae vitae, si eum occideret.**
Uzasadnienie: Lekcja z kodeksu *G* sprawia, że koniektura Meistersa jest w tym miejscu niepotrzebna¹⁴³.

¹³⁸ Ibidem.

¹³⁹ Bradley 1991, s. 246 (przyp. 125); Beschorner 1992, s. 161.

¹⁴⁰ Beschorner 1992, s. 47, 165. Por.: Meister 1873, s. 36, app. crit. v. 22.

¹⁴¹ Schetter 1988, s. 96.

¹⁴² Beschorner 1992, s. 165.

¹⁴³ Beschorner 1992, s. 172; por.: Brakman 1937, s. 316. G. Dottin podkreśla, że wariant z manuskryptu *G* jest bardziej zgodny z prostym stylem Daresa. Warto również odnotować, że zarówno G. Dottin, jak i C. Brakman, podążający konsekwentnie za kodeksem *G*, wolą na końcu formę *oc-*

Rozdział 36

- Edycja F. Meistera (1873): **Priamus subsistere, urbem munire et quiescere, (...).**

Wprowadzona zmiana: **Priamus subsistere, urbem munire et quiescere coepit, (...).**

Uzasadnienie: Za kodeksem *G* wedle sugestii A. Beschornera¹⁴⁴.

- Edycja F. Meistera (1873): **Agamemnon ex consilio castra munit tueturque et in bellum non prodit, usque dum Menelaus veniat. Menelaus ad Scyrum venit, arma Achillis Neoptolemo filio eius tradit, quae cum sumpsisset, venit et in Argivorum castris vehementer circa patris tumulum lamentatus est.**

Wprowadzona zmiana: **Agamemnon ex consilio castra munit tueturque et in bellum non prodit, usque dum veniat Menelaus cum Neoptolemo. Neoptolemus ut advenit arma patris sui accipit. Lamentatur vehementer circa patris tumulum.**

Uzasadnienie: Uszkodzenie lub brak tekstu przed *Argivorum* Meister próbował uzupełnić koniekturą *venit et in*. Swoją propozycję dotyczącą tego fragmentu zgłosił również R.T. Clark, ale jego sugestia nie wydaje się zbyt przekonująca dla A. Beschornera¹⁴⁵. Niemiecki filolog radzi, aby wykorzystać tutaj rozwiązanie w postaci lekcji, którą oferuje kodeks *G*¹⁴⁶. Jediną zmianą w treści pomiędzy obiema wersjami jest to, że w edycji Meistera Neoptolemus otrzymuje broń Achillesa na wyspie Scyros (bezpośrednio od Menelausa), podczas gdy w manuskrypcie *G* dostaje ją od Achajów po przybyciu pod Troję.

- Edycja F. Meistera (1873): **Neoptolemus Myrmidonum princeps contra aciem ducit, (...).**

Wprowadzona zmiana: **Neoptolemus princeps Myrmidonas contra educit, (...).**

Uzasadnienie: Za kodeksem *G* wedle sugestii A. Beschornera¹⁴⁷.

Rozdział 37

- Edycja F. Meistera (1873): **Hoc postquam Troiani viderunt, Antenor Polydamas Aeneas ad Priamum veniunt, agunt cum eo, ut consilium convocet (...).**

Wprowadzona zmiana: **Hoc postquam Troiani viderunt, Antenor Polydamas Aeneas ad Priamum veniunt, agunt cum eo, ut consilium cogat (...).**

cidisset zamiast *occideret*, na którą zdecydował się F. Meister w swojej edycji i przy której pozostał A. Beschorner. Zob.: Dottin 1924, s. 158; Brakman 1937, s. 316.

¹⁴⁴ Beschorner 1992, s. 178.

¹⁴⁵ Clark 1914, s. 18; Beschorner 1992, s. 179.

¹⁴⁶ Beschorner 1992, s. 179.

¹⁴⁷ Ibidem, s. 55, 180.

Uzasadnienie: Za kodeksem *G* (por.: c. 31, s. 37, w. 14-15: *Priamus consilium cogit*)¹⁴⁸.

- Edycja F. Meistera (1873): **postquam multis verbis de pace concilianda egerunt, (...)**.

Wprowadzona zmiana: **postquam multis verbis de pace concilianda satis egerunt, (...)**.

Uzasadnienie: Jak pisał W. Schetter¹⁴⁹, tekst edycji Meistera został w tym miejscu oparty na lekcji *multis verbis (...)* *satisfecerunt* z najstarszego kodeksu *L*, natomiast *fecerunt* zostało poprawione przez Meistera w *egerunt*. Zepsucie *fecerunt* tłumaczy się dittografią litery *s* i końcowego przepisania drugiego *s* na *f*, a także powszechną zamianą liter *g/c*. Zdaniem badacza F. Meister błędnie ocenił tradycyjne ustalenia w tym sensie, że oparł swoją poprawkę *egerunt* na manuskrypcie *G* [*multa verba (...)* *fecerunt*] i skontaminował lekcje z rękopisów *L* i *G*, pisząc *multis verbis (...)* *egerunt*, natomiast *satis* zupełnie pominął. Wydawca *De excidio Troiae historia* przeoczył fakt, że w kodeksie *G* zawarta była niewystarczająca próba naprawienia zepsutego *multis verbis (...)* *satisfecerunt*. Z wyjaśnieniem W. Schettera zgadza się A. Beschorner¹⁵⁰, z kolei brytyjski latynista D.R. Shackleton Bailey uważa, że powinniśmy raczej trzymać się lekcji z kodeksu *G*: *multa verba fecerunt*¹⁵¹.

- Edycja F. Meistera (1873): **(...) surgit Amphimachus filius Priami adulescens fortissimus, (...)**.

Wprowadzona zmiana: **(...) surgit Archemachus filius Priami adulescens fortissimus, (...)**.

Uzasadnienie: W kodeksie *L* z X wieku możemy odnaleźć lekcję *Archimachus*, co Meister odnotował w aparacie krytycznym swojej edycji¹⁵². Niemiecki wydawca zdecydował się jednak wprowadzić do tekstu głównego odmienną lekcję: *Amphimachus*. Ponieważ Meister stosuje w swoim aparacie krytycznym uproszczony system podawania lekcji i przywołuje tylko warianty odmienne od przyjętych przez niego, nie jesteśmy w stanie stwierdzić, czy taką lekcję (*Amphimachus*) lub podobną mają wszystkie pozostałe manuskrypty. Zastosowany przez niego system „negatywny” pozwala jedynie *ex silentio* domyślać się takich lekcji, jednak bez całkowitej pewności. Jest to problem, który – miejmy nadzieję – rozwiąże nowa edycja dzieła Daresa Frygijczyka. W każdym razie możemy zasadnie przypuszczać, że w łacińskim archetypie funkcjonowała lekcja *Archemachus filius Priami*, ewentualnie *Archimachus filius Priami* (z częściową

¹⁴⁸ Clark 1914, s. 18; Beschorner 1992, s. 180.

¹⁴⁹ Schetter 1988, s. 96-97 (przyp. 9).

¹⁵⁰ Beschorner 1992, s. 181.

¹⁵¹ Shackleton Bailey 1981, s. 184.

¹⁵² Meister 1873, s. 45, app. crit. v. 13.

adaptacją imienia greckiego do łaciny), która została zachowana w kodeksie *L* z X wieku (uchodzącym za najstarszy) jako *Archimachus filius Priami*. Wprowadzenie do tekstu Archemacha ma tę dodatkową zaletę, że taka postać faktycznie pojawia się w innych niż *Historia upadku Troi* źródłach jako jeden z synów Priama. Obok Hyginusa (*Fab.* 90) nieślubnego syna Priama o imieniu Archemachus (gr. Ἀρχέμαχος) wymienia też Apollodor w swojej *Bibliotece* (3.12.5), który pisze tak: „Z innymi kobietami Priam miał synów: Melanipposa, Gorgythiona [...], Myliosia, Archemachosa, Laodokosa [...], oraz córki: Meduzę, [...] Lysimache i Aristodeme”¹⁵³. Archemacha, syna Priama, wzmiankuje również lakonicznie Diktys z Krety w *Ephemeris belli Troiani* (3.7): „Tymczasem Agamemnon, a wraz z nim dwaj Ajaksowie, pośród ogólnej rzezi nisko urodzonych przeciwników, zabili bardzo wielu synów Priama. Agamemnon [zabił] Arsakusa i Dejopitesa, a także Archemacha, Laudokusa i Filenora, (...)”¹⁵⁴. Z drugiej strony pojawiający się w edycji Meistera Amfimach stanowiłby całkowitą inwencję ze strony Daresa, ponieważ żadne inne testimonium literackie nie wymienia syna Priama o takim właśnie imieniu¹⁵⁵. Jako że w znanej nam tradycji nie zachowały się żadne historie związane z osobą Archemacha (u Hyginusa i Apollodora jest on po prostu wymieniony z imienia, Diktys zaś jedynie mówi, że został zabity przez Agamemnona) narracja Daresa stanowi tutaj oryginalny przykład rewizjonizmu mitologicznego, gdzie ta trzeciorzędna i kompletnie enigmatyczna w gronie znanych nam synów Priama postać odgrywa w końcowych rozdziałach *Historii upadku Troi* pierwszoplanową wręcz rolę.

W kontekście Archemacha warto też zwrócić uwagę na ciekawą hipotezę zaproponowaną przez R.M. Frazera¹⁵⁶, za którą opowiadają się także rosyjscy wydawcy Daresa¹⁵⁷. Przypuszczają oni, że najprawdopodobniej jest to postać wzorowana na znanym z *Iliady* Antymachu (Antimachosie), członku trojańskiej starszyny, ojcu Hippolochusa, Hippomachusa i Pisandrusa. Przekupiony przez Parysa Antymach na naradach zawsze sprzeciwiał się tym, którzy proponowali zwrócić Helenę Achajom (Hom. *Il.* 11.123-125), a ponadto proponował zamordować Ulissesa i Menelausa, którzy przybyli w poselstwie do Troi (Hom. *Il.* 11.138-141). Pomiedzy Archemachem z *De excidio Troiae historia* a Antymachem z *Iliady* istotnie da się zauważyć pewne paralele. Podobnie jak Antymach, Archemach także sprzeciwiał

¹⁵³ Cytat z *Biblioteki* Apollodora w przekładzie T. Mojsika.

¹⁵⁴ Przekład własny. Oryginalny fragment na podstawie wydania Meistera (1872): *Interim Agamemnon et cum eo Aiaces duo inter ceteram stragem ignotorum nacti plurimos Priami filiorum interficiunt, atque Agamemnon Arsacum cum Deiopite Archemachum Laudocum et Philenorem, (...)*.

¹⁵⁵ Sturm 2015, s. 133 (przyp. 122): „Dieser Name dirfte aller Voraussicht nach eine Eigenkreation von Dares sein, scheint er doch ansonsten in keiner genealogischen Abhandlung zu Priamos auf”. Por.: Frazer 1966, s. 179 (przyp. 30). Zob. też listę dzieci Priama na stronie angielskiej Wikipedii: *List of children of Priam*, Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_children_of_Priam [dostęp: 26.11.2021].

¹⁵⁶ Frazer 1966, s. 179 (przyp. 30).

¹⁵⁷ Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 182 (przyp. 2).

się oddaniu Grekom Heleny, choć akurat z zupełnie odmiennych pobudek¹⁵⁸. Obie te postaci były również zamieszane w planowanie zamachu na wrogów Troi: Antymach – jak wspomniano – sugerował zgładzić Ulissesa i Menelausa, Archemachowi zaś Priam powierzył zadanie przeprowadzenia ataku na późniejszych konspiratorów (tj. Antenora *et consortes*), którzy doprowadzili do upadku miasta. Pewną przesłanką za powyższą hipotezą mogłaby być lekcja *Antimachus*, którą możemy odnaleźć w kodeksie *W*, który analizował Otto Mazal¹⁵⁹. Zob. też historię Antymacha w utworze Diktysa z Krety (2.23-24; 5.4).

- Edycja F. Meistera (1873): (...) **lenibus mitibusque dictis Amphimacho repugnat, (...)**.
Wprowadzona zmiana: (...) **lenibus mitibusque dictis Archemacho repugnat, (...)**.
Uzasadnienie: zob. uwagi poczynione wcześniej w kontekście zdania z edycji Meistera: *surgit Amphimachus filius Priami adulescens fortissimus*.

Rozdział 38

- Edycja F. Meistera (1873): (...) **Amphimachum secum in regiam ducit (...)**.
Wprowadzona zmiana: (...) **Archemachum secum in regiam ducit (...)**.
Uzasadnienie: zob. uwagi poczynione wcześniej w kontekście zdania z edycji Meistera: *surgit Amphimachus filius Priami adulescens fortissimus*.
- Edycja F. Meistera (1873): **simulque rogat, ut sibi fidelis et obaudiens paratusque cum armatis sit, id sine suspitione posse fieri, postera die se in arce ita uti solet (...)**.
Wprowadzona zmiana: **simulque rogat, ut sibi fidelis et obaudiens paratusque cum armatis sit, id sine suspitione posse fieri, se in arce ita uti solet (...)**.
Uzasadnienie: W rozdziale 38 *Historii upadku Troi* Priam planuje wraz ze swoim synem Archemachem rozprawić ze stronnictwem pokojowym – Antenorem, Eneaszem oraz ich poplecznikami – ponieważ obawia się (słusznie, jak się później okazało), że mogą oni zdradzić Troję. Uwagę badaczy zwrócił jednak fakt, że choć autor poświęcił sporo (jak na standardy utworu) miejsca na opis

¹⁵⁸ Dares opisał Archemacha jako dzielnego, choć nieco bezczelnego młodzieńca, fanatycznie wręcz lojalnego wobec swojego ojca Priama, który na ostatniej naradzie wojennej Trojan w ostrych słowach sprzeciwił się propozycji Antenora (dotyczącej zawarcia pokoju oraz m.in. oddania Grekom Heleny), a następnie ciskał gromy pod adresem przedstawicieli stronnictwa pokojowego, zarzucając im tchórzostwo i nawołując do walki do ostatniego żołnierza w obronie Troi. Jego sprzeciw wynikał więc z lojalności wobec Priama oraz sprawy, o którą walczyli, a nie ze zwykłego przekupstwa, jak to było w przypadku Antymacha.

¹⁵⁹ Mazal 1964, s. 211-213.

zamierzonej napaści, to w dalszej części utworu w ogóle o niej nie wspomina¹⁶⁰. W. Schetter oraz G. Koerting uważają, że sposób, w jaki konspiratorzy uniknęli ataku, musiał być przedstawiony w greckim oryginale, ale łaciński redaktor dziennika z jakichś powodów postanowił ten wątek pominąć¹⁶¹. Obaj badacze przyjmują również w c. 38, s. 46, w. 19 lekcję *postera die* z edycji Meistersa. A. Beschorner zwraca jednak uwagę, że fragment ten jest mocno zniekształcony, a tekst, który znajduje się w wydaniu teubnerowskim, opiera się na manuskryptach *G* i *F*, których dokładna lekcja nie została przekazana przez F. Meistersa¹⁶². Jedyne rękopis *G* zawiera *postera die*, w kodeksach *F*, *L* oraz *B* tego wyrażenia nie ma¹⁶³. Również manuskrypty *C*, *c*, *W*, *w*, które zbadał w swojej pracy H.J. Courtney, oraz kodeks *W*, który przestudiował O. Mazal, nie zawierają tego zwrotu¹⁶⁴. Polemizując ze stanowiskiem W. Schettera oraz G. Koertinga, A. Beschorner stwierdza, że zaplanowanie ataku na następny dzień nie jest w żadnym wypadku pewne i nie powinno być traktowane jako argument na rzecz hipotezy o epitomizacji utworu przez łacińskiego redaktora¹⁶⁵. Poza tym jest rzeczą mało prawdopodobną, aby epitomator w fazie narracji po prostu pominał tak istotną informację, która wcześniej została przedstawiona w szczegółowy sposób¹⁶⁶. Wszystko więc wskazuje na to, że planowany atak na spiskowców zwyczajnie nie doszedł do skutku.

- Edycja F. Meistersa (1873): (...) **tunc Amphimachus cum armatis inruptionem faciat eosque interimat.**

Wprowadzona zmiana: (...) **tunc Archemachus cum armatis inruptionem faciat eosque interimat.**

Uzasadnienie: zob. uwagi poczynione wcześniej w kontekście zdania z edycji Meistersa: *surgit Amphimachus filius Priami adulescens fortissimus.*

- Edycja F. Meistersa (1873): **Amphimachus consilium eius approbat seque hoc facturum promittit.**

¹⁶⁰ Schetter 1988, s. 99-100; Koerting 1874, s. 109; Beschorner 1992, s. 183-184.

¹⁶¹ Schetter 1988, s. 100; Koerting 1874, s. 109.

¹⁶² Beschorner 1992, s. 183.

¹⁶³ Meister 1871, s. 23. Por.: Beschorner 1992, s. 183.

¹⁶⁴ Beschorner 1992, s. 183. Por.: Courtney 1959; Mazal 1964, s. 212.

¹⁶⁵ W rozdziale czwartym monografii A. Beschornera *Untersuchungen zu Dares Phrygius* jeden z podrozdziałów (s. 193-229) jest w całości poświęcony zagadnieniu, czy *De excidio Troiae historia* jest w istocie streszczeniem obszerniejszego dzieła. Analiza dokonana przez filologa nie pozwala jednak wysnuć takiego wniosku: „Ein Vergleich von c. 1-3 mit der mutmaßlichen Quelle Diodor hat eindeutig ergeben, daß Kürzungen vorgenommen wurden, die aber wohl dem Autor anzurechnen sind, was prinzipiell nichts mit einer Epitome zu tun hat. Ebenso hat ein Blick auf die Struktur der Acta keinerlei Veranlassung gegeben, die Annahme einer verkürzenden Nacherzählung zu bekräftigen”. Zob.: Beschorner 1992, s. 229-230.

¹⁶⁶ Beschorner 1992, s. 183-184.

Wprowadzona zmiana: ***Archemachus* consilium eius approbat seque hoc facturum promittit.**

Uzasadnienie: zob. uwagi poczynione wcześniej w kontekście zdania z edycji Meistera: *surgit Amphimachus filius Priami adulescens fortissimus.*

Rozdział 40

- Edycja F. Meistera (1873): **Sinon ad Troiam proficiscitur et quia nondum claves portae Amphimachus custodibus tradiderat, (...).**

Wprowadzona zmiana: **Sinon ad Troiam proficiscitur et quia nondum claves portae *Archemachus* custodibus tradiderat, (...).**

Uzasadnienie: zob. uwagi poczynione wcześniej w kontekście zdania z edycji Meistera: *surgit Amphimachus filius Priami adulescens fortissimus.*

- **ubi extrinsecus caput equi sculptum est:** Lakoniczna informacja o rzeźbiowym emblemacie w kształcie głowy konia na Skajskiej Bramie, przez którą Achajowie dostali się do miasta, choć pozornie nieistotna w kontekście opisywanych wydarzeń, jest w istocie – jak zauważa A. Bobrowski – „wyraźnym akcentem polemicznym wobec szeroko rozpowszechnionej tradycyjnej opowieści o «koniu trojańskim»” oraz „sygnalizuje, że autor doskonale znał «kanoniczną» wersję zdobycia Troi, jednak zamiarem jego jest przekazanie nie wymyślonej przez poetów legendy, lecz faktów historycznych”¹⁶⁷.

Rozdział 41

- Edycja F. Meistera (1873): **Postquam pacta dicta demonstrata sunt, Polydamas in oppidum redit, rem peractam nuntiat dicitque Antenori et Aeneae ceterisque quibus placitum erat, uti suos omnes in eam partem adducant, (...).**

Wprowadzona zmiana: **Postquam pacta dicta demonstrata sunt, Polydamas in oppidum redit, rem peractam nuntiat dicitque Antenori et Aeneae ceterisque quibus placitum erat, ut hi suos omnes ad eam partem muri adducant, (...).**

Uzasadnienie: *Ut hi* za kodeksami *L* i *G*¹⁶⁸. Zdaniem R.T. Clarka Meisterowe *uti* jest tak naprawdę niepotrzebnym udoskonaleniem, ponieważ autor powszechnie stosuje w utworze *ut hi* (zob. np.: c. 6, s. 8, w. 8)¹⁶⁹. Lekcja *ad eam partem muri* za manuskryptem *G* oraz sugestią A. Beschornera¹⁷⁰.

¹⁶⁷ Zob.: Bobrowski 2009, s. 58.

¹⁶⁸ Meister 1873, s. 49, app. crit. v. 9.

¹⁶⁹ Clark 1914, s. 18.

¹⁷⁰ Beschorner 1992, s. 185.

- **ubi Troiani positum praesidium erat:** A. Beschorner sugeruje usunięcie tego fragmentu zdania, argumentując to tym, że brakuje go w kodeksie *G* oraz że jest „bez związku [z resztą zdania]” (*zusammenhangslos*)¹⁷¹. Lakoniczne uzasadnienie podane przez niemieckiego filologa zupełnie mnie nie przekonuje. W jaki sposób segment ten miałby być niespójny lub bez związku z tym, co zostało napisane wcześniej? W zdaniu jest mowa o tym, że Neoptolemus zapewnił bezpieczeństwo spiskowcom oraz ich bliskim, a Antenor wskazał mu drogę do pałacu królewskiego, po czym następuje dopowiedzenie, że w tym właśnie miejscu Trojanie umieścili swój garnizon. Nie widzę nic dziwnego w tym, że w pałacu stacjonowali trojańscy żołnierze. Biorąc pod uwagę to, że Priam poważnie obawiał się zdrady, jest całkiem prawdopodobne, że postanowił rozlokować w swoim pałacu zbrojnych dla lepszej ochrony, co miało również sens strategiczny, ponieważ pałac królewski położony był na silnie umocnionej trojańskiej cytadeli, Pergamie, która mogła stanowić ostatni punkt oporu w przypadku sforsowania murów i wtargnięcia wroga do miasta. Brak tego fragmentu w manuskrypcie *G* nie może być decydujący, ponieważ najwyraźniej znajduje się w innych rękopisach wykorzystanych przez Meistera¹⁷² oraz w kodeksie *W*, który badał O. Mazal, choć w tym ostatnim przypadku w nieco odmiennym wariantcie: *ibi praesidium troianis positum erat*¹⁷³. W każdym razie nie widzę w tym miejscu dostatecznych podstaw do dokonywania interwencji w tekście.
- Edycja F. Meistera (1873): (...) **Polyxena tradit se ei, quam Aeneas ad patrem Anchisen abscondit.**
Wprowadzona zmiana: ***Polyxenam ei tradit, quam Aeneas ad patrem Anchisen abscondit.***

Uzasadnienie: za kodeksem *G*¹⁷⁴. W lekcji, która znajduje się w edycji Meistera, Poliksena jest podmiotem, osobą działającą (*Polyxena tradit se ei*, dosł. „Poliksena przekazuje mu samą siebie”). W wariantcie z manuskryptu *G* (*Polyxenam ei tradit*) jest odwrotnie: to Hekuba jest podmiotem i to ona przekazuje Poliksenę Eneaszowi. Lekcja ta jest lepsza, zwłaszcza że Poliksena nie jest w tekście Daresa podmiotem podejmującym autonomiczne decyzje, nie wyraża własnej woli, a to – według A. Beschornera – znajduje swoją logiczną kontynuację w kodeksie *G*¹⁷⁵. Poza tym wersja *Polyxenam ei tradit* występuje we wszystkich rękopisach zbadanych przez H.J. Courtneya oraz w manuskrypcie *W* analizowanym przez O. Mazala¹⁷⁶.

¹⁷¹ Ibidem.

¹⁷² Zob.: Meister 1873, s. 49, app. crit. v. 16.

¹⁷³ Mazal 1964, s. 214.

¹⁷⁴ Meister 1873, s. 49, app. crit. v. 19.

¹⁷⁵ Clark 1914, s. 19: „So G. L reads *tradidisset* whence Meister’s *trudit se*. It is surely easier to read *Polyxenam* with G. and understand *Hecuba* as subject of *trudit*. Polyxena has no mind of her own in any case though she has in *Dictys*”. Beschorner 1992, s. 186: „Polyxene hatte bisher keinen eigenen Willen geäußert und war nur Objekt, was nach G hier seine konsequente Fortsetzung findet (...)”.

¹⁷⁶ Beschorner 1992, s. 186; Courtney 1959; Mazal 1964, s. 214.

Rozdział 42

- Edycja F. Meistera (1873): **Postquam dies inluxit, Agamemnon universos duces in arce convocat, (...)**.

Wprowadzona zmiana: **Postquam dies inluxit, Agamemnon universos duces in arce *Minervae* convocat, (...)**.

Uzasadnienie: za kodeksem *G* (por.: Verg. *Aen.* 3.531: *templumque apparet in arce Minervae*)¹⁷⁷.

Rozdział 43

- Edycja F. Meistera (1873): **Agamemnonem poscit conqueritur, exercitum accusat, Antenorem accersiri iubet (...)**.

Wprowadzona zmiana: **Agamemnonem poscit conqueritur, exercitum accusat, *Agamemnon Antenorem accersiri iubet* (...)**.

Uzasadnienie: R.T. Clark zwraca uwagę, że podmiotem dla *poscit* jest Neoptolemus, ale wydawanie rozkazów nie leży przecież w gestii jego, ale Agamemnona, który sprawował naczelną komendę. W związku z tym badacz przypuszcza, że przed *Antenorem* musiało znajdować się słowo *Agamemnon*, które zniknęło w toku transmisji tekstu¹⁷⁸. Choć sugestia ta nie znajduje potwierdzenia w rękopisach, to wydaje się wiarygodna ze względu na dalszy tok narracji i jest warta uwzględnienia¹⁷⁹.

- **Agamemnon Neoptolemo tradit (...)** **iugulat**: Warto odnotować, że brakuje tego zdania w kodeksie *G*, co A. Beschorner tłumaczy tym, że kopista najprawdopodobniej o nim zapomniał, gdyż następne zdanie również zaczyna się od *Agamemnon*¹⁸⁰.

Rozdział 44

- **pugnatum est annis decem mensibus sex diebus duodecim ad Troiam**: Jak wyliczył precyzyjnie R.M. Frazer, łączny czas trwania wszystkich rozejmów wzmiankowanych przez Daresa to siedem i pół roku, co oznacza, że Grecy

¹⁷⁷ Beschorner 1992, s. 186. Por.: Meister 1873, s. 50, app. crit. v. 4. Fragment z *Eneidy* na podstawie wydania: *P. Vergili Maronis Aeneis*, ed. O. Ribbeck, Lipsiae: B.G. Teubner 1904.

¹⁷⁸ Clark 1914, s. 19: „Neoptolemus is the subject of *poscit*, but it is not his place to give orders and later it is Agamemnon who manages the whole business. Can *Agamemnon* have dropped out before *Antenorem*?”

¹⁷⁹ Beschorner 1992, s. 62, 188.

¹⁸⁰ *Ibidem*, s. 189.

i Trojanie tak naprawdę walczyli ze sobą jedynie w trzech z dziesięciu lat wojny¹⁸¹. Choć autor *Historii upadku Troi* w wielu miejscach polemizuje z tradycją mitologiczną, w tej kwestii możemy jednak odnieść wrażenie, że czyni on na kartach swojego dziełka usilne starania, aby „rozciągnąć czas narracji do «kanonicznych» 10 lat”¹⁸².

- **ruerunt ex Argivis (...) hominum milia DCCCLXXXVI et ex Troianis ruerunt usque ad oppidum proditum hominum milia DCLXXVI:** Dares Frygijszyk, jako rzekomy naoczny świadek wydarzeń, stara się wzmocnić efekt wiarygodności swojego przekazu między innymi właśnie przez tego typu „dokładność”¹⁸³, jak np. bardzo precyzyjne informacje o terminach zawieranych rozejmów, pedantycznie wyliczony czas trwania całego konfliktu (który miał trwać 10 lat, 6 miesięcy i 12 dni) czy dokładna liczba ocalałych z zagłady mieszkańców Troi. Jednak podana w końcowym zestawieniu liczba poległych (886 tysięcy Greków i 676 tysięcy Trojan) jest tak absurdalnie zawyżona i niepoważna, że jest to tak naprawdę strzał w stopę w kontekście budowania wiarygodności przez Daresa w oczach każdego racjonalnego czytelnika. W przypadku tak kosmicznych liczb zarzuty stawiane Homerowi przez autora listu dedykacyjnego, jakoby ten był niespełna rozumu, ponieważ pisał, że pod Troją ludzie ścierali się na polu bitwy z bogami, brzmią doprawdy groteskowo.

Tabula pugnatorum

- Edycja F. Meistera (1873): **Hector Protesilaum Patroclum Merionem Boetem Arcesilaum Prothoenorem (Orcomeneum) Ialmenum Epistrophum Schedium Elephenorem Diorem Polyxenum Philippum Antiphum Idomeneum Polypoetem Leontium Sthenelum.**

Wprowadzona zmiana: **Hector Protesilaum Patroclum Merionem Boeotos Arcesilaum Prothoenorem (Orchomeneum) Ialmenum Epistrophum Schedium Elephenorem Diorem Polyxenum Phidippum Antiphum Idomeneum Polypoetem Leonteum Sthenelum.**

Uzasadnienie: W przypadku dwóch pierwszych interwencji (*Boeotos* oraz *Orchomeneum*) zob. uwagi poczynione wcześniej w tym rozdziale w kontekście fragmentów z edycji Meistera: *Hector Boetem Arcesilaum Prothoenorem occidit* (c. 20) oraz *Hector Orcomeneum Ialmenum* (c. 21). Zaproponowana przez Meistera lekcja *Philippum* jest tak naprawdę niedopatrzaniem wydawcy, który zapomniał

¹⁸¹ Frazer 1966, s. 179 (przyp. 23).

¹⁸² Bobrowski 2009, s. 59. Por.: Usener 1994, s. 119: „So ungläublich und unwahrscheinlich diese Unterbrechungen der Kampfhandlungen auch sein mögen, dienen sie doch wohl dem Zweck, die gesamte Dauer von 10 Jahren plausibel zu machen”.

¹⁸³ Bobrowski 2009, s. 59.

skorygować błędną lekcję z kodeksu *L*¹⁸⁴. W innych miejscach edycji (c. 14, s. 18, w. 5 oraz c. 23, s. 28, w. 10) pojawia się już poprawiona wersja *Phidippum*, która jest jedynym właściwym wariantem. Poza tym pod Troją nie było żadnego Filipusa, był natomiast Fidippus, wymieniony w katalogu okrętów (c. 14, s. 18, w. 5), który następnie wraz ze swoim bratem Antifusem został zabity przez Hektora (c. 23, s. 28, w. 10), co zgadzałyby się z wykazem w *tabula pugnatorum*. Podobnie rzecz ma się również w przypadku lekcji *Leontius*, która istotnie znajduje się w kodeksach *L* i *G*¹⁸⁵, ale którą Meister słusznie skorygował w innych miejscach edycji (c. 14, s. 18, w. 16: *Polypoetes et Leonteus ex Argisa*; c. 24, s. 29, w. 22: *Leonteum occidit*), ponieważ w walkach pod Troją nie brał udziału żaden Leoncjusz, ale Leonteus już tak.

¹⁸⁴ Zob.: Meister 1873, s. VIII-IX.

¹⁸⁵ Ibidem, s. 18.

TABELE I MAPY

KATALOG OKRĘTÓW DARESA FRYGIJCZYKA (c. 14)				
LUD	KRAINA	MIASTA	WODZOWIE	LICZBA OKRĘTÓW
ACHAJOWIE				
[Argejczycy]	[Argolida]	Mykeny	Agamemnon	100
[Lacedemończycy]	[Lakonia]	Sparta	Menelaus	60
[Beoci]	Beocja	[Antedon, Arna, Aulis, Ilezjum, Eleon, Erytry, Eteon, Eutresis, Glisant, Graja Haliartus, Harma, Hyla, Hypoteby, Hyria, Kopy, Koronea, Medeon, Midea, Mykalesus, Nisa, Okalea, Onchestus, Peteon, Platea, Schenus, Skolus, Tespie, Tisba]	Arcesilaus, Protoenor	50
[Orchomenejczycy]	Beocja	Orchomenus	Askalafus, Jalmenus	30
[Focejczycy]	Focyda	[Anemoria, Daulis, Hiampol, Cyparyss, Krysa, Lilea, Panopeus, Pytona]	Epistrofus, Schedius	40
[Salamińczycy]	Salamina		Ajaks Telamoński, Teucer	12
[Epejowie]	[Elida]	Buprazjon	Amfimach, Diores, Talpius, Poliksenus	40
[Meseńczycy]	[Mesenia i Elida]	Pylos	Nestor	80
[Etolowie]	Etolia	[Chalcyda, Kalydon, Olenus, Pleuron, Pylena]	Toas	40
[Symijczycy]	Syme		Nireus	53
[Lokryjczycy]	Lokryda	[Augie, Bessa, Kaliarus, Cynus, Opunt, Skarfa, Tarfa, Tronium]	Ajaks Ojlejski	37

KATALOG OKRĘTÓW DARESA FRYGIJCZYKA (c. 14)				
LUD	KRAINA	MIASTA	WODZOWIE	LICZBA OKRĘTÓW
	Kalydna		Antifus, Fidippus	30
[Kreteńczycy]	Kreta	[Festus, Gortyna, Knossos, Lykastus, Lyktus, Milet, Rytium]	Idomeneus, Meriones	80
[Cefallenowie]	Itaka, [Cefallonia, Zakynthos]	[Egilipa, Krokylea, Samos]	Ulisses	12
[Tesalczycy]	[Tesalia]	Fery	Eumelus	10
[Tesalczycy]	[Tesalia]	Fylaka	Protesilaus, Podarces	40
[Tesalczycy]	[Tesalia]	Trikka	Podalirius, Machaon	32
Myrmidonowie	Ftyja	[Alopa, Alos, Argos Pelazgijskie, Trachina]	Achilles, Patroklos	50
[Rodyjczycy]	Rodos	[Jalysus, Kamirus, Lindus]	Tlepolemus	9
[Tesalczycy]	[Tesalia]	Ormenium	Eurypylus	40
[Tesalczycy]	[Tesalia]	Argissa	Polipoetes, Leonteus	40
[Argejczycy]	[Argolida]	Argos	Diomedes, Euryalus, Stenelus	80
[Magneci]	[Magnezja]	Melibea	Filoktet	7
[Enieńczycy, Perajbowie]	[Perrebia]	Cyfus	Guneus	21
[Magneci]	Magnezja		Protous	40
[Arkadyjczycy]	Arkadia	[Enispa, Feneus, Mantinea, Orchomenus, Parrazja, Ripa, Stratia, Stymfalus, Tegea]	Agapenor	40
[Ateńczycy]	[Attyka]	Ateny	Menesteus	50
		Kormus (m.?)	Palamedes*	30

* Palamedes nie pojawia się w zasadniczym katalogu okrętów w c. 14, ale jego kontyngent jest wspomniany przez Daresa w c. 18. Dołączył on do mobilizujących się sił greckich z pewnym opóźnieniem, które było spowodowane chorobą, ale zasadniczo bierze udział w wyprawie od samego początku. Sądzę, że warto go wspomnieć w powyższym wykazie.

Tu oraz w następnej tabeli w nawias kwadratowy ujęto nazwy, które nie pojawiają się utworze Daresa, ale które występują w *Iliadzie* Homera lub których możemy się zasadnie domyślać. Wzorem dla powyższej tabeli był analogiczny katalog dla *Iliady* Homera obecny w wydaniu: Homer, *Iliada*, przeł. K. Jeżewska, Warszawa 1999, s. 479-480.

KATALOG TROJAN DARESA FRYGIJCZYKA (c. 18)			
LUD	KRAINA	MIASTA	WODZOWIE
TROJANIE I SPRZYMIERZEŃCY			
[Zelejanie]	[Troada]	Zelia	Pandarus
[Arisbejczycy]	[Troada]	Arisba	Azjus
[Karowie]	Karia	[Milet]	Amfimach, Nastes
[Licyjczycy]	Licja		Sarpedon, Glaukus
[Pelazgowie]	[Troada]	Larisa	Hippotous, Pyleus
[Cykonowie]	Cykonia		Eufemus
[Trakowie]	Tracja		Pirus, Akamas
[Peonowie]	Peonia	[Amydon]	Pyrechmes, Asteropeus
[Myzowie]	Myzja		Chromius, Ennomus
[Alizonowie]	Alizonia	[Aliba]	Epistrofus, Odius
[Frygowie]	Frygia		Askaniusz, Forcys
[Meonowie]	Meonia		Antifus, Mestles
[Paflagończycy, Enetowie]	Paflagonia	[Egialus, Erytyny, Kromna, Cytorus, Sezamus]	Pylemenes
Persowie	Etiopia		Memnon
[Trakowie]	Tracja		Rezus, Archiloch
[Adrastejczycy]	[Myzja]	Adrestia	Adrastus, Amfius
[Trojanie]	[Troada]	[Troja]	Hektor, Dejfab, Aleksander, Troilus
[Dardanowie]	[Dardania]	[Dardanus]	Eneas

Wzorem dla powyższej tabeli był analogiczny katalog dla *Iliady* Homera obecny w wydaniu: Homer, *Iliada*, przeł. K. Jeżewska, Warszawa 1999, s. 481.

10 LAT WOJNY TROJAŃSKIEJ WEDŁUG DARESA FRYGIJCZYKA	
1 rok	Lądowanie Greków pod Troją. Hektor zabija Protesilausa, Patroklusa, Merionesa. Menesteus rani Hektora w udo. Pojedynek Ajaksa Telamońskiego z Hektorem. Zawieszenie broni na okres dwóch lat. Palamedes chce objąć naczelne dowództwo.
2 rok	Hektor zabija Arcesilausa i Protoenora. Pojedynek Menelausa i Aleksandra. Menelaus zostaje ranny w udo. Hektor zabija Jalmenusa, Epistrofusa, Schediusa, Elefenora, Dioresa i Poliksenusa; Eneas Amfimacha i Nireusa; Achilles Eufemusa, Hippotousa, Pyleusa oraz Asteropeusa; Diomedes Antifusa i Mestlesa. Rozejm na okres trzech lat. Doloneja.
4 rok	(Rozejm)
5 rok	(Rozejm)

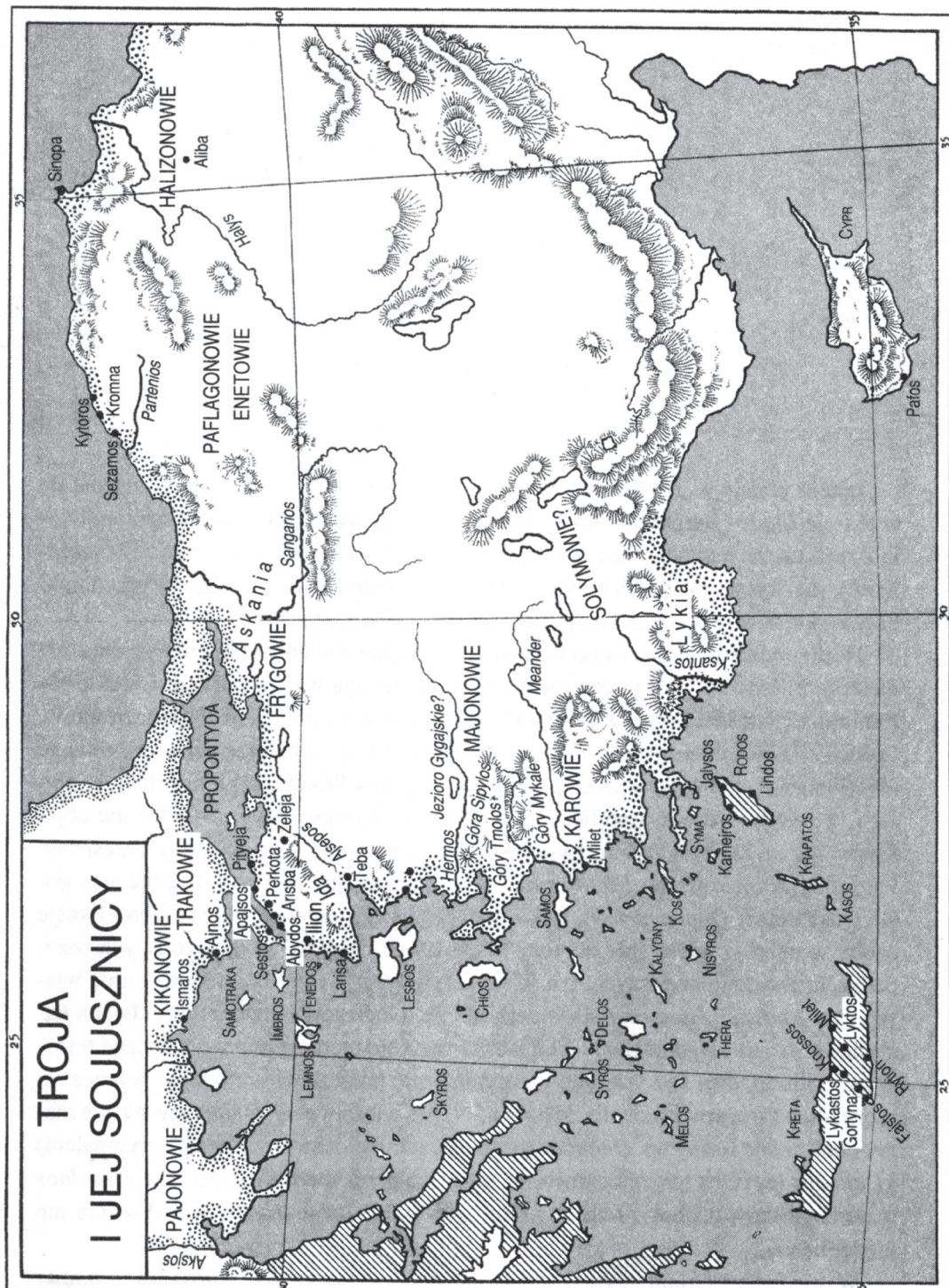
10 LAT WOJNY TROJAŃSKIEJ WEDŁUG DARESA FRYGIJCZYKA	
6 rok	Hektor zabija Fidippusa i Antifusa; Achilles Lykaona i Euforbusa. Zawieszenie broni na okres sześciu miesięcy. Dwunastodniowa bitwa. Miesięczny rozejm. Proroczy sen Andromachy. Priam powstrzymuje Hektora przed pójściem w bój. Hektor zabija Idomeneusa, Leonteusa, Polypoetesa, rani Ifiklusa, Stenelusa i Achillesa. Achilles zabija Hektora. Pojedynek Achillesa z Memnonem. Zawieszenie broni na okres dwóch miesięcy. Palamedes obejmuje naczelne dowództwo. Sarpedon zabija Tlepolemusa.
7 rok	Roczny rozejm. Agamemnon udaje się do Myzji po zaopatrzenie dla wojska. Achilles zakochuje się w Poliksienie i odmawia udziału w walce.
8 rok	Palamedes zabija Sarpedona i Dejfoba. Aleksander zabija Palamedesa. Trojanie podpalają greckie okręty. Agamemnon ponownie obejmuje najwyższe dowództwo. Siedmiodniowa bitwa. Zawieszenie broni na okres dwóch miesięcy.
9 rok	Poselstwo Ulissesa, Nestora i Diomedesa do Achillesa. Troilus rani Diomedesa, Menelausa i Agamemnona. Rozejm na okres sześciu miesięcy. Agamemnon udaje się do Achillesa. Achilles posyła Myrmidonów do walki. Miesięczny rozejm. Troilus rani Achillesa. Siedmiodniowa bitwa. Achilles zabija Troilusa. Memnon rani Achillesa, ale ten zabija Memnona. Trojanie uciekają do miasta. Dwudziestodniowe zawieszenie broni.
10 rok	Aleksander zabija Achillesa i Antilocha w świątyni Apollina. Rozejm. Menelaus udaje się na wyspę Scyrus po Neoptolemusa, by sprowadzić go pod Troję. Parys rani Ajaksa Telemońskiego. Ajaks zabija Parysa, ale sam umiera od rany. Pierwsze oblężenie Troi. Pentesilea przybywa na pomoc Trojanom i usiłuje podpalić statki Achajów. Diomedes z trudem ją powstrzymuje. Pentesilea rani Neoptolemusa, ale ten ją zabija.
11 rok	Drugie oblężenie Troi. Spisek Antenora. Upadek miasta. Neoptolemus zabija Priama. Ofiara Polikseny. Wypędzenie Eneasza.

Opracowano na podstawie: Zacharowa, Torszyłow 1997, s. 276-278.

GRECJA HOMEROWA

Źródło: Homer, *Iliada*, przeł. K. Jeżewska, Warszawa 1999, s. 482.

Źródło: Homer, *Iliada*, przeł. K. Jeżewska, Warszawa 1999, s. 483.

BIBLIOGRAFIA

NAJWAŻNIEJSZE EDYCJE *DE EXCIDIO TROIAE HISTORIA*

- CAILLOT 1813: *Histoire de la guerre de Troie*, przeł. Antoine Caillot, Paris 1813.
DEDERICH 1835: *Daretis Phrygii de excidio Troiae historia*, ed. A. Dederich, Bonn 1835.
DRESEMIUS 1825: *Dictys Cretensis et Dares Phrygius de bello Trojano*, ed. S. Dresemius, Delphin Classical Edition, London 1825.
HUET 1702: *Dictys cretensis et Dares Phrygius. De bello et excidio Trojae*, ed. P. Huet et al., Amsterdam 1702.
MEISTER 1873: *Daretis Phrygii de Excidio Troiae Historia*, ed. F. Meister, Lipsiae 1873.

PRZEKŁADY *DE EXCIDIO TROIAE HISTORIA* NA JĘZYKI NOWOŻYTNE

Język angielski

- CORNIL 2012: Cornil, Jonathan, *Dares Phrygius' De Excidio Trojae Historia: Philological Commentary and Translation*, Gent 2012.
FRAZER 1966: *The Trojan war: the chronicles of Dictys of Crete and Dares the Phrygian*, przeł. Richard M. Frazer, Bloomington – London 1966.
RIGG 2005: *Joseph of Exeter, Iliad (Josephus Iscanus, Daretis Phrygii Ilias)*, przeł. A.G. Rigg, Toronto 2005.

Język niemiecki

- BESCHORNER 1992: Beschorner, Andreas, *Untersuchungen zu Dares Phrygius*, Tübingen 1992.
BRODERSEN 2019: *Dictys/Dares: Krieg um Troja*, przeł. Kai Brodersen, Berlin 2019.
HRADSKÝ 2005: *Der Krieg gegen Troia: wie er wirklich war: die beiden 'Augenzeugen' – Berichte des Dares aus Phrygien und des Diktys von Kreta*, przeł. Wolfgang Hradský, Magdeburg 2005.
STURM 2015: Sturm, Robert, *Dares Phrygius: Die Geschichte vom Untergang Trojas: eine Übersetzung aus dem Lateinischen*, Berlin 2015.

Język włoski

- BUONO 1832: *Le Iliadi di Darete Frigio, e Ditte Cretese*, przeł. Michele Buono, Napoli 1832.
CANALI, CANZIO 2014: Canali, Luca, Canzio, Nicoletta (red.), *Storia della distruzione di Troia*, Roma 2014.
COMPAGNONI 1819: *Ditti Cretese e Darete Frigio storici della guerra trojana*, przeł. Giuseppe Compagnoni, Milano 1819.
GARBUGINO 2011: *Darete Frigio. La storia della distruzione di Troia. Introduzione, testo, traduzione e note*, przeł. Giovanni Garbugino, Alessandria 2011.

Język francuski

- CAILLOT 1813: *Histoire de la guerre de Troie*, przeł. Antoine Caillot, Paris 1813.
FRY 1998: *Récits inédits sur la guerre de Troie: Iliade latine; Ephéméride de la guerre de Troie; Histoire de la destruction de Troie*, przeł. Gérard Fry, Paris 1998.

Język rosyjski

- ZACHAROWA, TORSZYŁOW 1997: *Дарет Фригийский. История о разрушении Трои*, przeł. А.В. Захарова, Д.О. Торшилов, Санкт-Петербург 1997. [*Dariet Frigijskij. Istorija o razrušenii Troi*, przeł. A.W. Zacharowa, D.O. Torszyłow, Sankt-Petersburg 1997].

Język hiszpański

- VEGA, LÓPEZ 2001: *La Iliada latina. Diario de la guerra de Troya de Dictis Cretense. Historia de la destrucción de Troya de Dares Frigio*, przeł. María Felisa del Barrio Vega, Vicente Cristóbal López, Madrid 2001.

ŹRÓDŁA

- Apollodor, *Biblioteka opowieści mitycznych*, przeł. Tomasz Mojsik, Wrocław 2018.
Clavdii Aeliani Varia Historia, ed. M. Dilts, Leipzig 1974.
COLAVITO 2011: *The Orphic Argonautica: An English Translation*, przeł. Jason Colavito, Albany 2011.
Focjusz, *Biblioteka*, t. 2 („Kodeksy” 151-222), przeł. Oktawiusz Jurewicz, Warszawa: 1988.
Fragmenta poetarum Latinorum epicorum et lyricorum. Praeter Enni Annales et Ciceronis Germanicive Aratea, ed. J. Blänsdorf, Berlin 2011.
GREEN 2007: *The Argonautika by Apollonios Rhodios*, przeł. Peter Green, Berkeley, Los Angeles – London 2007.
Homer, *Iliada*, przeł. K. Jeżewska, Warszawa 1999.
Homeri Ilias, ed. W. Dindorf, vol. I, Lipsiae 1893.
Ioannis Malalae Chronographia, ed. L. Dindorf, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonn 1831.
Isidori Hispalensis Episcopi Etymologiarum sive Originum libri XX, ed. W.M. Lindsay, Oxoniini 1911.
Klaudiusz Elian, *Opowiadki rozmaite. Listy wieśniaków*, przeł. Małgorzata Borowska, Warszawa 2005.
MEISTER 1872: *Dictys Cretensis Ephemeridos belli troiani libri sex*, ed. F. Meister, Lipsiae 1872.
P. Vergili Maronis Aeneis, ed. O. Ribbeck, Lipsiae 1904.

SŁOWNIKI, LEKSYKONY, ENCYKLOPEDIA I ATLASY

- ABRAMOWICZÓWNA 1960: *Słownik grecko-polski*, red. Zofia Abramowiczówna, vol. II, Warszawa 1960.
GRIMAL 1987: Grimal Pierre, *Słownik mitologii greckiej i rzymskiej*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1987.
KERN, EBENBAUER, KRÄMER-SEIFERT 2003: *Lexikon der antiken Gestalten in den deutschen Texten des Mittelalters*, ed. Manfred Kern, Alfred Ebenbauer, Silvia Krämer-Seifert, Berlin, New York 2003.
KONCEWICZ 1936: Koncewicz, Łukasz, *Nowy słownik podręczny łacińsko-polski*, Warszawa 1936.
MARCH 2014: *Dictionary of Classical Mythology*, ed. J. March, Oxford – Philadelphia 2014.
ROSSBACH 1901: Rossbach Otto, *Dares*, [w:] *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, t. 4, ed. G. Wissowa, Stuttgart 1901, s. 2213-2214.
SMITH 1849: *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, ed. W. Smith, vol. III, Boston 1849.
SMITH 1873A: *Dictionary of Greek and Roman Geography*, ed. W. Smith, vol. I, London 1873.

- SMITH 1873B: *Dictionary of Greek and Roman Geography*, ed. W. Smith, vol. II, London, 1873
TALBERT 2000: *Barrington Atlas of the Greek and Roman World*, ed. Richard John Alexander Talbert, Princeton 2000.

LITERATURA PRZEDMIOTU

- ADALBERG 1896: *Historia Trojańska*, red. Samuel Adalberg, Kraków 1896.
BERKES 2009: Berkes Lajos, *Griechen und Trojaner bei Dares Phrygius*, „Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae” 49, 2009, z. 3, s. 319-326.
BESCHORNER 1992: Beschorner Andreas, *Untersuchungen zu Dares Phrygius*, Tübingen 1992.
BEVEGNI 2001: Bevegni Claudio, *Una Nota a Darete Frigio, De Excidio Troiae Historia, XIX, P. 24, 2-4 Meister*, „Sandalion” 21-22, 2001, s. 109-111.
BOBROWSKI 2006: Bobrowski Antoni, *Racjonalizacja tradycji mitologicznej w „Dzienniku wojny trojańskiej” Diktysa z Krety*, „Collectanea Philologica” 9, 2006, s. 175-191.
BOBROWSKI 2007: Bobrowski Antoni, *A Heroic Legend in Historiographic Disguise: A Journal of the Trojan War by Dictys of Crete*, „Electrum” 13, 2007, s. 193-210.
BOBROWSKI 2009: Bobrowski Antoni, „*Dziennik wojny trojańskiej*” Diktysa z Krety. *Studium historycznoliterackie*, Kraków 2009.
BOBROWSKI 2019: Bobrowski Antoni, *List dedykacyjny jako element strategii uwierzytelnienia relacji w kronikach trojańskich Diktysa i Daresa*, [w:] *Studia Classica et Neolatina XVII. Od Grecji Homera do Elzbietańskiej Anglii*, red. Zofia Głombiowska, Gdańsk 2019, s. 129-139.
BORNMANN 1987: Bornmann Fritz, *Note su Darete Frigio*, [w:] *Filologia e forme letterarie. Studi offerti a Francesco Della Corte*, [Università degli studi di Urbino, vol. I], ed. Sandro Boldrini, Francesco Della Corte, Urbino 1987, s. 391-395.
BOTTO, DE BIASI 1978: Botto Elsa, De Biasi Luciano, *I ritratti dei personaggi in Darete Frigio: raffronti con i testi omerici*, „Materiali e contributi per la storia della narrativa greco-latina” 2, 1978, s. 107-139.
BRADLEY 1991: Bradley Dennis R., *Troy Revisited*, „Hermes” 109, 1991, s. 232-246.
BRAKMAN 1937: Brakman C., *Ad Daretis Phrygii de Excidio Troiae Historiam*, „Mnemosyne” 5, s. 315-316.
BRETZIGHEIMER 2008: Bretzigheimer Gerlinde, *Dares Phrygius: Historia ficta. Die Präliminarien zum Trojanischen Krieg*, „Rheinisches Museum für Philologie” 151, 2008, s. 365-397.
BRETZIGHEIMER 2009: Bretzigheimer Gerlinde, *Dares Phrygius: Transformationen des Trojanischen Kriegs*, „Rheinisches Museum für Philologie” 152, 2009, s. 63-95.
CAMERON 2004: Cameron Alan, *Greek Mythography in the Roman World*, Oxford 2004.
CLARK 1914: Clark Robert Thomson, *Notes on Dares and Dictys*, „The Classical Quarterly” 8, 1914, z. 1, s. 17-20.
CLARK 2010: Clark Frederick, *Reading the ‘First Pagan Historiographer’: Dares Phrygius and Medieval Genealogy*, „Viator: Medieval and Renaissance Studies” 41, 2010, z. 2, s. 203-226.
CLARK 2011: Clark Frederick, *Authenticity, Antiquity, and Authority: Dares Phrygius in Early Modern Europe*, „Journal of the History of Ideas” 72, 2011, z. 2, s. 183-207.
CLARK 2018: Clark Frederick, *Historia and Fabula. Dares Phrygius between Truth and Fiction in the Twelfth Century*, [w:] *Animo decipiendi? Rethinking Fakes and Authorship in Classical, Late Antique & Early Christian Works*, ed. Antonio Guzmán, Javier Martínez, Eelde 2018, s. 201-216.
CLARK 2020: Clark Frederick, *The First Pagan Historian. The Fortunes of a Fraud from Antiquity to the Enlightenment*, New York 2020.
CLINE, STANNISH 2011: Cline Eric H., Stannish Steven M., *Sailing the Great Green Sea? Amenhotep III’s Aegean List from Kom el-Hetan, Once More*, „Journal of Ancient Egyptian Interconnections” 3, 2011, nr 2, s. 6-16.
COLLILIEUX 1886: Collilieux Eugène, *Étude sur Dictys de Crète et Darès de Phrygie*, Grenoble 1886.
COLVILE 1940: Colville Kenneth Newton, *The Tale of Troy*, „Greece & Rome” 10, 1940, z. 28, s. 1-11.

- COURTNEY 1959: Courtney Humphrey James, *A Study of Eighteen Manuscripts of Dares Phrygius*, Saint Louis 1959.
- DAN 2013: Dan Anca, *From Imagined Ethnographies to Invented Ethnicities: The Homeric Halizones*, „Orbis Terrarum” 11, 2013, s. 33-72.
- DE BIASI 1979: De Biasi Luciano, *I ritratti dei personaggi in Darete Frigio. Raffronto con i testo fisiognomici*, „Koinonia” 3, 1979, s. 53-112.
- DE BIASI 1990: De Biasi Luciano, *Ditti Cretese e Darete Frigio (con cennisel romanzo antico e sulla scienza fisiognomica)*, [w:] *La storiografia latina del IV secolo*, ed. Lana Italo, Torino 1990, s. 210-219.
- DEL CASTILLO LEBOURGEOIS 2011: Del Castillo Lebourgeois Nuria, *La obra de Dares en el manuscrito 8831 de la Biblioteca Nacional de Madrid: estudio y colocación de su texto*, Madrid 2011.
- DIOP 2009: Diop Sidy, *L'image troyenne et sa fonction narrative chez Darès de Phrygie et Dictys de Crète*, [w:] *Reconstruire Troie. Permanence et renaissances d'une cité emblématique*, ed. Michel Fartzoff, Murielle Faudot, Évelyne Geny, Marie-Rose Guelfucci, Besançon 2009, s. 121-143.
- DOTTIN 1924: Dottin Georges, *Note sur le texte de Darès de Phrygie*, „Revue de Philologie, de Littérature et d'Histoire Anciennes” 48, 1924, s. 157-158.
- DUNGER 1869: Dunger Hermann, *Die Sage vom trojanischen Kriege in den Bearbeitungen des Mittelalters und ihre antiken Quellen*, Leipzig 1869.
- EISENHUT 1983: Eisenhut Werner, *Spätantike Troja-Erzählungen – mit einem Ausblick auf die mittelalterliche Troja-Literatur*, „Mitellateinisches Jahrbuch” 18, 1983, s. 1-28.
- FARROW 1992: Farrow James G., *Aeneas and Rome: Pseudepigrapha and Politics*, „The Classical Journal” 87, 1992, z. 4, s. 339-359.
- GALLI 2013: Galli Daniela, *De excidio Troiae by Dares Phrygius and Valerius Flaccus*, „Mnemosyne” 66, 2013, s. 800-808.
- GARBUGINO 2015: Garbugino Giovanni, *Il tradimento di Troia in Ditti Cretese e Darete Frigio*, „Euphrosyne” 43, 2015, s. 197-210.
- GARBUGINO 2018: Garbugino Giovanni, *Osservazioni sulle fonti e sulla cronologia di Darete Frigio*, [w:] *Revival and revision of the Trojan myth: studies on Dictys Cretensis and Dares Phrygius*, ed. Graziana Brescia, Mario Lentano, Giampiero Scafoglio, Valentina Zanusso, Hildesheim 2018, s. 77-127.
- GORRA 1887: Gorra Egidio, *Testi inediti di storia trojana. preceduti da uno studio sulla leggenda trojana in Italia*, Torino 1887.
- GREIF 1885: Greif Wilhelm, *Die mittelalterlichen Bearbeitungen der Trojanersage, ein neuer Beitrag zur Dares- und Dictysfrage*, Marburg 1885.
- GRIFFIN 1907: Griffin Nathaniel Edward, *Dares and Dictys: An Introduction to the Study of Medieval Versions of the Story of Troy*, Baltimore 1907.
- GROSSARDT 1998: Grossardt Peter, *Die Trugreden in der Odyssee und ihre Rezeption in der antiken Literatur*, Bern 1998.
- GUDEMAN 1894: Gudeman Alfred, *Literary Frauds among the Romans*, „Transactions of the American Philological Association” 25, 1894, s. 140-164.
- HERCHER 1855: Hercher Rudolf, *Ueber die Glaubwürdigkeit der neuen Geschichte des Ptolemaeus Chennus*, „Jahrbücher für Klassische Philologie” 1855-1856, Supplementband 1, s. 267-293.
- HIGHT 2015: Hight Gilbert, *The Classical Tradition: Greek and Roman Influences on Western Literature, third printing with corrections*, New York, Oxford 2015.
- JÄCKEL 1875: Jäckel Rudolf, *Dares Phrygius und Benoit de Sainte-More: ein beitrage zur Dares-frage*, Breslau 1875.
- JANOUC 1936: Janouch Václav, *K pramenům a stilu Alexandreidy staročeské*, „Listy filologické / Folia philologica” 63, 1936, z. 3/4, s. 273-288.
- JOHNSON 1938: Johnson Isabelle, *Index Criticus Verborum Daretis Phrygii*, Nashville 1938.
- KALINKA 1920: *Tituli Lyciae linguis Graeca et Latina conscripti. Pars Lyciae occidentalis cum Xantho oppido*, ed. Ernst Kalinka, vol. II, z. 1, Wien 1920.

- KING 1939: King Edward S., *The Legend of Paris and Helen*, „The Journal of the Walters Art Gallery” 2, 1939, s. 54-72.
- KIZGUT, BULUT, ÇEVİK 2009: Kızgut İsa; Bulut, Süleyman; Çevik, Nevzat, *An East Lycian City: Idebessos*, „Adalya” 12, 2009, s. 145-172.
- KOERTING 1874: Koerting Gustav, *Dictys und Dares. Ein Beitrag zur Geschichte der Troja-Sage in ihrem Uebergange aus der antiken in die romantische Form*, Halle an der Saale 1874.
- LENTANO 2014: Lentano Mario, *Come si (ri)scrive la storia. Darete Frigio e il mito Troiano*, „Atlantide” 2, 2014, s. 1-19.
- LENTANO 2016: Lentano Mario, *Note critiche ed esegetiche al De excidio Troiae historia di Darete Frigio*, „Latomus” 75, 2016, z. 4, s. 1013-1026.
- LENTANO, ZANUSSO 2016-2017: Lentano Mario, Zanusso Valentina, *Ditti Cretese e Darete Frigio: rassegna degli studi (2005-2015)*, „Revue des études tardo-antiques” 6, 2016-2017, s. 255-296.
- LUMIANSKY 1969: Lumiansky Robert, *Dares' Historia and Dictys' Ephemeris: A critical comment*, [w:] *Studies in Language, Literature and Culture of the Middle Ages and Later*, ed. Elmer Bagby Atwood, Archibald Anderson Hill, Austin 1969, s. 200-209.
- MAZAL 1964: Mazal Otto, *Zwei neue Fragmentfunde zur lateinischen romanhaften Literatur*, „Scriptorium” 18, 1964, s. 210-218.
- MEISTER 1871: Meister Ferdinand, *Ueber Dares von Phrygien, de excidio Troiae historia*, Breslau 1871.
- MERKLE 1990: Merkle Stefan, *Troiani belli verior textus: Die Trojaberichte des Dictys und Dares*, [w:] *Die deutsche Trojaliteratur des Mittelalters und der Frühen Neuzeit*, hrsg. v. Brunner von Horst, Wiesbaden 1990, s. 491-522.
- MERKLE 1996: Merkle Stefan, *The Truth and Nothing but Truth: Dictys and Dares*, [w:] *The Novel in the Ancient World*, ed. Gareth Schmeling, Leiden – New York – Köln 1996, s. 563-580.
- MERKLE 1999: Merkle Stefan, *News from the past: Dictys and Dares on the Trojan War*, [w:] *Latin Fiction. The Latin Novel in Context*, ed. Heinz Hoffman, London – New York 1999, s. 155-166.
- MORRIS 1997: Morris Sarah, *Homer and the Near East*, [w:] *A New Companion to Homer*, ed. Ian Morris, Barry B. Powell, Leiden – New York 1997, s. 599-623.
- NÍ MHEALLAIGH 2014: Ní Mheallaigh Karen, *Reading Fiction with Lucian Fakes, Freaks and Hyperreality*, Cambridge 2014.
- PAVANO 1993A: Pavano Annamaria, *A proposito di una presunta seconda redazione della De excidio Troiae historia di Darete Frigio*, „Sileno” 19, 1993, s. 229-275.
- PAVANO 1993B: Pavano Annamaria, *Contributo allo studio della tradizione manoscritta della De excidio Troiae historia*, „Sileno” 19, 1993, s. 525-532.
- PAVANO 1996: Pavano Annamaria, *La De excidio Troiae historia di Darete Frigio. Problemi ecdotici ed esegetici*, Acireale 1996.
- PAVANO 1998: Pavano Annamaria, *Le redazioni latine e il presunto originale greco dell'opera di Darete Frigio*, „Sileno” 24, 1998, s. 207-218.
- PLATTHY 1985: Platthy Jenő, *The Mythical Poets of Greece*, Washington 1985.
- POSH 2015: Posch Gregory Ian, *Die Ystoria Dared und ihre Bedeutung in der mittelalterlichen walisischen Historiographie*, Wien 2015.
- SHACKLETON BAILEY 1981: Shackleton Bailey David Roy, *Textual Notes on Lesser Latin Historians*, „Harvard Studies in Classical Philology” 85, 1981, s. 155-184.
- SCHETTER 1987: Schetter Willy, *Dares und Dracontius: über die Vorgeschichte des Trojanischen Krieges*, „Hermes” 115, 1987, s. 211-231
- SCHETTER 1988: Schetter Willy, *Beobachtungen zum Dares Latinus*, „Hermes” 116, 1988, s. 94-109.
- SCHISSEL VON FLESCHENBERG 1908: Schissel von Fleschenberg Otmar, *Dares-Studien*, Halle an der Saale 1908.
- STENGER 2005: Stenger Jan, *Dares Phrygius und kein griechisches Original*, „Grazer Beiträge: Zeitschrift für die klassische Altertumswissenschaft” 24, 2005, s. 175-190.
- TEUFFEL 1873A: Teuffel Wilhelm Siegmund, *A History of Roman Literature*, vol. I, London 1873.

- TEUFFEL 1873B: Teuffel Wilhelm Siegmund, *A History of Roman Literature*, vol. II, London 1873.
- USENER 1994: Usener Knut, *Dictys und Dares über den Troischen Krieg: Homer in der Rezeptionsskrise?*, „Eranos” 92, 1994, s. 102-120.
- WAGENER 1879: Wagener Carl, *Beitrag zu Dares Phrygius*, „Philologus” 38, 1879, 91-125.
- WITCZAK 1995: Witczak Krzysztof Tomasz, *Egipski periplus Morza Egejskiego z XIV stulecia p.n.e.*, [w:] *Morze w kulturze starożytnych Greków i Rzymian*, red. Joanna Rostropowicz, Opole 1995, s. 13-23.
- YAVUZ 2015: Yavuz Nurgül Kivilcim, *Transmission and Adaptation of the Trojan Narrative in Frankish History between the Sixth and Tenth Centuries*, Leeds 2015.
- YAVUZ 2016: Yavuz Nurgül Kivilcim, *Late Antique Accounts of the Trojan War: A Comparative Look at the Manuscript Evidence*, „Pecia. Le Livre et l'écrit” 17, 2016, s. 149-170.
- ZIEGLER 2012: Ziegler Judith, *Die Gestalt des Achilles in den lateinischen nachklassischen Trojadarstellungen der Antike (Ilias Latina, Dictys Cretensis, Dares Phrygius, Excidium Troiae)*, Wien 2012.

IV. NETOGRAFIA

- List of children of Priam*, Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_children_of_Priam [dostęp: 26.11.2021].
- Dariet Frigijskij. Istorija o razruszenii Troi*, <http://ancientrome.ru/antlitr/daret/daret-f.htm> [dostęp: 18.11.2021].

W serii

FONTES HISTORIAE ANTIQUAE

ostatnio ukazały się m.in.

XLVI

<i>Diodorus Siculus</i> <i>De Thebanorum principatu</i> (<i>Bibliotheca Historica XV</i>)		<i>Diodor Sycylijski</i> <i>Hegemonia Teb</i> (<i>Biblioteka Historyczna XV</i>)
---	--	--

Redakcja naukowa Sylwester Dworacki, przekład Joanna Janik,
komentarz Leszek Mrozewicz, 2020

XLVII

<i>Diodorus Siculus</i> <i>Alexander Macedonius</i> (<i>Bibliotheca Historica XVII</i>)		<i>Diodor Sycylijski</i> <i>Dzieje Aleksandra Macedońskiego</i> (<i>Biblioteka Historyczna XVII</i>)
---	--	--

Redakcja naukowa Sylwester Dworacki, przekład Anna Pawlaczyk,
komentarz Leszek Mrozewicz, 2020

XLVIII

<i>Diodorus Siculus</i> <i>De aetate diadochorum</i> (<i>Bibliotheca Historica XVIII</i>)		<i>Diodor Sycylijski</i> <i>Czas diadochów</i> (<i>Biblioteka Historyczna XVIII</i>)
---	--	--

Redakcja naukowa Sylwester Dworacki, przekład Anna Pawlaczyk,
komentarz Leszek Mrozewicz, 2020

XLIX

Lex de imperio Vespasiani | *Ustawa o władzy Wespazjana*

Przekład, wstęp i komentarz Karol Kłodziński, Paweł Sawiński, 2020

L

<i>Diodorus Siculus</i> <i>A factis fabulosis ad res historicas gestas</i> (<i>Bibliotheca Historica VI-X</i>)		<i>Diodor Sycylijski</i> <i>Od mitu do historii</i> (<i>Biblioteka Historyczna VI-X</i>)
--	--	--

Redakcja naukowa Sylwester Dworacki, przekład Sylwester Dworacki, Anna Pawlaczyk,
komentarz Leszek Mrozewicz, 2020

LI

<i>Gratiarum actio Mamertini</i> <i>de consulatu suo Iuliano imperatori</i>		<i>Klaudiusz Mamertinus, Podziękowanie</i> <i>dla cesarza Juliana za konsul</i>
--	--	--

Przekład, wstęp i komentarz Anna Pająkowska-Bouallegui, 2022

ISBN 978-83-232-4099-0

ISBN 978-83-232-4100-3 (PDF)